

Належні перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу в енергетичному секторі України

© ОЕСР 2021

Цю роботу опубліковано під відповідальністю Генерального секретаря ОЕСР. Висловлені в цьому документі думки та використані в ньому аргументи необов'язково відображають офіційні позиції ОЕСР, урядів її країн-членів або Європейського Союзу. Цей документ і будь-які мапи, що містяться в ньому, не ставлять під сумнів статус або суверенітет будь-якої території, розмежування міжнародних кордонів і назви будь-яких територій, міст або зон.

Передмова

Якщо розробники політики країн прагнуть залучення та збереження якісних інвестицій, а також щоб підприємницька діяльність у рамках їхніх економік сприяла створенню цінностей у широкому розумінні та сталому розвитку, одним із головних завдань має бути сприяння відповідальному веденню бізнесу (ВВБ) та створення умов для цього. Очікування щодо ВВБ превалюють у глобальних ланцюгах створення вартості та, дедалі більше, в угодах про міжнародну торгівлю та інвестиції, а також у національних стратегіях розвитку, законах і підзаконних нормативно-правових актах. Вони також закріплені в міжнародних документах щодо ВВБ — передусім Керівних принципах ОЕСР для багатонаціональних підприємств, Керівних принципах ООН з питань підприємницької діяльності в аспекті прав людини та Тристоронній Декларації принципів МОП стосовно транснаціональних підприємств і соціальної політики, які узгоджені між собою та доповнюють одне одного.

ВВБ ґрунтується на очікуванні, що всі компанії, незалежно від їхнього правового статусу, розміру, типу власності чи сектору, запобігатимуть негативним наслідкам своєї операційної діяльності та усуватимуть їх, а також сприятимуть сталому розвитку в місцях, де вони провадять діяльність. Це передбачає необхідність інтегрувати та розглядати всі екологічні та соціальні аспекти як у рамках основної діяльності компаній, так і на всіх етапах ланцюга постачання та ділових відносин. Ключовим елементом ВВБ є належна перевірка на основі оцінки ризиків, тобто процес, який дає змогу компаніям виявляти свій фактичний чи потенційний несприятливий вплив, запобігати йому та пом'якшувати його, а також звітувати про заходи, вжиті щодо такого впливу. Багато компаній також вважають, що відповідальний бізнес — це хороший бізнес у ширшому розумінні, ніж просто дотримання прав людини та відповідних законів і правил. Розуміння, усунення та уникнення ризиків, які можуть суттєво впливати на ділові операції, у більш комплексний спосіб — тобто з урахуванням не лише фінансових ризиків — часто може надавати конкурентні переваги.

Цей звіт дає змогу отримати базове розуміння практик належної перевірки ВВБ у діяльності енергетичних компаній України. У ньому основну увагу присвячено тому, що відбувається на практиці серед ключових енергетичних компаній, залучених до таких підсекторів, як, зокрема, вуглеводнів, електроенергії та комунальних послуг, надано опис ключових елементів, пов'язаних із заходами з охорони довкілля та підвищення енергоефективності, виробничими відносинами та відносинами з громадою, а також комплаєнсом. Також у ньому надано рекомендації для врахування компаніями при вдосконаленні практик належної перевірки відповідно до інструментів і стандартів ОЕСР щодо ВВБ.

Цей звіт був підготований Ніною Чітая з Центру ОЕСР з відповідального ведення бізнесу за значного сприяння «Діксі Груп» і під керівництвом Тіани Буле і Барбари Бієліч. Для підготовки звіту були проведені двосторонні зустрічі та консультації з українськими енергетичними компаніями, урядовцями та представниками громадянського суспільства, а основна інформація, на якій ґрунтується звіт, була отримана шляхом анкетування, опрацювання публікацій компаній та первинного дослідження. Зокрема, підготовка звіту була би неможливою без цінного внеску представників енергетичних компаній, у тому числі «Нафтогазу», «Укренерго», «Енергоатома»,

«Укргідроенерго», ДТЕК, «Ocean Group», «ОГТСУ», «RGC», «Smart Energy», «UGV» та інших. Також варто висловити подяку за інформацію Міністерству фінансів, Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, Державному агентству з енергоефективності та енергозбереження та Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Додаткові матеріали надавали Центр економічної стратегії, Центр Разумкова, Асоціація «ЕнергоТранспарентність» та Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Крім того, для підготовки звіту було використано поточні огляди політик ОЕСР, зокрема «Огляд ОЕСР корпоративного управління державних підприємств в Україні» та «Огляд ОЕСР інвестиційної політики в енергетичному секторі України».

Цінний внесок до цього звіту також зробив Аллан Йоргенсен, керівник Центру ОЕСР з відповідального ведення бізнесу; Жан-Франсуа Лянжеле, Габріела Міранда та Ксенія Литвиненко з Секретаріату ОЕСР з глобальних відносин; Сара Султан з Відділу корпоративного управління та корпоративних фінансів ОЕСР; та Ізабелла Нойвег з Директорату ОЕСР з питань охорони довкілля. Автори також висловлюють подяку Станіславу Масевичу за значне сприяння; Жюльєт Лаваль, Роксані Главанов і Анне Нестур за підтримку в підготовці звіту; та Центру Перекладу «Алеско» за переклад.

Цей звіт був підготовлений у рамках проєкту «Підтримка реформи сектору енергетики в Україні» за фінансової підтримки Уряду Норвегії. Його було представлено на круглому столі за участі представників Уряду та зацікавлених неурядових організацій 23 червня 2021 року, після чого його було доопрацьовано та вже офіційно презентовано 15 грудня 2021 року разом з «Оглядом ОЕСР інвестиційної політики в енергетичному секторі України».

Зміст

Передмова	3
Скорочення й аббревіатури	7
Резюме	9
1 Огляд енергетичного сектору України	12
1.1. Огляд розвитку енергетичного сектору України	12
1.2. Реформи в енергетичному секторі України	14
1.3. Профіль енергетичних компаній України	16
2 Огляд ризиків для ВВБ в енергетичному секторі України	20
2.1. Розуміння відповідального ведення бізнесу (ВВБ)	20
2.2. Огляд ризиків для ВВБ в енергетичному секторі України	22
3 Практики належної перевірки ВВБ енергетичних компаній України	26
3.1. Вступ до належної перевірки ВВБ	26
3.2. Практики належної перевірки ВВБ енергетичних компаній України	28
Крок 1. Інтегрувати ВВБ до стратегій та управлінських систем	29
Крок 2. Виявляти й оцінювати несприятливий вплив	32
Крок 3. Зупиняти, попереджувати чи пом'якшувати дію несприятливого впливу	33
Крок 4. Відстежувати перебіг і результати виконання	37
Крок 5. Поширювати інформацію про заходи, вжиті щодо такого впливу	38
Крок 6. Забезпечити власними силами або у взаємодії з партнерами усунення наслідків у відповідних випадках	41
4 Висновки та рекомендації	45
Апнех А. Перелік ключових енергетичних компаній в Україні	47
Апнех В. Перелік питань проведеного опитування	50
Апнех С. Ризики для ВВБ в енергетичному секторі України	52
Список використаної літератури	64

Таблиці

Таблиця 1. Належна перевірка ВВБ енергетичних компаній: подальший розвиток	11
Таблиця 2. Підрозділи підприємств і охоплення ними питань ВВБ	28
Таблиця 3. Впровадження енергетичними компаніями України еталонних міжнародних стандартів (відповідно до звітів компаній)	30
Таблиця 4. Огляд зацікавлених сторін, із якими взаємодіють ключові енергетичні компанії	60

Схеми

Схема 1. Загальне енергопостачання в Україні за джерелами (1990–2019 роки)	13
Схема 2. Огляд ланцюга постачання енергії в Україні	18
Схема 3. Загальні принципи належної перевірки ВВБ	27
Схема 4. Викиди CO ₂ на одиницю ВВП (за ПКС) (2018 рік)	53
Схема 5. Викиди CO ₂ у загальному кінцевому споживанні в Україні за секторами (2018 рік)	55

Вставки

Вставка 1. Енергопостачання та інфраструктура в Україні	13
Вставка 2. Структура власності ДП в енергетичному секторі України	16
Вставка 3. Огляд інструментів ВВБ ОЕСР	21
Вставка 4. Огляд нещодавніх політичних кроків для сприяння ВВБ в енергетичних компаніях України	23
Вставка 5. Оцінка впливу на довкілля (ОВД) в Україні	32
Вставка 6. Соціальні та екологічні проблеми, пов'язані з вугільними шахтами на Донбасі	36
Вставка 7. Вимоги до нефінансового звітування в Україні	39
Вставка 8. Стандарти розкриття інформації про клімат і TCFD	40
Вставка 9. Спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів (спецобов'язки)	56
Вставка 10. Проблеми сектору відновлюваних джерел енергії в Україні	56
Вставка 11. Огляд ситуації з правами людини в Україні	58
Вставка 12. Ризики ланцюга постачання у вуглевидобувному секторі	62

Скорочення й аббревіатури

BHRRC	Ресурсний центр з питань бізнесу та прав людини
КМУ	Кабінет Міністрів України
CNBM	Китайська національна компанія будівельних матеріалів
KCB	Корпоративна соціальна відповідальність
ОСР	Оператор системи розподілу
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ОВД	Оцінка впливу на довкілля
ENTSO-E	Європейська мережа системних операторів передачі електроенергії
ЕСКО	Енергосервісна компанія
ЄС	Європейський Союз
євро	Євро
FSB	Рада з фінансової стабільності
ВВП	Валовий внутрішній продукт
МАГАТЕ	Міжнародне агентство з атомної енергії
МЕА	Міжнародне енергетичне агентство
МФО	Міжнародна фінансова організація
МОП	Міжнародна організація праці
МВФ	Міжнародний валютний фонд
ІСМ	Інтегрована система менеджменту
ISO	Міжнародна організація зі стандартизації
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
НКРЕКП	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ГІБП	Гігієна і безпека праці
ОHSAS	Система оцінювання гігієни і безпеки праці
ОГТСУ	Оператор газотранспортної системи України
ПКС	Паритет купівельної спроможності
Спецобов'язки	Спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів
ВББ	Відповідальне ведення бізнесу
RTE	Réseau de Transport d'Électricité — оператор системи передачі Франції
Держенерго	Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України
-ефективності	
ДП	Державне підприємство
ДССУ	Державна служба статистики України
TCFD	Робоча група з питань розкриття інформації про клімат
ОСП	Оператор системи передачі
грн	Українська гривня
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
USAID	Агентство США з міжнародного розвитку
дол. США	Долар США

ВООЗ

Всесвітня організація охорони здоров'я

Одиниці вимірювання**млрд куб. м**

мільярд кубічних метрів

млн тне

мільйон тонн нафтового еквіваленту

тне

тонна нафтового еквіваленту

млн т

мільйон тонн

Резюме

Відповідальне ведення бізнесу (ВВБ) є основним компонентом сприяння сталому розвитку та здоровому середовищу ведення бізнесу. Практики відповідального ведення бізнесу сприяють залученню якісних інвестицій, мінімізації соціальних та екологічних ризиків, захисту прав зацікавлених сторін, а також створенню цінностей. Відсутність ВВБ може зашкодити бізнес-середовищу та якісним інвестиціям, а також призвести до суттєвих проблем в операційній діяльності та до збитків, серед іншого, через погіршення стану довкілля, погані умови праці та порушення прав людини.

Коли мова йде про енергетичний сектор, часто зазначають ризики, пов'язані з погіршенням стану довкілля, порушеннями трудових прав і прав людини, а також корупцією. Ключовим компонентом сприяння ВВБ і пом'якшення ризиків є належна перевірка ВВБ, яка дає змогу компаніям виявляти несприятливий вплив і запобігати йому, з урахуванням того, яким було реагування на цю проблему, і, за необхідності, усувати її наслідки. ВВБ і практики належної перевірки повинні застосовуватися не тільки до операційної діяльності компаній, але й до всіх ланок їхніх ланцюгів постачання та ділових відносин.

В останні роки Україна здійснює реформування свого енергетичного сектору та запроваджує сталі практики. Заохочення практики ВВБ в енергетичних компаніях, як і правові та регуляторні зміни, є ключовим компонентом для прискорення цього процесу. Незважаючи на те, що Україна ухвалила відповідні закони та підзаконні нормативно-правові акти та дотримується міжнародних документів, у тому числі *Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств*, ВВБ досі залишається відносно новою практикою для енергетичного сектору України. Проте останнім часом представники енергетичного сектору почали вживати заходів, що сприяють ВВБ і дотриманню практик належної перевірки. Стимулом до цього певною мірою стали деякі вимоги національної правової бази та міжнародних угод, а також взаємодія із зацікавленими сторонами, у тому числі організаціями громадянського суспільства, міжнародними партнерами та місцевими громадами.

Для розуміння ризиків для ВВБ і практик належної перевірки українських енергетичних компаній ОЕСР дослідила ризики для ВВБ з охопленням усього сектору. Було опитано десять ключових представників енергетичного сектору (з-поміж як державних, так і приватних компаній), а також представників уряду та громадянського суспільства щодо практик і зусиль, спрямованих на визначення, вирішення та пом'якшення таких ризиків. Основні результати дослідження структуровані відповідно до процесу належної перевірки ВВБ із шести кроків на основі *Настанов ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу*, зокрема:

Крок 1. Інтегрувати ВВБ до стратегій та управлінських систем. Більшості опитаних енергетичних компаній було відомо про стандарти, пов'язані з ВВБ (у тому числі про документи ОЕСР). Такі стандарти були повністю чи частково інтегровані до відповідних стратегій і програм. Водночас у великих компаніях вони переважно формалізовані. Проте лише декілька учасників енергетичного ринку мають окремий структурний підрозділ для управління несприятливим впливом, пов'язаним із ВВБ. У більшості ж компаній процеси управління ризиками переважно

децентралізовані або застосовуються в окремих випадках. Більше того, компанії часто зосереджені на управлінні ризиками для ВББ у своїй діяльності, водночас нехтуючи ними в ланцюгах постачання чи ділових відносинах. У ширшому масштабі спостерігаються інформаційні прогалини щодо ВББ і практик належної перевірки, які іноді ототожнюють із КСВ.

Крок 2. Виявляти та оцінювати несприятливий вплив в операційній діяльності, ланцюгах постачання та ділових відносинах. У компаніях, які мають спеціальні підрозділи для управління ризиками, зазвичай запроваджені матриці та показники ефективності, які допомагають виявляти ризики та визначати їхню пріоритетність. Однак у ширшому масштабі така практика видається досить рідкісною. Для розуміння потенційних ризиків компанії часто оцінюють свою діяльність (часто окремі випадки) та взаємодіють із відповідними зацікавленими сторонами, включно з місцевими громадами та організаціями громадянського суспільства. Коли відповідно до закону вимагається оцінка впливу на довкілля (ОВД), перед початком діяльності компанії також здійснюють моніторинг потенційно несприятливого екологічного впливу. Проте проведення ОВД саме по собі не може замінити ширші зусилля з належної перевірки ВББ, оскільки так можна упустити інший потенційний чи фактичний несприятливий вплив, у тому числі на всіх ланках ланцюгів постачання.

Крок 3. Зупиняти, попереджувати чи пом'якшувати дію несприятливого впливу. Більшість опитаних енергетичних компаній для пом'якшення ризиків зазвичай ухвалюють плани запобігання надзвичайним ситуаціям та відновлення після них. Також вони докладають систематичних зусиль для запобігання несприятливому впливу в довгостроковій перспективі. Проте деякі ризики продовжують переважати в сучасних умовах діяльності компанії, зокрема екологічні (високий рівень забруднення та викидів) та соціальні ризики (ризики, пов'язані з порушеннями трудових прав, особливо у вугільній галузі). Більше того, з огляду на деякі виклики, пов'язані з регулюванням в енергетичному секторі та наявністю приватних інтересів, зусилля щодо пом'якшення ризиків для ВББ ще більше ускладнюються в цьому контексті.

Крок 4. Відстежувати перебіг і результати виконання. Опитані компанії зазвичай відстежують перебіг і результати виконання своїх заходів для пом'якшення ризиків, добровільно беручи участь в енергетичних аудитах і зовнішніх оцінюваннях. Проте часто спостерігаються труднощі зі збором інформації, у тому числі через відсутність належних механізмів та ресурсів, що може зменшувати ефективність компаній у їх намаганнях пом'якшувати ризики та виклики, що залишаються невирішеними.

Крок 5. Поширювати інформацію про заходи, вжиті щодо такого впливу. За останні роки великі енергетичні компанії значно вдосконалили свою практику розкриття інформації та звітування про свою нефінансову діяльність, часто охоплюючи більше, ніж вимагається національними правилами. Окрім цього, більшість опитаних компаній здійснила крок уперед у поширенні інформації серед ключових зацікавлених сторін. Проте потрібно, щоб така практика була запроваджена більшою кількістю енергетичних компаній.

Крок 6. Забезпечити власними силами або у взаємодії з партнерами усунення наслідків у відповідних випадках. Майже всі енергетичні компанії заявили, що вони здійснюють заходи з усунення наслідків, хоча доступність механізмів розгляду скарг та їхня ефективність можуть різнитися. Крім того, мало відомо про механізми позасудового розгляду скарг через Національний контактний пункт.

Окрім визначення ВББ і практик належної перевірки енергетичних компаній, цей звіт також містить висновки та рекомендації для подальшого розвитку, узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1. Належна перевірка ВВБ енергетичних компаній: подальший розвиток

Кроки в процесі належної перевірки	Рекомендації та подальший розвиток
Інтегрувати ВВБ до стратегій та управлінських систем	<ul style="list-style-type: none"> • Продовжувати впровадження стратегій щодо ВВБ, забезпечувати їх узгодження з Керівними принципами ОЕСР для багаторічних підприємств і взаємодію з Національним контактним пунктом (НСП). • Посилювати загальні принципи належної перевірки та забезпечити наявність належних ресурсів для їх застосування. • Забезпечити моніторинг ризиків для ВВБ на всіх етапах операційної діяльності компанії, її ланцюгів постачання та ділових відносин.
Виявляти й оцінювати несприятливий вплив, пов'язаний із операційною діяльністю, ланцюгами постачання та діловими відносинами	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадити комплексні механізми для виявлення ризиків для ВВБ, їх оцінювання та визначення їхньої пріоритетності з огляду на особливості операційної діяльності компанії, її ланцюгів постачання та ділових відносин. • До запуску проєктів, окрім екологічного впливу, оцінювати також інший вплив ВВБ (у тому числі ризики, пов'язані із соціальною сферою та управлінням), а також здійснювати його моніторинг протягом періоду виконання.
Зупиняти, попереджувати чи пом'якшувати дію несприятливого впливу	<ul style="list-style-type: none"> • Гарантувати припинення діяльності, яка спричиняє чи посилює несприятливий вплив ВВБ, та ухвалювати відповідні плани та механізми його пом'якшення. Потрібно запровадити відповідні дієві механізми пом'якшення ризиків та забезпечити їх достатніми ресурсами (включно із системами екологічного управління та механізмами внутрішнього контролю). • Продовжувати активне залучення ключових зацікавлених сторін, включно з працівниками, місцевими громадами, державними установами та організаціями громадянського суспільства щодо пом'якшення несприятливого впливу.
Відстежувати перебіг і результати виконання	<ul style="list-style-type: none"> • Продовжувати вдосконалення заходів для відстеження перебігу та ефективності діяльності з належної перевірки. • Гарантувати використання досвіду, отриманого завдяки такому відстеженню, задля вдосконалення процесів належної перевірки у майбутньому.
Поширювати інформацію про заходи, вжиті щодо такого впливу	<ul style="list-style-type: none"> • Вдосконалювати комунікацію та інформаційно-роз'яснювальну роботу шляхом введення стандартів щодо публікації нефінансових звітів. • Гарантувати доступність інформації про процеси належної перевірки, у тому числі про виявлення ризиків, критерії визначення пріоритетності, дії, вжиті для пом'якшення ризиків, і заходи відстежування перебігу та результатів виконання.
Забезпечити власними силами або у взаємодії з партнерами усунення наслідків у відповідних випадках	<ul style="list-style-type: none"> • Механізми розгляду скарг повинні бути офіційно затверджені, а компанії, у відповідних випадках, повинні брати участь у заходах із усунення наслідків, водночас оцінюючи рівень задоволеності тих, хто подавав скарги. • Компаніям варто розглянути можливість залучення НСП як механізму позасудового розгляду скарг та забезпечити співпрацю з ключовими зацікавленими сторонами (включно з організаціями громадянського суспільства) для вдосконалення процесів усунення наслідків.

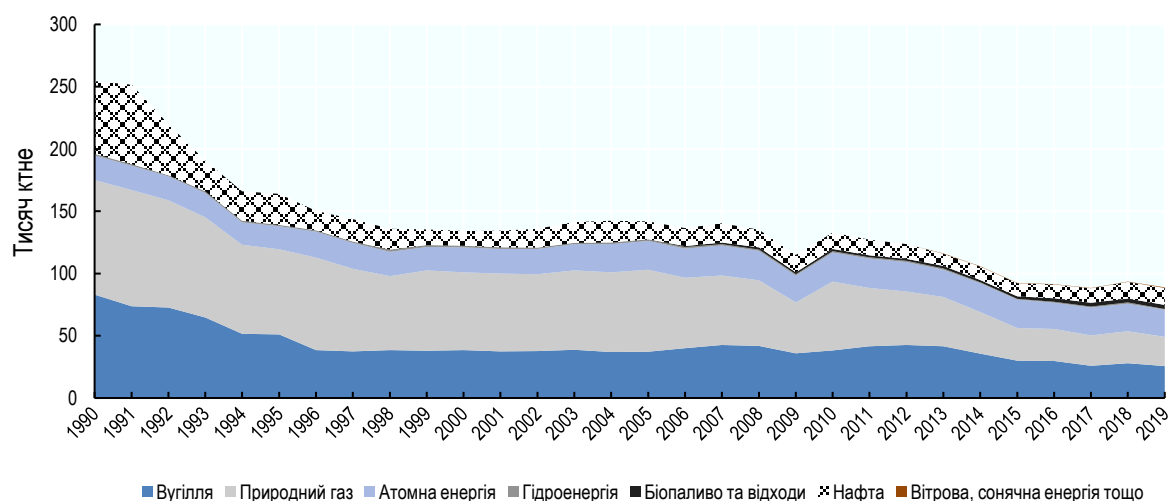
1 Огляд енергетичного сектору України

1.1. Огляд розвитку енергетичного сектору України

Енергетичний ринок України, населення якої становить 42 мільйони осіб, є одним із найбільших у Європі. Вона має суттєві запаси вугілля, нафти та природного газу, значний потенціал гідроенергії та енергії з біомаси, а також добре розвинену інфраструктуру та мережі для підтримання операцій у межах усього ланцюга постачання енергії (вставка 1). Україна також розташована на перехресті шляхів між Європейським Союзом (ЄС) і Росією, і вона залишається ключовим транзитним партнером для постачання російського газу на європейські ринки (IEA, 2020_[1]). Однак із часу здобуття незалежності в 1991 році на розвиток енергетичного сектору України впливає політична та економічна нестабільність. Модернізація інфраструктури незначних масштабів, надмірне регулювання та неналежне управління сектором, а також наявність приватних інтересів призвели до низького рівня енергоефективності (OECD, 2019_[2]). Хоча енергоємність на одиницю ВВП в Україні поступово знижувалася,¹ вона залишається другою найвищою серед країн-учасниць програми EU4Energy (після Туркменістану) і вдвічі вищою за середньосвітовий показник (OECD, 2019_[2]; IEA, 2020_[1]).²

На темпи розвитку енергетичного сектору України впливала політична та економічна нестабільність у країні (схема 1). Якщо впродовж 1990-х років рівень енергопостачання суттєво знизився, на початку 2000-х він на короткий час стабілізувався, причому спостерігалось помірне економічне зростання, після чого проявився негативний вплив фінансової кризи 2007–2008 років. Додаткові виклики були спричинені протестами на «Євромайдані» 2013–2014 років і тимчасовою окупацією Криму та Донбасу. Це призвело до знецінення української валюти, дефіциту бюджету та скорочення промислового виробництва, а також до порушення ланцюга постачання енергії в Україні (OECD, 2019_[2]; IEA, 2020_[1]). Оскільки велика кількість вугільних шахт розташована в зоні конфлікту, внутрішній видобуток вугілля впродовж 2013–2015 років зменшився вдвічі. Щоб запобігти дефіциту постачання, країні довелося збільшити імпорт вугілля.³ Україна також припинила імпортувати газ безпосередньо з Росії і почала здійснювати «реверсне» постачання газу через країни Європи, одночасно збільшивши забезпеченість власним газом із 43% до 69% (OECD, 2019_[2]; IEA, 2020_[1]).⁴

Схема 1. Загальне енергопостачання в Україні за джерелами (1990–2019 роки)

Джерело: Складено автором на основі даних, наданих МЕА (IEA, 2020^[3]) і Державною службою статистики України (SSSU, 2019^[4]).

Вставка 1. Енергопостачання та інфраструктура в Україні

У 2019 році загальний обсяг енергопостачання в Україні становив 89,1 мільйона тонн нафтового еквівалента (млн тне). Водночас на жодне джерело енергії не припадало понад 30% від загального постачання. Попри наявні ресурси, внутрішньодержавне виробництво задовольняє приблизно 67% від загального попиту. Україна імпортує понад 85% нафтопродуктів, 40% природного газу та половину вугілля. Україна є одним із найбільших виробників атомної енергії (на яку припадає 24,4% від загального обсягу постачання), що переважно використовується для виробництва електроенергії. Україна також збільшила у своєму енергетичному балансі частку відновлюваних джерел енергії, на які в 2019 році припадало 4,9% від загального обсягу постачання та понад 8% у виробництві електроенергії. Незважаючи на значні інвестиції в сонячні та вітрові технології, Україна не використовує достатньою мірою свій потенціал виробництва енергії з біомаси та біопалива, виробляючи лише 14% від загального оціненого потенціалу.

В Україні для виробництва енергетичної продукції, зокрема тепла та електроенергії, використовується 39,7 млн тне від первинного постачання для трансформації енергії, що, в порівнянні із середньосвітовим показником, вираженим як частка від загального енергопостачання, демонструє більшу енергоємність.* У 2019 році загальне кінцеве споживання становило 49,4 млн тне. Найбільшим загальним кінцевим споживачем була промисловість (16,1 млн тне у 2019 році), у той час як на домогосподарства припадало найбільший обсяг спожитого природного газу.

Що стосується енергетичної інфраструктури, енергетична мережа України є густою та включає:

- Мережі передавання (понад 21 000 км) та розподілення електроенергії (понад 1 млн км)
- Теплову мережу, у тому числі для передавання та розподілення, а також промислові трубопроводи (33 200 км)
- Трубопроводи природного газу (33 200 км) і нафти (4 767 км), а також значні потужності для зберігання**

Проте більшість із цих мереж і об'єктів не завжди належно обслуговується, що також призводить до більшої енергоємності. В електромережах спостерігаються значні втрати, які у деякі роки сягали 20%.

Також у мережах розподілення тепла часто трапляються поломки і втрати до 17% тепла (що досягають у деяких регіонах 40%). Це вище за прийнятні показники для сучасних мереж, в яких втрачається менше 10% тепла. До того ж, частина енергетичної інфраструктури (особливо у секторі вуглеводнів) розташована в екологічно чутливих районах. Сектор відновлюваних джерел енергії в межах енергетичної інфраструктури України дедалі розширюється, причому загальна потужність відновлюваних джерел (за винятком великих гідроенергетичних) зросла з менш ніж 500 МВт до понад 8 700 МВт (переважно за рахунок сонячної та вітрової енергії) упродовж 2010–2020 років.

Примітка : *На процеси трансформації енергії в Україні припадає приблизно 45% від загального енергопостачання, що свідчить про більшу енергоемність порівняно із середньосвітовим показником (30%), зокрема середнім показником для країн ОЕСР (29,5%), ЄС (28,2%), країн, що не входять до ОЕСР або ЄС і розташовані не в Євразії (34,0%), і країн Євразії (33,3%); ** Українські потужності для зберігання є найбільшими в Європі та складають третину від загальних потужностей ЄС(28).

Джерело: (SSSU, 2019^[4]) (SSSU, 2019^[5]) (OECD, 2019^[2]; IEA, 2020^[1]; IEA, 2020^[3]) (NEURC, 2019^[6]) (OECD, 2019^[7]) (USAID/DiXi Group, n.d.^[8]) (Ministry of Energy, 2021^[9]).

1.2. Реформи в енергетичному секторі України

В останні роки темп реформ в енергетичну секторі прискорився...

Хоча Україна є договірною стороною Енергетичного Співтовариства⁵ з 2011 року, реформи в енергетичній сфері активізувалися тільки після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році та посилення співпраці з міжнародними партнерами.⁶ Передусім Україна почала ухвалювати та імплементувати енергетичне законодавство ЄС для вдосконалення своєї законодавчої бази в підсекторах енергетичного сектору, зокрема щодо газу та електроенергії (OECD, 2019^[2]; IEA, 2020^[1]). У 2015 році Україна частково дерегулювала ціноутворення на ринку природного газу, одночасно підвищивши тарифи на газ для споживачів, постачання яким здійснюється за регульованими цінами (таких як домогосподарства). Україна також впровадила ринок електроенергії в 2019 році, таким чином перейшовши від єдиного покупця до більш дерегульованої моделі, яка сприятиме лібералізації цін на електроенергію, а також розпочала реалізацію заходів для обмеження перехресного субсидіювання. Крім того, уряд запровадив щедрий стимулюючий тариф для сприяння розвитку відновлюваних джерел енергії та ухвалив нові політики та стратегії, такі як «*Енергетична стратегія України на період до 2035 року*», щоб зменшити енергоемність ВВП, підвищити енергетичну безпеку та сталість і сприяти інтеграції України до ЄС (OECD, 2019^[2]; IEA, 2020^[1]). Подальші заходи включали реформи корпоративного управління у ключових енергетичних компаніях, а також створення антикорупційних інституцій та розслідування в енергетичному секторі (OECD, 2019^[2]). Деякі із зазначених змін політики активізували залучення інвестицій (за участі приватного сектору) до енергетичного сектору України, які зросли з 88,9 млн дол. США до 1,4 млрд дол. США у період із 2010 по 2019 роки (World Bank, 2020^[10]).

До ключових інституційних суб'єктів, залучених до формування енергетичної політики та управління процесами реформ в Україні, належать:

- Верховна Рада України: Однопалатний парламент України, відповідальний за ухвалення законів або внесення змін до них. У складі Верховної Ради є Комітет з питань енергетики та житлово-комунальних послуг, завдання якого полягають у розвитку законодавства в усіх підсекторах енергетичного сектору.
- Кабінет Міністрів України (КМУ): відповідальний за колективне ухвалення рішень, у тому числі за нагляд за здійсненням державної політики в енергетичному секторі. КМУ може видавати вторинне законодавство (постанови), яке може впливати на операційну діяльність енергетичних компаній (наприклад, покладення спеціальних обов'язків для забезпечення

загальносупільних інтересів щодо постачання газу та електроенергії за цінами нижче рівня відшкодування витрат).

- Міністерство енергетики: формує та реалізує державну політику в енергетичному секторі та звітує перед КМУ, парламентом і адміністрацією президента. У міністерстві відбулося декілька реорганізацій — у 2019 році воно було перетворене з Міністерства енергетики та вугільної промисловості в Міністерство енергетики та захисту довкілля. У 2020 році воно було розділене на Міністерство енергетики та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.
- Міністерство соціальної політики: відповідальне за нагляд за соціальними та трудовими відносинами, а також за моніторинг енергетичної політики та програм для соціально вразливих груп.
- Міністерство розвитку громад і територій України: залучене до нагляду за сектором комунальних послуг, зокрема щодо розподілу тепла.
- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП): відповідальна за моніторинг і регулювання діяльності енергетичних компаній, серед іншого за встановлення тарифів і ліцензування.

Крім того, Державна інспекція ядерного регулювання реалізує політику в галузі ядерної безпеки, а Державна інспекція енергетичного нагляду реалізує політику в секторах електроенергетики та теплової енергії. До суб'єктів енергетичного сектору належать також, серед інших, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження, Державна служба геології та надр, Державна екологічна інспекція та Державна служба з питань праці.

... проте на шляху до реформ виникли деякі труднощі.

По-перше, незважаючи на заходи, вжиті для лібералізації ринків природного газу та електроенергії, енергетичний сектор України в основному розділений між державними та приватними підприємствами з бенефіціарною власністю, пов'язаною зі впливовими бізнес-інтересами. Беручи до уваги структуру ринку підсекторів, а також значні субсидії та зарегульованість, функціонування ринку та споживання лишаються неефективними. По-друге, незмінні проблеми з ефективністю та прибутковістю державних підприємств (ДП) в енергетичному секторі продовжують негативно впливати на їхню діяльність, включно з виробництвом, передаванням і розподіленням енергії, з огляду на цілі державної політики, тарифи нижче ринкових для деяких сегментів ринку (зокрема в газовому та електроенергетичному секторах), а також непогашену заборгованість учасників ланцюга створення вартості в енергетичному секторі. Незважаючи на початок реформи корпоративного управління, потенційні можливості для конфлікту інтересів (вставка 2) та наявність і вплив приватних інтересів часто створюють перешкоди для реформування механізму управління державними підприємствами, а також для досягнення прозорості та ефективності в енергетичному секторі (OECD, 2021^[11]). Окрім цього, будівництво Росією трубопроводів, у тому числі «Північного потоку-2» і «Турецького потоку», можуть змінити статус України як традиційного транзитера (OECD, 2019^[2]).

Також нещодавно унаслідок пандемії Covid-19 ВВП України зменшився приблизно на 7% у 2020 році, а падіння цін на нафту та природний газ призвело до значних втрат для українських енергетичних компаній, включно з «Нафтогазом» — монопольною державною компанією у сфері нафти і газу (IMF, 2020^[12]) (Naftogaz, 2021^[13]).⁷ Серед інших проблем — зростання заборгованості в секторі електроенергетики України та труднощі з компенсацією стимулюючих тарифів виробникам відновлюваної енергії, що ускладнило забезпечення сталого розвитку ринку електроенергії та енергетичної безпеки, а також викликало занепокоєння серед іноземних інвесторів (Mylenka and Novyk, 2020^[14]).

Вставка 2. Структура власності ДП в енергетичному секторі України

Окрім виконанням функцій із формування політики в енергетичному секторі, КМУ, профільні міністерства та відомства відповідають за здійснення прав власності на державні підприємства (ДП). Варто зазначити, що уряд володіє близько 3 500 ДП на центральному рівні та 14 500 муніципальними підприємствами на місцевому рівні, причому деякі ключові підприємства працюють уздовж усього ланцюга постачання енергії. Однак нинішні форми власності щодо них створюють умови для конфлікту інтересів. Наприклад, КМУ, який відповідає за нагляд за політикою в енергетичному секторі та видає постанови, які можуть впливати на операційну діяльність компаній, одночасно виконує функції власності щодо деяких ключових ДП в енергетичному секторі, у тому числі «Нафтогазу», «Енергоатому» та «Укргідроенерго». Крім того, відповідно до нещодавнього рішення, оператори системи передачі в газових та електричних мережах у 2021 році були виведені із власності Міністерства фінансів та передані до Міністерства енергетики, що може дедалі ускладнити співвідношення функцій формування політики та власності.* Деякі із зазначених викликів були докладніше розглянуті у таких дослідженнях ОЕСР, як «*Реформування підприємств державної форми власності в секторі вуглеводнів в Україні*» (2019), «*Реформа підприємств державної форми власності у секторі електроенергетики України*» (2020) та «*Огляд ОЕСР корпоративного управління державних підприємств в Україні*» (2021).

Примітка: *Відповідно до Настанов ОЕСР щодо ДП, функції з формування політики та функції власності щодо ДП повинні бути відокремлені.

Джерело: (СМУ, 2021^[15]) (OECD, 2019^[2]; OECD, 2021^[16]; OECD, 2020^[17]; OECD, 2019^[7])

Незважаючи на зазначені виклики, реформа енергетичного сектору залишається пріоритетною для України. У рамках реформ секторів природного газу та електроенергетики Україна відокремлює функції компаній із постачання та розподілу, що сприятиме конкуренції в межах підсекторів. Також були ухвалені закони, що передбачають підвищення прозорості в секторі видобування та виконання оцінки впливу на довкілля. Паралельно із пристосуванням до регуляторних змін деякі ключові енергетичні компанії в Україні почали вживати заходів для підвищення та моніторингу сталості своєї діяльності, а також для більш відповідального ведення бізнесу, проте такі практики ще не запроваджені у широкому масштабі. Поглиблений огляд політик ВВБ надається в «*Огляді ОЕСР інвестиційної політики в енергетичному секторі України*» (2021).

1.3. Профіль енергетичних компаній України

Наразі структура енергоресурсів в Україні є диверсифікованою, причому значна частка видів діяльності на всіх рівнях ланцюга постачання (зокрема добування та транспортування) контролюється обмеженою кількістю учасників ринку, включно з державними та приватними компаніями (як вказано нижче на схемі 2 і в додатку А). До ключових державних компаній належать:

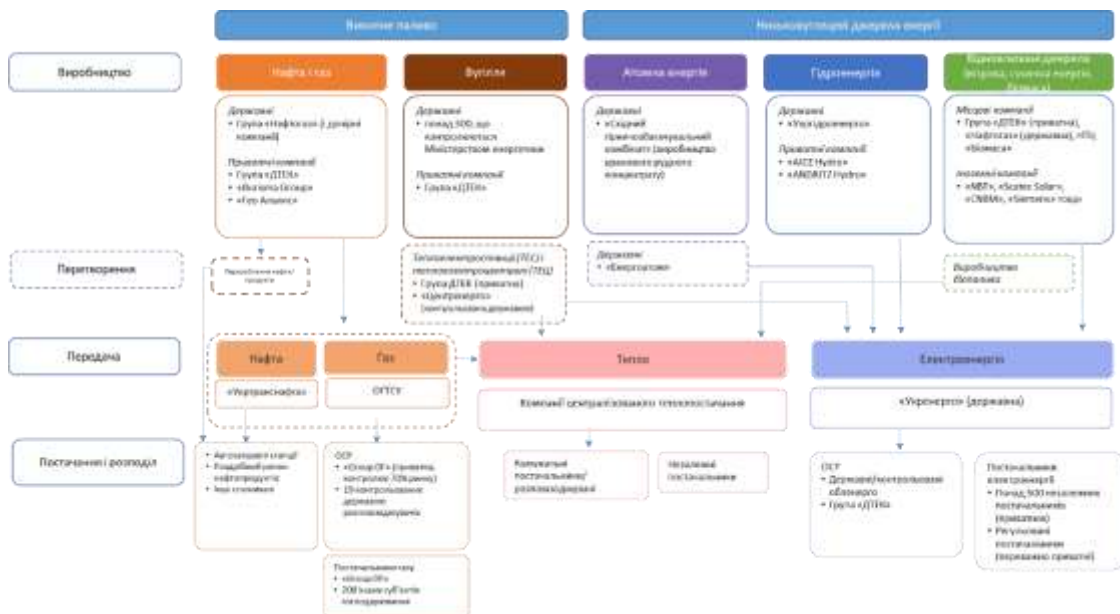
- «Нафтогаз», який діє на різних рівнях ланцюга постачання вуглеводнів. Його дочірнє підприємство «Укргазвидобування» розвідує та видобуває близько 75% природного газу в Україні, а інші дочірні структури займаються переважно переробленням вуглеводнів. «Нафтогаз» також був відповідальний за транспортування газу через своє дочірнє підприємство «Укртрансгаз», хоча цю функцію було виокремлено, і наразі її виконує ОГТСУ (див. нижче).
- Оператор газотранспортної системи України (ОГТСУ) є природною монополією, яка транспортує природний газ в межах України. Компанію було створено у 2019 році та у 2020

році передано у власність «Магістральних газопроводів України» (МГУ) на виконання міжнародних зобов'язань та з метою забезпечення незалежності газотранспортної системи.

- «Енергоатом», виробник атомної електроенергії, на якого припадає близько 55% виробництва електроенергії в Україні. Компанія управляє чотирма атомними електростанціями, в яких разом налічується п'ятнадцять енергоблоків.
- «Укргідроенерго», компанія у сфері гідроенергетики, яка має електростанції на річках Дніпро та Дністер. Компанія виробляє близько 8% електроенергії в Україні.
- «Укренерго», компанія, яка відповідає за передачу електроенергії та диспетчерське управління та контролює 21 300 кілометрів магістральних електромереж. Компанія також виконує інші функції, у тому числі управління роботою балансуючого ринку та ринку допоміжних послуг.
- Інші компанії, у тому числі вугільні шахти, теплові електростанції, а також компанії з розподілу природного газу, тепла та електроенергії, деякі з яких частково приватизовані.

Крім державних підприємств, важливу роль в енергетичному секторі України відіграють також приватні компанії. Наприклад, Група ДТЕК, яка є однією з найбільших інтегрованих холдингових компаній у країні, залучена до секторів природного газу, вугілля, відновлюваних джерел енергії та електроенергетики та на різних стадіях виробництва, постачання та розподілу. Виробляючи майже чверть електроенергії в Україні (переважно на теплових електростанціях), компанія також залишається одним із найбільших акціонерів і власників компаній із розподілу електроенергії. Серед найбільших учасників сектору видобування нафти та газу також «Burisma Group», «Гео Альянс» та «Smart Energy» (частина «Smart Holding», представленого британською публічною компанією «Enwell Energy»), а також RGC — у секторі розподілу природного газу. Більше того, з огляду на щедрий стимулюючий тариф, Україні вдалося залучити низку інвесторів у відновлювані джерела енергії, зокрема «NBT», «Scatec Solar» і «CNBM».⁸ Серед українських компаній енергію з відновлюваних джерел в основному виробляють уже існуючі учасники ринку (як державні, так і приватні компанії), хоча останнім часом з'явилися й інші виробники (у тому числі такі домогосподарства та компанії, як, наприклад, «Clean Energy Group»)⁹ Крім того, невелика частина компаній, що працюють в інших секторах (наприклад, мобільний оператор «Ocean Group»), також розпочали діяльність у сфері відновлюваних джерел енергії, хоча така практика не є поширеною (SK-Monolit LLC, n.d.^[18])

Схема 2. Огляд ланцюга постачання енергії в Україні

Примітка: Із повнішим оглядом ланцюга постачання енергії в Україні та взаємодії між ключовими учасниками ринку можна ознайомитися у звіті ОЕСР «Огляд енергетичного сектору України: інституції, управління та політичні засади» (2019).

Джерело: (OECD, 2019[2])

Примітки

¹ Енергоємність на одиницю ВВП часто використовують для визначення енергоефективності економіки та досягнення цілей, у тому числі цілі сталого розвитку № 7 щодо забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії.

² EU4Energy — енергетична програма, фінансована ЄС, що спрямована на країни Східного партнерства та Центральної Азії: Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Грузію, Казахстан, Киргизстан, Молдову, Таджикистан, Туркменістан, Україну та Узбекистан. Програма була розпочата 01 липня 2016 року і триватиме, згідно з планом, до 30 червня 2021 року. Вона була розроблена, щоб підтримувати ці країни у реалізації політики сталої енергетики та сприяти розвитку енергетичного сектору у співпраці на регіональному рівні (IEA, n.d.[114]).

³ Для подолання дефіциту вугілля у 2016 році Україна запровадила нову методологію ціноутворення на вугілля для залучення імпорту вугілля, який зріс із 9 089 ктне у 2013 році до 13 806 ктне у 2018 році (за той самий період експорт вугілля скоротився з 6 200 ктне до 60 ктне). Ця методологія ціноутворення, відома як «Роттердам плюс», полягає у прив'язці ціни вугілля до його ціни в Роттердамі з додаванням витрат на імпорт. Проте ця методологія суттєво підвищила ціни на вугілля, у тому числі на те, яке видобували в Україні чи імпортували із сусідніх країн (включно з Білоруссю та Росією) і яке мало незадовільну якості. Це стало підставою для антикорупційних розслідувань.

⁴ Будучи транзитером російського газу до Європи, Україна одночасно імпортувала природний газ безпосередньо з Росії. Однак із 2015 року Україна почала імпортувати російський газ через держави-члени ЄС (у тому числі Німеччину, Польщу, Угорщину та Словаччину), які реекспортують російський газ у зворотному напрямку.

⁵ Енергетичне співтовариство — це міжнародна організація, що об'єднує ЄС і його сусідів для створення загальноєвропейського енергетичного ринку. Цілі Енергетичного співтовариства включають поширення правил внутрішнього енергетичного ринку ЄС на країни Південно-Східної

Європи та Чорноморського регіону. Також його метою є створення стабільного регуляторного ринку для залучення інвестицій до енергетичного сектору, сприяння торгівлі та конкуренції, підвищення енергетичної безпеки із одночасним покращенням екологічної ситуації та сприянням розвитку відновлюваних джерел енергії (Energy Community, n.d.^[115]).

⁶ Зокрема, у 2015 році Україна уклала розширену угоду з МВФ на 17,5 млрд дол. США, а пізніше був запроваджений механізм розширеного кредитування та укладені угоди про резервні кредити. Україна також отримала значну підтримку з боку Світового банку, ЄС та ЄБРР, а також, на двосторонньому рівні, від інших країн. Однак угода про резервний кредит, укладена з МВФ у червні 2020 року, була призупинена через недостатній прогрес у реалізації реформ.

⁷ Окрім впливу пандемії Covid-19 і коливань цін, втрати «Нафтогазу» в розмірі 19 млрд грн за 2020 рік були зумовлені також спеціальними обов'язками для забезпечення загальносуспільних інтересів, унаслідок яких компанія була змушена продавати природний газ за ціною на 30% нижче від ринкової, і значними заборгованостями (до 1,5 млрд дол. США) регіональних газопостачальних компаній перед «Нафтогазом» (Query, 2021^[119]) (Naftogaz Group, 2021^[120]). Уряд використав такі результати «Нафтогазу» як основну підставу для припинення повноважень членів наглядової ради та генерального директора у квітні 2021 року. Члени ради були повторно призначені 30 квітня та продовжили виконання своїх функцій. Проте напередодні їхнього призначення, 29 квітня, генеральним директором «Нафтогазу» було призначено колишнього виконуючого обов'язки міністра енергетики (CMU, 2021^[121]). У відповідь на такі події всі члени наглядової ради «Нафтогазу» оголосили про припинення своїх повноважень через два тижні, хоча в подальшому контракти деяких із них були подовжені (Naftogaz Group, 2021^[122]). Це викликало занепокоєння міжнародного співтовариства, у тому числі фінансових установ і послів G7.

⁸ До найбільших іноземних інвесторів в сонячну енергетику України належать «Scatec Solar» (Норвегія), «CNBM» (Китай), «VR Capital» (США/Велика Британія), «Acciona Energy» (Іспанія), «TIU Canada» (Канада), EMSOLT (Туреччина), «GS Energy» (Південна Корея), «Better Energy» (Данія) та інші. Найбільшими іноземними інвесторами у вітрову енергію є, серед інших, «NBT» (Норвегія), «Vindcraft» (Швеція), «TOTAL Eren» (Франція), «Longwing Energy» (Люксембург), «Longyuan Power» (Китай), «Guris» (Туреччина) і «Greenworx Holding» (Бельгія).

⁹ За даними Міністерства енергетики, з 2017 року до 1-го кварталу 2021 року встановлена потужність у домогосподарствах зростає з 20,1 МВт до 835 МВт (Ministry of Energy, 2021^[9]).

2 Огляд ризиків для ВВБ в енергетичному секторі України

2.1. Розуміння відповідального ведення бізнесу (ВВБ)

Одним із ключових компонентів сприяння сталому розвитку та здоровому середовищу ведення бізнесу є забезпечення відповідального ведення бізнесу (ВВБ). Практики відповідального ведення бізнесу сприяють залученню якісних інвестицій, мінімізації соціальних та екологічних ризиків, захисту прав зацікавлених сторін, а також створенню цінностей. Відсутність ВВБ може зашкодити бізнес-середовищу та якісним інвестиціям, а також призвести до суттєвих проблем в операційній діяльності та до збитків, серед іншого, через погіршення стану довкілля, погані умови праці та порушення прав людини. *Керівні принципи ОЕСР для транснаціональних підприємств* (Керівні принципи) є одним із трьох основних міжнародних документів щодо відповідального ведення бізнесу (як указано нижче у вставці 3), у той час як *Настанови стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу* надають практичні рекомендації, як детально розглянуто нижче в розділі 3.

У 2017 році Україна приєдналася до Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства. Як країна, яка приєдналася до Декларації ОЕСР, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати Керівні принципи та заснувала Національний контактний пункт (NCP) при Міністерстві економіки.¹ До сфери повноважень NCP належить підвищення обізнаності про інструменти політики ОЕСР щодо ВВБ (таких як Керівні принципи та Настанови стосовно процедур належної перевірки), розгляд запитів і вирішення питань (у конкретних випадках) за допомогою механізму позасудового розгляду скарг у разі недотримання Керівних принципів. Також очікується, що NCP сприятимуть залученню зацікавлених сторін і допомагатимуть підтримувати відносини з бізнес-спільнотою, організаціями працівників та іншими зацікавленими сторонами. Виконуючи свої функції, NCP повинні забезпечувати видимість, доступність, прозорість і підзвітність (OECD, 2011^[19]; OECD, 2016^[20]).

Вставка 3. Огляд інструментів ВББ ОЕСР

Керівні принципи ОЕСР для транснаціональних підприємств (Керівні принципи) — це міжнародний правовий інструмент, що надає рекомендації для підприємств із різних секторів щодо відповідального ведення бізнесу в таких сферах, як охорона довкілля, права людини, трудові та ділові відносини і захист споживачів. Станом на сьогодні до Керівних принципів приєдналося 50 країн, серед яких не тільки члени ОЕСР. Вони є частиною «Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства».

Настанови ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу надають підприємствам практичні рекомендації для реалізації Керівних принципів і допомагають застосовувати міжнародні інструменти ВББ. Вони запроваджують механізм належної перевірки та управління ризиками, що передбачає інтегрування практик ВББ в основну операційну діяльність компаній, а також виявлення несприятливого впливу, його запобігання та пом'якшення, участь у моніторингу та оцінюванні, поширення інформації про результати та усунення наслідків, за необхідності. Окрім міжгалузевих інструментів, ОЕСР також розробила настанови з адаптованими рекомендаціями для різних секторів, у тому числі сільського господарства, корисних копалин, видобувних галузей, одягу та взуття і фінансів.

Міжнародна уніфікація принципів і стандартів ВББ

Трьома основними документами, які стали ключовими орієнтирами для ВББ та які окреслюють відповідальний спосіб діяльності для компаній, є Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств, Керівні принципи підприємницької діяльності в аспекті прав людини ООН і Тристороння Декларація принципів МОП стосовно транснаціональних підприємств і соціальної політики. Вони узгоджені між собою, доповнюють один одного та визначають глобальні очікування щодо відповідальної поведінки. До ключових аспектів, в яких ці документи уніфіковані, належать такі:

- *Умови для всіх компаній.* Міжнародні стандарти корпоративної відповідальності встановлюють очікування, що всі компанії, незалежно від їхнього розміру, сфери діяльності, умов функціонування, типу власності та структури, запобігатимуть несприятливому впливу, пов'язаному з їхньою діяльністю, і усуватимуть його, а також сприятимуть сталому розвитку країн, в яких вони провадять діяльність.
- *Спільне розуміння впливу.* Зазначені документи визначають, що розуміння впливу підприємницької діяльності виходить за межі впливу на саму компанію і стосується як позитивного, так і негативного впливу, який підприємницька діяльність може мати на права людини, включно з трудовими правами, а також на довкілля та суспільство. Вони формують спільне розуміння того, що підприємства можуть спричинити несприятливий вплив, сприяти йому або бути безпосередньо до нього причетним (через свою операційну діяльність, продукцію та послуги у результаті ділових відносин), і визначають, яким чином підприємства повинні запобігати такому впливу чи усувати його.
- *Здійснення належної перевірки.* Підприємства повинні здійснювати належну перевірку для виявлення свого фактичного чи потенційного несприятливого впливу, його запобігання та пом'якшення, і звітування про заходи, вжиті щодо такого впливу. Зазначений процес повинен передбачати предметні консультації з групами, що потенційно можуть зазнати впливу, та іншими зацікавленими сторонами. У контексті трудових прав особливо важливими є консультації з організаціями працівників. Допомагаючи компаніям зрозуміти вплив їхньої діяльності та роз'яснюючи очікування, пов'язані з належною перевіркою, зазначені міжнародні документи дають компаніям орієнтири щодо того, як їм переконатися та демонструвати, що вони поведуться відповідально.
- *Відповідальність на всіх ланках ланцюга постачання.* Відповідальність бізнесу охоплює не лише вплив, який компанія може спричинити чи підсилити своєю діяльністю, а й безпосередньо пов'язаний із функціонуванням підприємства, продукцією та послугами, які є результатом ділових відносин. Сюди належать: ділові партнери, юридичні особи в ланцюзі створення вартості, такі як дочірні компанії,

постачальники, франчайзі, ліцензіати, спільні підприємства, інвестори, клієнти, контрагенти, користувачі, консультанти, фінансові, юридичні та інші радники, а також будь-які інші неурядові чи урядові структури.

- **Доступ до засобів виправлення.** Очікується, що в рамках виконання обов'язків із захисту від спричиненого бізнесом несприятливого впливу держава повинна вживати належних кроків для забезпечення за допомогою судових, адміністративних, правових або інших належних засобів для суб'єктів, які зазнали впливу, доступу до ефективних засобів виправлення, коли такі зловживання відбуваються на території та/або під юрисдикцією держави. Крім того, коли компанії виявляють, що вони спричинили несприятливий вплив або сприяли йому, вони повинні усунути його наслідки за допомогою законного засобу виправлення власними силами або у взаємодії з партнерами.

Джерело: (OECD, 2011^[19]; OECD, 2016^[20]; OECD, 2018^[21]; European Commission, n.d.^[22]; UN; OECD; EU; ILO; SJDW, 2019^[23])

2.2. Огляд ризиків для ВББ в енергетичному секторі України

Ризики для ВББ підприємство може виявляти шляхом визначення розбіжностей між тими рекомендаціями, які містяться в Керівних принципах, з одного боку, і обставинами, зумовленими їхньою операційною діяльністю, ланцюгами постачання та діловими відносинами, з іншого боку (OECD, 2018^[21]). Конкретні приклади викликів і несприятливого впливу можуть різнитися залежно від діяльності компанії та підсектору, в якому вона провадить діяльність, як це детально описано в додатку С до цього звіту. Загалом українські енергетичні компанії зазнають таких найбільших ризиків:

- **Екологічні.** Енергетичним компаніям часто властиві суттєві екологічні ризики, зумовлені їхньою операційною діяльністю, ланцюгами постачання та діловими відносинами. Їхня операційна діяльність може призводити до забруднення та проблем, пов'язаних із поводженням з відходами, а також негативно позначатися на стані земельних і водних ресурсів, біорізноманітті та добробуті населення (зокрема за недотримання галузевих стандартів). Зокрема проблеми компаній, що працюють у секторі вуглеводнів, можуть бути пов'язані з порушенням технології буріння, видобутком та управлінням ресурсами, наслідком чого може бути погіршення стану довкілля. Так само компанії в секторі атомної енергетики можуть зіткнутися з небезпечними ситуаціями, пов'язаними з переробленням і зберіганням радіоактивних відходів, а функціонування гідроелектростанцій може негативно впливати на річки, водосховища та громади. Більше того, низька енергоефективність часто призводить не лише до надмірного споживання енергії, але й до надмірних викидів парникових газів. Зокрема, споживання вугілля та робота електростанцій, що працюють на вугіллі, без належної модернізованої інфраструктури можуть призводити до надмірних викидів та високого рівня забруднення.²
- **Соціальні.** Деякі з основних соціальних ризиків для енергетичних компаній пов'язані з трудовими та виробничими відносинами, а також із правами людини. Це особливо актуально при розвідці вуглеводнів, а також при експлуатації ядерних та електроенергетичних об'єктів, що передбачає розвиток інфраструктури та небезпечні умови праці (такі як експлуатація мереж, вплив токсичних речовин і, потенційно, відсутність засобів захисту). Деяким секторам (особливо гірничодобувному сектору) також властиві підвищені ризики порушення прав людини, наприклад, примусова праця на невідконтрольованих урядом територіях. Більше того, діяльність, яку провадять енергетичні компанії (наприклад, видобуток корисних копалин, буріння та розвиток інфраструктури), може негативно впливати на місцеві громади та порушувати права зацікавлених сторін. Наприклад, операційна діяльність енергетичних компаній та розвиток інфраструктури без консультацій із зацікавленими сторонами може

спричинити суперечки, що може призвести до призупинення діяльності. Інші проблеми можуть бути пов'язані з втратою робочих місць внаслідок «енергетичного переходу» та декарбонізації, що підкреслює важливість забезпечення справедливого переходу.

- **Управлінські.** Енергетичні компанії часто стикаються з ризиками, пов'язаними з прозорістю та розкриттям інформації, а також наявністю приватних інтересів, що може призвести до корупції, підкупу та вимагання. Це найчастіше трапляється у секторі вуглеводнів та електроенергетиці.³ Управлінські ризики, включно з конфліктом інтересів, можуть бути також пов'язані з неналежним відокремленням функцій власності, регулювання та формування політики, особливо у державному секторі.⁴ У ширшому розумінні відсутність механізму оцінювання та пом'якшення ризиків у рамках корпоративного управління може спричинити труднощі з виявленням та пом'якшенням зазначених вище ризиків не тільки на операційному рівні, але й на всіх ланках ланцюгів постачання та у ділових відносинах.

Проте зазначений вище перелік ризиків, властивих енергетичному сектору, не є вичерпними, тож, імовірно, потрібно враховувати додаткові фактори. До них, серед іншого, належить потенційний або фактичний несприятливий вплив, пов'язаний із переходом до низьковуглецевої економіки та прагненням до розвитку діджиталізації.⁵

Практики, пов'язані з ВВБ і належною перевіркою, досі залишається відносно новими для енергетичних компаній України, і потребують запровадження в ширшому масштабі. Однак останніми роками низка енергетичних компаній почала впроваджувати ВВБ і практики належної перевірки у своїй операційній діяльності. Певною мірою це було викликано необхідністю дотримуватися чинних нормативно-правових вимог. Зокрема, Україна ухвалила відповідні закони та нормативно-правові акти, що сприяють охороні довкілля, прав людини та трудових прав, а також вжила антикорупційних заходів, спрямованих на заохочення компаній до ВВБ (вставка 4). Деякі енергетичні компанії також почали вживати заходів для впровадження ВВБ на виконання міжнародних зобов'язань України та за результатами взаємодії із зацікавленими сторонами, включно з міжнародними партнерами, місцевими громадами та організаціями громадянського суспільства.

Тим не менше, деякі енергетичні компанії визнали наявність проблем із просуванням ВВБ в Україні через обмеження в законодавчих і нормативних вимогах, зокрема через прогалини в політиці та відсутність узгодженості між законами, нормативно-правовими актами, стратегіями та директивами для подальшого просування відповідальної поведінки.⁶ Це, зокрема, може вплинути на ДП, які часто залежать від рішень уряду з імплементації відповідних політик та заходів. Згідно з твердженнями деяких компаній, деякі нормативно-правові акти також було проігноровано, а зусилля, спрямовані на сприяння покращенню законодавчої та нормативно-правової бази, підірвано задля захисту особистих інтересів. Тим не менше, важливо зазначити, що деякі документи (наприклад, міжнародні документи щодо прав людини) визнають глобальні стандарти очікуваної поведінки підприємств незалежно від можливостей та/або готовності держав виконувати такі зобов'язання, обсяг яких не може бути зменшений.

Вставка 4. Огляд нещодавніх політичних кроків для сприяння ВВБ в енергетичних компаніях України

Україна ухвалила відповідні закони та нормативно-правові акти, що сприяють охороні довкілля, прав людини та трудових прав, а також вжила антикорупційних заходів, спрямованих на заохочення компаній до ВВБ. У 2017 році парламент ухвалив Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД), який передбачає проведення громадських слухань перед реалізацією компанією своїх проектів та операцій, а в 2018 році — Закон «Про стратегічну екологічну оцінку», який вимагає, щоб відповідні документи стратегічного

планування охоплювали компоненти щодо охорони довкілля. Україна також вжила заходів щодо сприяння прозорості у видобувній галузі, зокрема шляхом ухвалення Закону «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях» і працюючи над гармонізацією законодавства зі стандартом Ініціативи прозорості видобувних галузей (ІПВГ) та директивами ЄС. Крім того, у січні 2020 року Україна схвалила Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, а в подальшому також запровадила план дій щодо її реалізації, а в березні 2021 року було впроваджено Національну стратегію у сфері прав людини, в якій містилися розділи стосовно господарської діяльності та прав людини.

Одночасно із забезпеченням відповідності чинним нормативним актам також були запроваджені відповідні політики та механізми для дотримання угод із міжнародними партнерами. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС повинно здійснюватися сприяння соціальної відповідальності та відповідальним бізнес-практикам, особливо зазначеним у Керівних принципах ОЕСР, Глобальному договорі ООН і Тристоронній Декларації МОП. Угода про асоціацію містить також положення щодо сприяння сталому розвитку та охоплює такі сфери, як екологічний та соціальний захист (включно з правами людини та трудовими правами) і боротьба з корупцією. Крім того, Україна прагне відповідно адаптувати свою законодавчу базу задля сприяння інтеграції в енергетичний ринок та мережі ЄС, особливо у газовому та електроенергетичному секторах. Зокрема, «Укренерго» вживає заходів для приєднання до Європейської мережі системних операторів передачі електроенергії, а «ОГТСУ» в 2020 році став спостерігачем у Європейській мережі операторів газотранспортних систем.

Крім того, взаємодія з міжнародними фінансовими установами (МФО) сприяла просуванню стандартів ВББ серед енергетичних компаній. Серед ключових партнерів, що підтримують проекти в енергетичному секторі, були МВФ, Світовий банк, ЄБРР та ЄІБ, а також ЄС, KfW, НЕФКО, ПРООН та USAID. Окрім загальних заходів для вдосконалення правової та нормативної бази в енергетичному секторі та підвищення ефективності (наприклад, у рамках проекту Фонду енергоефективності та програми «теплих кредитів»), міжнародні партнери також надавали підтримку окремим енергетичним компаніям. Наприклад, ЄБРР надавав фінансування компаніям (переважно державним) для виконання проектів, у тому числі у сфері модернізації інфраструктури, та програм із підвищення енергоефективності, безпеки та реконструкції. Умови такого фінансування передбачали дотримання соціальних і екологічних політик банку та здійснення належної перевірки під час реалізації проекту. Подібні умови також передбачені в угодах із іншими партнерами, у тому числі Світовим банком і НЕФКО.

Окрім того, компанії познайомилися з практиками ВББ завдяки взаємодії з місцевими громадами та зацікавленими сторонами. Ключові представники сектору, серед яких «Нафтогаз», ДТЕК, «Укргідроенерго» та «Енергоатом» та інші, дедалі активніше беруть участь у реалізації програм соціального партнерства та КСВ, а також у спільних із міжнародними партнерами проектах підтримки місцевих громад. Також зобов'язання сприяти місцевому розвитку було покладено на деякі енергетичні компанії відповідно до механізму розподілу рентної плати за видобуток нафти та газу, запровадженого у 2018 році. Зазначені вище заходи дали змогу енергетичним компаніям розвинути зв'язки з місцевими зацікавленими сторонами та обмінюватися з ними думками щодо їхньої діяльності, у тому числі щодо потенційного несприятливого впливу та кроків для його пом'якшення. Поглиблений аналіз політичних кроків для сприяння ВББ в енергетичному секторі України міститься в «Огляді ОЕСР інвестиційної політики в енергетичному секторі України».

Джерело: (Verkhovna Rada, 2018^[24]; Verkhovna Rada, 2017^[25]) (Verkhovna Rada, 2018^[26]) (CMU, 2020^[27]) (European Union, 2014^[28])

Примітки

¹ NCP України розташований за адресою: Дружби народів, 28, кабінет 223. Секретарем NCP є Марина Купчук, з якою можна зв'язатися за телефоном +38 (044) 596-68-12 або електронною поштою kirschuk@me.gov.ua.

² Ризики, пов'язані з викидами парникових газів, ще більше посилюються внаслідок державних інвестицій у так звані «блоковані активи» та володіння ними, що передбачає споживання та виробництво пов'язаної з вугіллям енергії.

³ Попередні дослідження ОЕСР також окреслювали проблеми, пов'язані з корупцією в енергетичному секторі України, і, як очікується, майбутня Типологія корупційних схем міститиме конкретні приклади (імовірної) корупції (OECD, 2019^[7]) (OECD, 2019^[2]) (OECD, 2020^[17]).

⁴ Конкретні виклики та ризики, пов'язані з невідокремленістю функцій власності, регулювання та формування політики на українських ДП, були ретельно вивчені у дослідженнях ОЕСР, зокрема «*Реформування підприємств державної форми власності в секторі вуглеводнів в Україні*» (2019), «*Реформа підприємств державної форми власності у секторі електроенергетики України*» (2020) та «*Огляд ОЕСР корпоративного управління державних підприємств в Україні*» (2021).

⁵ Наприклад, хоча перехід до низьковуглецевої економіки шляхом вдосконалення технологічних процесів і переходу до відновлюваних джерел енергії є вигідним, енергетичним компаніям, можливо, доведеться замінити частину працівників через відсутність належної підготовки та можливостей підвищення кваліфікації в наявного персоналу. Інші проблеми можуть бути пов'язані з потенційними порушеннями прав людини та трудових прав при отриманні ресурсів, необхідних для використання відновлюваних технологій (як описано у додатку С). Крім того, діджиталізація в енергетичному секторі та впровадження інтелектуальних технологій можуть посилити проблеми конфіденційності та безпеки даних (Global Investment Hub, n.d.^[112]; BSR, n.d.^[113]).

⁶ Зокрема, «*Енергетична стратегія України на період до 2035 року*» визначає розвиток видобутку вугілля як стратегічну мету України, хоча це суперечить цілям щодо забезпечення сталості паливно-енергетичного комплексу, яка забезпечується через сприяння використанню альтернативних джерел енергії (OECD, 2020^[110]). Країна також зіткнулася з ширшими викликами, пов'язаними з ефективністю судової системи та верховенством права.

3

Практики належної перевірки ВВБ енергетичних компаній України

3.1. Вступ до належної перевірки ВВБ

Загальні принципи належної перевірки ВВБ, окреслені в *«Настановах ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу»*, дають змогу компаніям виявляти свій фактичний чи потенційний несприятливий вплив, запобігати йому та пом'якшувати його, а також звітувати про заходи, вжиті щодо такого впливу в усіх сферах своєї діяльності. Для багатьох компаній термін «ризик» означає насамперед ризики, притаманні підприємницькій діяльності — фінансовий ризик, ризик зміни ринкової кон'юнктури, операційний ризик, репутаційний ризик тощо. Підприємства переймаються своїми позиціями на ринку у протистоянні з конкурентами, своїм іміджем та довгостроковими перспективами. Тож коли вони розглядають ризики, то переважно мають на увазі ризики для них самих. У свою чергу, Керівні принципи та Наставови стосовно процедур належної перевірки стосуються ймовірного несприятливого впливу на людей, довкілля і суспільство, який підприємства можуть чинити, якому вони можуть сприяти або до якого вони можуть бути причетні (OECD, 2018_[21]).

Деяким бізнес-операціям, а також певній продукції та послугам за їх природою притаманна ризикованість, оскільки вони найімовірніше спричинять пов'язані з ВВБ ризики, сприятимуть їм або будуть безпосередньо до них причетні. Хоча деяким бізнес-операціям ризикованість може бути безпосередньо непритаманною, але певні обставини (напр.: проблеми верховенства права, відсутність механізмів забезпечення стандартів, специфіка поведінки ділових партнерів) можуть потенційно призвести до несприятливого впливу. Належна перевірка сама по собі повинна допомогти підприємствам передбачати такий несприятливий вплив, запобігати йому або пом'якшувати його дію. У деяких випадках належна перевірка допомагає ухвалювати рішення щодо того, чи продовжувати певну операційну діяльність або ділові відносини, якщо існує досить високий ризик заподіяння несприятливого впливу або якщо заходи з його пом'якшення не були успішними (OECD, 2018_[21]).

Окрім цього, дієве попередження і пом'якшення несприятливого впливу може так само допомогти підприємству якнайпозитивніше вплинути на суспільство, покращити відносини із зацікавленими сторонами і зберегти свою репутацію. Належна перевірка також може допомогти підприємству створювати більшу вартість, зокрема завдяки виявленню можливостей скоротити видатки, поглибленню уявлення про ринки і стратегічні джерела постачання та зміцненню управління компанією з урахуванням специфіки її сфери діяльності та операційних ризиків. Іншими результатами належної перевірки є зниження ймовірності виникнення інцидентів щодо питань, окреслених у Керівних принципах, і зменшення загрози виникнення системних ризиків. Підприємство також може здійснювати належну перевірку, щоб переконатися, що воно дотримується відповідних нормативно-правових вимог щодо ВВБ, включно з вимогами національного трудового, екологічного, кримінального або антикорупційного законодавства (OECD, 2018_[21]). З огляду на основні властивості належної перевірки вона повинна:

- Мати попереджувальний характер
- Охоплювати широке коло процесів і завдань
- Бути співмірною з ризиком (ризик-орієнтованою)
- Узгоджуватися з визначеним порядком пріоритетності (за результатами оцінки ризиків)
- Мати динамічний характер (тобто бути безперервною, реагувати на зміни та оновлюватися)
- Не перекладати відповідальність
- Стосуватися міжнародно визнаних стандартів ВВБ
- Відповідати конкретним умовам роботи підприємства
- Бути пристосованою до обмежень у співпраці з діловими партнерами
- Забезпечуватися інформацією, отриманою завдяки взаємодії із зацікавленими сторонами
- Передбачати підтримування постійного зв'язку

Враховуючи, що належна перевірка повинна бути співмірною з ризиком і відповідати конкретним умовам і характеру роботи, заходи сприяння належній перевірці передбачають таке: (i) включення практики ВВБ до стратегій та управлінських систем підприємства; (ii) виявлення фактично або потенційно несприятливого впливу на деякі аспекти ВВБ; (iii) припинення, попередження або пом'якшення здійснюваного впливу; (iv) відстеження виконання і отриманих результатів; (v) поширення інформації про заходи, вжиті у відповідь на здійснюваний вплив; (vi) у відповідних випадках забезпечення усунення наслідків несприятливого впливу (схема 3) (OECD, 2018_[21]).

Схема 3. Загальні принципи належної перевірки ВВБ

Джерело: (OECD, 2018_[21])

Механізм належної перевірки ВВБ повинен бути основою процесу ухвалення рішень та управління ризиками в діяльності компанії, а відповідні політики повинні бути закріплені у внутрішніх правилах

компанії. Впровадження практики ВВБ передбачає інформування про таку політику зверху, одночасно з нарощуванням спроможностей персоналу та забезпеченням належних ресурсів. Оскільки сфери політики щодо ВВБ є дуже різноманітними, обов'язки щодо них можуть бути розподілені між різними структурними підрозділами, а їх реалізація може передбачати залучення багатьох учасників і різнопланові дії. Наприклад, питання ВВБ часто входять до сфери відповідальності підрозділів з управління ризиками та аудиту, а координуються конкретними департаментами, що займаються моніторингом дій щодо ВВБ (таблиця 2) (OECD, 2018^[21]).

Таблиця 2. Підрозділи підприємств і охоплення ними питань ВВБ

Підрозділ та/або функціональний напрям	Питання ВВБ/сфери ризику
Сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), етичний вибір постачальників	Потенційно всі питання з Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств, оскільки ці підрозділи найчастіше координують питання ВВБ
Екологічні/соціальні	Довкілля і клімат; здоров'я та безпека; права людини; інші соціальні питання, коли немає іншого підрозділу/функціонального напрямку, якого це стосується
Людські ресурси	Працевлаштування і виробничі відносини; гігієна і безпека праці; права людини; добір персоналу
Представники працівників, представники профспілок	Працевлаштування і виробничі відносини; гігієна і безпека праці; права людини
Операційна діяльність, виробництво	Довкілля; гігієна і безпека праці; права людини; захист прав споживачів
Правова сфера	Дотримання законодавства; працевлаштування і виробничі відносини; протидія хабарництву та корупції; права людини; захист споживачів; розкриття інформації; укладення контрактів із діловими партнерами
Комплаєнс, етика/добросесність	Комплаєнс, протидія хабарництву та корупції
Закупівлі, ланцюг постачання, ділові відносини	Весь спектр питань, окреслених у Керівних принципах ОЕСР для багатонаціональних підприємств, стосовно ланцюга постачання та ділових відносин; відбір, укладення контрактів і моніторинг ланцюга постачання / ділових відносин із цих питань
Продажі та маркетинг	Права людини; захист прав споживачів; розкриття інформації
Розвиток громади	Залучення зацікавлених сторін; довкілля; здоров'я і безпека громади; права людини; розкриття інформації
Зовнішні стосунки, звітування	Залучення зацікавлених сторін і розкриття інформації
Управління ризиками	Потенційно вся проблематика
Аудит	Потенційно вся проблематика
Топменеджмент	Потенційно вся проблематика
Рада директорів/власники	Потенційно вся проблематика

Джерело: Ця таблиця була адаптована з Наставов ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу (OECD, 2018^[21]).

Більше того, очікування щодо ВВБ можуть стосуватися не лише основної діяльності компаній, але й відносин, що виникають на всіх етапах ланцюга постачання у зв'язку з операційною діяльністю, продукцією та послугами. Хоча бізнес і має діяти відповідально, уряд також зобов'язаний захищати суспільні інтереси, створюючи можливості для ВВБ через законодавчу базу, стандарти та підвищення обізнаності. Крім того, уряд може подати приклад шляхом впровадження ВВБ і механізмів належної перевірки на державних підприємствах (ДП), що особливо актуально для енергетичного сектору України (OECD, 2016^[20]).

3.2. Практики належної перевірки ВВБ енергетичних компаній України

Готуючи огляд практики ВВБ і належної перевірки в енергетичних компаніях України, ОЕСР спиралася на результати опитування серед ключових представників енергетичного сектору, а також на додатково проведене дослідження для виявлення закономірностей у ширшому масштабі.

Конкретні компанії були визначені за критеріями розміру та підсектору діяльності. Опитування проводилося на основі анкети, наведеної в додатку В, а участь у ньому була добровільною. Загалом було опитано десять компаній, а саме: «Нафтогаз» (включно з «Укргазвидобуванням»), «Укренерго», «Енергоатом», «Укргідроенерго», ОГТСУ, ДТЕК, «RGC», «Smart Energy», «Ocean Group», а також регіональні нафтові та газові компанії (детальнішу інформацію див. у розділі 1.3 додатка С). Окрім компаній, в опитуванні брали участь міністерства та державні установи (у тому числі національний регулятор та Державне агентство з енергоефективності), а також організації громадянського суспільства. Попри відсутність інформації про деякі конкретні практики в діяльності компаній у широкому масштабі, додаткове дослідження політики дало змогу визначити проблеми, пов'язані з ВББ, властиві усьому сектору, таким чином доповнюючи результати опитування. У подальших розділах представлені результати дослідження, сегмент за сегментом, відповідно до шести кроків, визначених у Настановах ОЕСР стосовно процедур належної перевірки.

Крок 1. Інтегрувати ВББ до стратегій та управлінських систем

Ключові учасники енергетичного ринку України почали ухвалювати стратегії, пов'язані з ВББ...

Хоча ідея ВББ залишається новою для України, майже всі опитані компанії повністю або частково включили ВББ до своїх стратегічних документів. Зазвичай такі документи ухвалюють у формі політик щодо охорони довкілля, трудових прав, боротьби з корупцією, а в деяких випадках і у формі більш уніфікованих стратегій, пов'язаних із ВББ.¹ Формальні політики й процедури розробляють та ухвалюють переважно великі компанії, що провадять операційну діяльність у національному масштабі на протигагу їхнім меншим конкурентам. Їх ухвалення дало змогу компаніям наблизитися до виконання відповідних нормативно-правових вимог (таких як положення екологічного та трудового законодавства), одночасно вживаючи заходів для дотримання міжнародних стандартів і практик. Окрім стандартів ISO щодо екологічного менеджменту, управління якістю, гігієни і безпеки праці та соціальної відповідальності, енергетичні компанії також розпочали працювати над досягненням Цілей сталого розвитку ООН (див. Табл. 3).

Попри обізнаність про документи ОЕСР щодо ВББ, наразі більшість компаній при розробці своїх політик, пов'язаних із ВББ, не враховують положень Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств і Настанов ОЕСР стосовно процедур належної перевірки. Деякі суб'єкти господарювання (зокрема ДП, у тому числі «Нафтогаз» та «Укренерго») зобов'язалися виконувати Настанови ОЕСР щодо ДП, в яких міститься посилання на стандарти ВББ. Окрім інструментів ОЕСР, низка компаній також посилається на інші еталонні міжнародні документи в цій сфері, у тому числі на Глобальний договір ООН і Керівні принципи. Компанії також здійснюють навчання та підвищення обізнаності персоналу з практики ВББ, одночасно з цим проводячи атестацію персоналу на основі використання ним ресурсів та дотримання вимог соціальної відповідальності у рамках управління персоналом. (GTSO, 2020^[29]).

... проте практики впровадження та реалізації належної перевірки ВББ різняться...

За останні роки лише декілька компаній вжили заходів щодо впровадження відповідної політики на рівні наглядової ради та правління, а також щодо централізації практик належної перевірки ВББ за допомогою інтегрованих систем управління. (Із точки зору корпоративного управління рада директорів повинна систематично брати участь у належному управлінні ризиками.) Наприклад, наглядова рада «Нафтогазу» створила комітет з питань охорони здоров'я, безпеки, довкілля та природних ресурсів, функції якого стосуються зменшення екологічних та соціальних ризиків (Naftogaz, 2020^[30]).² Компанія створила піраміду охорони довкілля, здоров'я та безпеки (HSE),³

одночасно централізувавши управління ризиками та виділивши для цього у корпоративному центрі окремий підрозділ, що складається з семи штатних одиниць. Хоча цей підрозділ відстежує політику в межах усієї компанії, деякі компоненти можуть бути адаптовані залежно від операційної діяльності дочірніх компаній (Naftogaz, 2020^[31]).

Наприклад, в «Укренерго» механізм інтегрованого управління та належної перевірки з'явився на основі відділу КСВ — раніше структурно незалежні підрозділи були об'єднані в єдину структурну одиницю з окремими підрозділами. Директорати також інформують правління про потенційний несприятливий вплив, тоді як департамент управління ризиками систематизує, оцінює та розробляє плани дій (Ukrenergo, 2020^[32]). У 2020 році «Укренерго» також запровадило суворішу стратегію, що ґрунтується на міжнародних стандартах (включно з інструментами ОЕСР і Керівними принципами ООН) (Ukrenergo, 2020^[33]). Згідно з управлінським звітом компанії, вона також працює над запровадженням інтегрованої системи управління охороною довкілля, здоров'ям та безпекою (Ukrenergo, 2020^[34]). Група ДТЕК також впровадила відповідні комітети на рівні правління та керівництва і створила Департамент управління ризиками. Виконавчий директор та директор з персоналу, соціального розвитку та екології на рівні всієї Групи ДТЕК відповідають за розроблення та впровадження політики сталого розвитку, про яку повідомляють операційним компаніям, а також визначають ключових відповідальних осіб у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління (ДТЕК, 2020^[35]) (ДТЕК, 2018^[36]).

В інших компаніях практика більш децентралізована. Наприклад, «Укргідроенерго» запровадила відповідну політику сприяння відповідальній поведінці, і у 2020 році Департамент стратегічного розвитку та планування реалізації проєктів сформував підрозділ із реалізації екологічних проєктів, хоча окремий підрозділ відповідає за моніторинг і пом'якшення екологічних проблем. Проте не існує центрального підрозділу, відповідального за належну перевірку, а функції оцінювання ризиків, моніторинг і пом'якшення наслідків розподілені між різними департаментами (Ukrhydroenergo, 2020^[37]). Подібним чином в «Енергоатомі», який запровадив інтегровану систему менеджменту, функції управління ризиками, пов'язаними з ВВБ, делеговані відповідним структурним підрозділам, що займаються екологічним, соціальними та корупційними аспектами (Energoatom, 2021^[38]).

В інших випадках спеціалістам інших підрозділів або відділів зазвичай доручається координація, якщо це необхідно для подолання ризиків ВВБ, або на тимчасовій основі створюються відповідні комітети, хоча в деяких компаніях вживаються заходи з метою подальшої централізації політики ВВБ. Наприклад, ОГТСУ створив комітет з енергоефективності для реалізації своєї стратегії до 2024 року, яка передбачає сприяння заходам з енергозбереження. Компанія також запровадила регуляторну політику щодо поводження з відходами та захисту довкілля, одночасно удосконалюючи заходи зі скорочення викидів.

Таблиця 3. Впровадження енергетичними компаніями України еталонних міжнародних стандартів (відповідно до звітів компаній)

	«Нафтогаз»	«Енергоатом»	«Укренерго»	«Укргідроенерго»	ДТЕК	«Ocean Group»	«ОГТСУ»
Екологічний менеджмент (ISO 14001)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Енергетичний менеджмент (ISO 50001)	✓	✓			✓		✓
Управління якістю (ISO 9001)		✓	✓		✓	✓	✓
Соціальна відповідальність (ISO 26000)		✓		✓			

Стандарт «Соціальна відповідальність» (SA8000)	✓						
Міжнародний стандарт взаємодії із зацікавленими сторонами (AA1000)		✓					
Гігієна і безпека праці (ISO 45001)			✓		✓		✓
Система оцінювання гігієни і безпеки праці (OHSAS 18001)	✓	✓			✓	✓	
Глобальна ініціатива звітності (GRI)	✓	✓	✓	✓	✓		(WIP)
Моніторинг цілей сталого розвитку	✓	✓	✓	✓	✓		

Примітка: Інформація отримана з нефінансових звітів компаній (за наявності) та самозвітності.

Джерело: (Naftogaz, 2020^[30]; Energoatom, 2020^[39]; Ukrhydroenergo, 2020^[40]; DTEK, 2020^[41]; Ukrenergo, 2020^[42]; GTSO, 2020^[29]; Ocean Group, 2021^[43])

... ще багато чого належить зробити на всіх етапах ланцюга постачання та у ділових відносинах...

У більшості випадків процеси належної перевірки (якщо вони впроваджені) в українських енергетичних компаніях зосереджені на операційній діяльності самих компаній, а моніторинг ризиків для ВББ на всіх етапах ланцюгів постачання чи ділових відносин залишається обмеженим (детальнішу інформацію див. у додатку С). Однак останніми роками декілька опитаних представників сектору почали вживати заходів щодо управління ризиками для ВББ поза межами операційної діяльності компанії. Наприклад, ДТЕК почала поширювати політики компанії щодо відповідальної поведінки серед ділових партнерів, постачальників і підрядників, водночас вимагаючи, щоб підрядники дотримувалися деяких конкретних положень (таких як відповідність певним екологічним стандартам) (DTEK, 2020^[35]). «Укренерго» також почала вдосконалювати управління ланцюгом постачання та створила підрозділ, який здійснює відповідний аудит (Ukrenergo, 2020^[32]; Ukrenergo, 2020^[42]). У деяких випадках управління ланцюгом постачання було розвинуто на основі традиційних процесів, що супроводжують ділові угоди, або за процедурою ідентифікації контрагента «знай свого контрагента» (KYC) шляхом організації закупівель, практику яких було вдосконалено після 2015 року.⁴

... а також розв'язати проблему інформаційних прогалів.

Усе ж у більшості енергетичних компаній в Україні бракує інформації щодо наявності політик щодо ВББ і механізмів належної перевірки. Хоча деякі компанії, у тому числі «Центренерго», «Burisma Group» і «Гео Альянс», визнають, що вони здійснюють моніторинг соціальних і екологічних проблем у своїй операційній діяльності, конкретні політики та практики лишаються невідомими. У деяких випадках саму ідею ВББ ототожнюють з КСВ, при тому, що остання більшою мірою зосереджена на благодійній діяльності, а не на інтеграції відповідальних практик і механізмів належної перевірки до основних бізнес-операцій компанії.

Крок 2. Виявляти й оцінювати несприятливий вплив

Деякі з опитаних ключових учасників енергетичного ринку України почали розробляти механізми виявлення, оцінювання та пріоритизації ризиків...

Більшість опитаних компаній, як правило, здійснюють моніторинг своєї діяльності для виявлення ризиків, хоча такі процеси переважно запроваджують лише мірою необхідності. Ризики також можна виявляти в рамках процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД), яка є обов'язковою передумовою для початку діяльності (вставка 5). Проте деякі опитані енергетичні компанії розробили спеціальні інструменти для постійного виявлення та пріоритизації несприятливих впливів на всіх етапах своєї діяльності. Наприклад, «Укренерго» та «Smart Energy» розробили для своїх проєктів власні ключові показники ефективності (КПЕ), які дають змогу виявляти, пріоритизувати та усувати ризики для ВВБ. Такі КПЕ вони адаптують залежно від випадку. Як показало опитування, «Smart Energy» також розробила і постійно оновлює матрицю ризиків у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління, а «Укренерго» створила централізований реєстр, який ранжує такі ризики для проєктів компанії (Ukrenergo, 2020^[32]; Smart Energy, 2021^[44]). Подібним чином ДТЕК кодифікує ризики у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління та пристосовує їх залежно від видів діяльності та операцій. Цей механізм використовують для визначення пріоритетів та управління ризиками, а також для розроблення планів дій (ДТЕК, 2020^[35]). Інші компанії аналізують сильні та слабкі сторони, загрози та можливості в рамках своїх проєктів або проводять щорічні огляди. У разі децентралізації практик належної перевірки відповідним підрозділам часто доручають виявляти та здійснювати моніторинг ризиків до та під час реалізації проєкту, хоча при такому підході не зрозуміло, чи накопичується досвід таких процесів.

... включно з консультаціями із зацікавленими сторонами для виявлення ризиків...

Додатково до моніторингу своєї операційної діяльності, деякі опитані компанії виявляють та оцінюють ризики на основі відгуків, отриманих у рамках взаємодії із зацікавленими сторонами, включно з працівниками, громадами, державними установами та міжнародними партнерами. Наприклад, і «Укренерго», і «Укргідроенерго» консультувалися щодо конкретних ризиків і викликів із науково-дослідними установами, міжнародними партнерами та сусідніми країнами для забезпечення синхронізації при реалізації транскордонних проєктів (Ukrenergo, 2020^[32]; Ukrhydroenergo, 2020^[37]). Також спеціальні директори енергетичних компаній самостійно комунікують із відповідними зацікавленими сторонами та інформують керівництво про потенційні проблеми. Крім того, компанії, які за законом зобов'язані здійснювати оцінку впливу на довкілля перед реалізацією проєктів, аналізують потенційні ризики, а також беруть участь у громадських слуханнях із місцевими громадами щодо потенційного впливу на довкілля (хоча зараз такі консультації були призупинені через пандемію). Також деякі опитані енергетичні компанії заявили, що вони можуть виявляти потенційні ризики шляхом комунікації зі споживачами та взаємодіючи з місцевими громадами у рамках своїх проєктів КСВ.

Вставка 5. Оцінка впливу на довкілля (ОВД) в Україні

Україна продовжує розвивати нормативну базу для розв'язання проблем, що викликають занепокоєння у місцевих громад у контексті екологічних ризиків і викликів, пов'язаних із операційною діяльністю компаній. Україна є стороною Конвенції ЄЕК ООН про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті та Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до неї. Обидва документи були транспоновані до національного законодавства. У 2018 році було ухвалено Закон «Про оцінку впливу на довкілля» (ОВД)

для попередження шкоди для довкілля, підвищення безпеки та збереження природних ресурсів, врахування державних і приватних інтересів в операційній діяльності компаній. Положення закону в обов'язковому порядку застосовуються до планування діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, у тому числі до діяльності нафто- і газопереробних заводів і теплових електростанцій, видобутку корисних копалин, операцій із буріння та видобутку, виробництва ядерного палива та перероблення відпрацьованого палива, використання водоймищ і перероблення сировини. У деяких випадках застосовність закону може бути дещо обмежена та залежати від масштабу проекту та конкретних видів діяльності, як детально визначено в законі. Ключовими положеннями закону є зобов'язання щодо підготовки звіту про ОВД, проведення публічних обговорень і залучення державних органів. Звіт про ОВД повинен відображати виконання відповідних законів і нормативно-правових актів, а також окреслювати заплановані заходи, екологічні ризики, прогнози та перспективи соціально-економічного розвитку. Подані документи щодо запланованих заходів повинні оприлюднюватися через єдиний реєстр і використовуватися для громадських слухань та обговорень до початку реалізації проекту. На основі отриманих результатів компанії та державні органи повинні вживати заходів для запобігання, уникнення або пом'якшення негативного впливу на довкілля. Висновки за результатами оцінки можуть бути оскаржені в суді, а в разі порушення процедур діяльність може бути призупинена. Суб'єкти господарювання також повинні проводити постпроектний моніторинг для виявлення розбіжностей.

Серед енергетичних компаній «Нафтогаз» і ДТЕК (включно з їхніми дочірніми компаніями) подали велику кількість звітів, в основному щодо операцій із буріння та видобутку. Інші компанії, зокрема «Енергоатом», «Укрідроенерго» та «Укренерго», подали меншу кількість звітів, що стосуються переважно будівництва та експлуатації їхніх енергетичних об'єктів. Однак на практиці, оскільки процедури оцінювання лишаються неефективними, необхідно розбудовувати спроможності для їх дієвого та систематичного застосування. Відповідно, з 2019 року одним із основних напрямів роботи програми «EU4Environment» була підтримка реформ та вдосконалення процесу ОВД в Україні. Цю програму спільно виконують ОЕСР, ЄЕК ООН, ЮНЕП, ЮНІДО та Світовий банк.

Примітка: Реєстр ОВД доступний за посиланням: <http://eia.menr.gov.ua/>
Джерело: (UA Energy, 2020^[45]) (Verkhovna Rada, 2017^[25]) (OECD, n.d.^[46])

... проте практика виявлення ризиків для ВББ ще не поширена в енергетичному секторі.

У ширшому масштабі інформація щодо наявності механізмів виявлення ризиків лишається обмеженою. Деякі компанії навіть зазначають, що не практикують регулярний моніторинг ризиків, а покладаються на культуру обміну інформацією та механізм швидкого реагування для вирішення непередбачених питань. Хоча такі механізми можуть стати у нагоді при усуненні безпосередніх наслідків, відсутність внутрішніх політик щодо ВББ і механізмів виявлення ризиків може спричинити недоліки у пом'якшенні ширших і довгостроковіших наслідків, особливо на різних етапах ділових відносин та ланцюгів постачання. Крім того, хоча ОВД допомагає виявити екологічні ризики, вона не завжди забезпечує врахування додаткових викликів для ВББ, пов'язаних, наприклад, із правами людини та трудовими правами, а також корупцією.

Крок 3. Зупиняти, попереджувати чи пом'якшувати дію несприятливого впливу

Опитані енергетичні компанії вживають коригувальних заходів для усунення, запобігання та пом'якшення ризиків, пов'язаних із ВББ...

Хоча окремі кроки можуть відрізнятися залежно від конкретних обставин, компанії здебільшого зазначали, що вони використовують плани дій у надзвичайних ситуацій, плани запобігання надзвичайним ситуаціям та відновлення після них, а також консультації із зацікавленими

сторонами. У деяких компаніях (таких як «Енергоатом», яка стикається із ризиками високого рівня при експлуатації атомних електростанцій) практика, як правило, є більш формалізованою і суворо застосовується на основі встановленої процедури, тоді як в інших компаніях може використовуватися такий інструмент, як неформальні зустрічі між представниками компанії та відповідними органами для ухвалення рішень про план дій.

Для управління короткостроковим несприятливим впливом деякі компанії дотримуються внутрішньої політики управління інцидентами та використовують аварійні мережі, розроблені в рамках їхніх стандартних операційних процедур. Наприклад, «ОГТСУ» розробив внутрішній план «локалізації та ліквідації наслідків аварійних ситуацій на об'єктах підвищеної небезпеки», який передбачає повідомлення відповідних зацікавлених сторін. Подібні плани та політики існують також в інших компаніях, що працюють у газовому секторі, у тому числі в «Нафтогазі» та «RGC» (Naftogaz, 2020^[31]; RGC, 2020^[47]; GTSO, 2020^[29]). Дочірні підприємства холдингових компаній намагаються управляти ризиками незалежно від материнської компанії (переважно щодо питань місцевого значення), проте якщо виникає потреба у реагуванні в ширшому масштабі, проблемні питання можуть бути делеговані материнській компанії (UGV, 2021^[48]). За необхідності компанії також готують проєктну документацію, проводять польові дослідження, забезпечують вжиття заходів для усунення несприятливого впливу та повідомлення про надзвичайні ситуації органам влади.

... і систематично працюють над пом'якшенням несприятливого впливу...

Для пом'якшення негативного впливу на довкілля та захисту земельних і водних ресурсів та біорізноманіття енергетичні компанії почали брати участь у відповідних проєктах та інвестувати в модернізацію. Наприклад, «Укргідроенерго», яка управляє гідроелектростанціями, розпочала низку проєктів щодо захисту біорізноманіття та вдосконалення управління водними ресурсами. До них належать проєкти впровадження технологій аерації води та сприяння сталому розвитку рибного господарства (Ukrhydroenergo, 2018^[49]).⁵ Підприємство також бере участь у транскордонному співробітництві з Молдовою задля забезпечення сталого розвитку водосховищ та мінімізації повеней (Ukrhydroenergo, 2019^[50]) (Ukrhydroenergo, 2020^[51]). Компанії, що працюють в інших підсекторах, також запровадили чи модернізували механізми захисту довкілля, особливо щодо підвищення безпеки скидання небезпечних матеріалів. Так, «Енергоатом» намагався вжити належних заходів при поводженні з небезпечними та радіоактивними відходами, зокрема шляхом створення централізованого сховища відпрацьованого палива у Чорнобильській зоні відчуження (OECD, 2019^[2]; Energoatom, 2019^[52]).

Також енергетичні компанії, що працюють у секторі видобування, вживали заходів для підвищення своєї операційної ефективності та скорочення викидів (SAEE, 2020^[53]). Наприклад, і «Нафтогаз», і ДТЕК створили очисні потоки, встановили регулятори частоти та забезпечили ізоляцію, одночасно інвестуючи в модернізацію та ремонти (Naftogaz, 2020^[30]; ДТЕК, 2020^[41]). Крім того, нещодавно ОГТСУ закупив нове обладнання для виявлення та ліквідації витоків метану. Хоча рівні викидів є значно нижчими в інших підсекторах, компанії, у тому числі «Енергоатом», «Укренерго» та «Укргідроенерго», працювали над реконструкцією енергоблоків та розвитком потужностей для зберігання енергії задля підвищення ефективності.⁶ Більше того, вже існуючі учасники ринку також почали інвестувати у відновлювані джерела енергії. Зокрема, ДТЕК є одним із найбільших інвесторів у зелену енергетику в Україні, причому сонячні та вітрові потужності компанії зросли з 210 МВт до 1 ГВт у 2018–2020 роках. Інші компанії, у тому числі «Нафтогаз» і «Енергоатом», також почали інвестувати у відновлювані джерела енергії, хоча їхні потужності лишаються не такими значними (Fitch Ratings, 2020^[54]) (ДТЕК, n.d.^[55]).

Окрім розв'язання екологічних проблем енергетичні компанії намагалися розробити механізми пом'якшення ризиків, пов'язаних із трудовими відносинами. До цього напряму належать зусилля

щодо сприяння гігієні та безпеці праці шляхом модернізації та надання засобів захисту, а також підвищення кваліфікації за рахунок проведення тренінгів і семінарів. Також ключові учасники енергетичного ринку уклали колективні договори зі своїми працівниками.⁷ Наприклад, у 2019 році «Нафтогаз» відповідно до колективних договорів виплатив 685,5 млн грн фінансової допомоги, серед іншого, на охорону здоров'я та виплати по інвалідності. ДТЕК, «Енергоатом», «Укренерго» та «Укргідроенерго» та інші також укладають колективні договори, а також надають додаткові пільги, включно з покриттям соціальних і медичних витрат, заходами з покращення гігієни і безпеки праці та підтримкою пенсіонерів тощо. Ключові представники сектору також беруть участь у програмах з підвищення обізнаності задля просування відповідальної практики. До таких програм належить, зокрема, проведення спеціалізованих тренінгів і сесій із питань екологічних ризиків і ризиків для гігієни та безпеки праці, метою яких є забезпечення відповідності національним і міжнародним стандартам, а також сесій із просування антикорупційних заходів.

Крім того, під час пандемії Covid-19 ключові учасники енергетичного ринку запровадили спеціальні заходи для пом'якшення несприятливого впливу. Оскільки до працівників енергетичного сектору не була застосовна вимога щодо самоізоляції, низка компаній докладала зусиль для запровадження профілактичних заходів та мінімізації ризику розповсюдження вірусу. Зокрема, у «Нафтогазі» було введено спеціальний алгоритм контролю температури працівників, а також обмеження кількості учасників зустрічей, дезінфекцію офісних приміщень та обов'язкове використання захисних масок. «Smart Energy» також створила «кризовий штаб» для управління наслідками, пов'язаними з Covid, тоді як ДТЕК розробила спеціальні настанови щодо режиму роботи під час пандемії, а також щодо управління ризиками та їх моніторингу (DTEK, 2020_[35]) (KAS, 2020_[56]).

Опитані енергетичні компанії також наголосили на своїй співпраці з місцевими громадами, серед інших зацікавлених сторін, для пом'якшення несприятливого впливу на соціальну сферу та довкілля.⁸ На виконання вимог, передбачених ОВД, компанії також продовжують ініціювати обміни думками та обговорення щодо своєї діяльності. Наприклад, у 2019 році «Енергоатом» провів громадські слухання, присвячені перегляду інформації щодо безпеки продовження життєвого циклу його електростанцій, у ході яких були запропоновані законодавчі вимоги, умови та заходи з підвищення обізнаності щодо запропонованих робіт (Energoatom, 2020_[39]). «Укргідроенерго» також взаємодіяла з представниками місцевих громад при реалізації програм очищення територій навколо водосховищ та у районах, де працює компанія (Ukrhydroenergo, 2020_[40]). У своїх відповідях у рамках опитування всі інші компанії, у тому числі «Smart Energy», «Укргазвидобування» та «ОГТСУ», також повідомляли про свою взаємодію з місцевими громадами щодо пом'якшення несприятливого впливу їхньої діяльності (наприклад, витоків газу та викидів) (UGV, 2021_[48]) (GTSO, 2020_[29]) (Smart Energy, 2021_[44]).

Крім того, ключові представники сектору також прагнули реалізовувати проєкти КСВ і запроваджувати програми соціального партнерства з місцевими громадами та органами влади в регіонах, де вони працюють. Наприклад, «Нафтогаз» не тільки сплачує роєлі до місцевих бюджетів, але й бере участь в ініціативах з розвитку місцевих громад, включно з інфраструктурними проєктами та ремонтами. Інші компанії, у тому числі «Енергоатом» і «Укргідроенерго», також продовжували налагоджувати зв'язки з місцевими громадами шляхом проведення культурних і освітніх заходів та організації корпоративної волонтерської діяльності. Деякі компанії також співпрацюють з міжнародними партнерами для пом'якшення деяких ризиків шляхом реалізації спільних проєктів.⁹

... проте стикаються з проблемами при пом'якшенні деяких ризиків для ВВБ...

Зокрема такі проблеми пов'язані зі впливом на трудові ресурси та довкілля, а також корупцією. Наприклад, 66% викидів парникових газів в Україні пов'язані з енергією (включно зі спалюванням палива в секторі транспорту), а енергетична промисловість безпосередньо відповідальна за 45%

викидів (OECD, 2021^[57]). Вугільні шахти, які часто мають недостатнє ресурсне забезпечення та неналежне керування, також несуть значні ризики для ВВБ. Упродовж багатьох років також застосовуються мораторії на державне інспектування роботи вугільних шахт, що перешкоджає оцінюванню екологічного стану та умов роботи (ILO, 2018^[58]). Поряд із екологічними ризиками (включно з проблемами забруднення та поводження з відходами), шахтарі часто не мають засобів захисту, працюють у шкідливих умовах і часом не отримують заробітної плати (детальний опис соціальних та екологічних ризиків наданий у додатку С).¹⁰ На Донбасі спостерігаються подальші ризики для довкілля, а також проблеми з правами людини та трудовими правами, як це зазначено у вставці 6.

Вставка 6. Соціальні та екологічні проблеми, пов'язані з вугільними шахтами на Донбасі

Активні бойові дії на Донбасі спричинили соціальні ризики, включно з порушеннями прав людини та трудових прав шахтарів. Втрати електроенергії та пошкодження шахт і заводів спричиняють значні ризики для безпеки. Обстріли призвели до обвалу шахт, аварійного відключення електроенергії та відключення вентиляційних систем, труднощів із евакуацією шахтарів, що працюють під землею. Шахтарі часто не мають захисного спорядження, стикаються з халатністю начальства та мораторіями на інспекції, мають обмежені можливості захищати свої права через суворі обмеження свободи слова та зібрань, при цьому примусова праця залишається поширеною. Хоча діяльність профспілок була припинена, відбулася низка протестів, проте інформація про це залишається обмеженою. Крім того, за оцінками, обсяги вугілля, що нелегально вивозиться з регіону на підконтрольні уряду території, становили 600 тис. тонн на місяць. Хоча постачання вугілля з Донбасу на підконтрольні уряду території офіційно припинене з 2017 року, ці поставки були перенаправлені в інші юрисдикції.

Крім того, унаслідок окупації українських територій у вугільному секторі регіону зростає частка видів діяльності, що не відповідають сталому розвитку, і це позначається на стані довкілля. Наприклад, у 2017 році на Донбасі було затоплено 36 шахт, що зробило їх нефункціональними і призвело до широкомасштабної повені, яка забруднила поверхню та підземні води залізом, сульфатами та хлоридами, порушило водопостачання та роботу очисних споруд як у підконтрольних, так і в не підконтрольних уряду районах.

Джерело: (OSCE, 2017^[59]) (Kazansky et al., 2017^[60]; OHCHR, 2020^[61]; Industrial Global Union, 2020^[62]) (Forro, Potocki and Buckeye Pohorzelska, 2019^[63])

... особливо з ризиками ринкового характеру в енергетичному секторі...

Надмірне регулювання енергетичного сектору сприяло збільшенню боргів між учасниками ринку та призвело до недостатнього інвестування чи обмеженості ресурсів для просування деяких практик ВВБ. Зокрема, збереження тарифів на природний газ, електроенергію та опалення нижче порогів окупності, а у деяких випадках, встановлення обмежень на ціни сприяли зменшенню стимулів і ресурсів для підвищення енергоефективності, водночас заохочуючи надмірне споживання викопного палива. Крім того, проблеми, з якими стикається держава щодо компенсації виробникам зеленої енергії за стимулюючим тарифом, можуть зашкодити розвитку відновлюваних джерел енергії і, зокрема, призвести до труднощів у підвищенні енергоефективності та зменшенні рівня викидів у довгостроковій перспективі, як докладніше описано в додатку С (OECD, 2019^[2]).

... а також корупцією і наявністю приватних інтересів.

За даними Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), паливно-енергетичному комплексу країни властивий один із найвищих показників корупції, а збитки перевищують 3 млрд грн (оцінка на основі справ, які розслідуються чи розглядаються у суді станом на 2020 рік) (NABU,

2020_[64]). НАБУ продовжувало розслідування щодо учасників енергетичного ринку і розкривало схеми, пов'язані зі змовами під час публічних закупівель, підкупом та закупівлями за необумовленими або завищеними цінами.¹¹ Для пом'якшення зазначених ризиків і дотримання відповідних нормативно-правових вимог (у тому числі положень Закону «Про запобігання корупції») енергетичні компанії почали запроваджувати антикорупційні політики та програми.¹² Такі програми переважно зосереджені на оцінюванні корупційних ризиків, мінімізації чи уникненні конфлікту інтересів, захисті викривачів, проведенні тренінгів і забезпеченні належної перевірки при закупівлях. Однак дієвість таких програм дуже різниться і, у ширшому масштабі, вони потребують вдосконалення (OECD, 2021_[11]).¹³

Крок 4. Відстежувати перебіг і результати виконання

Більшість опитаних учасників енергетичного ринку здійснює моніторинг заходів і кроків щодо подолання ризиків для ВВБ...

Компанії, які розробили централізовані механізми та матриці оцінювання ризиків (наприклад, «Smart Energy»), часто використовують їх як орієнтири, водночас використовуючи додаткові методи для моніторингу результатів. Зокрема, при проведенні оцінок впливу на довкілля компанії повинні взаємодіяти з урядом і місцевими громадами не тільки під час планування проекту — вони також повинні продовжувати моніторинг впливу та визначати потенційні розбіжності та заходи щодо пом'якшення ризиків протягом усього проекту та після його завершення. Хоча основна увага часто приділяється моніторингу екологічних ризиків і механізмів їх пом'якшення, деякі компанії також повідомили, що здійснюють моніторинг заходів щодо пом'якшення соціальних ризиків під час реалізації своїх проектів (Ukrenergo, 2020_[32]). Крім того, низка компаній (у тому числі «Нафтогаз», «Енергоатом», ДТЕК і «Укренерго») добровільно (але переважно для окремих випадків) почали здійснювати енергетичний аудит.¹⁴

... що також включає систематичний моніторинг ризиків...

Хоча конкретний вплив на довкілля може різнитися, енергетичні компанії здійснюють моніторинг та звітують про свій вплив на стан земельних і водних ресурсів та біорізноманіття, а також про рівні викидів. Інспектування проводиться як стандартна операційна процедура для забезпечення відповідності нормативним вимогам. Зокрема, інформація зазвичай передається державним органам (таким як Державна служба статистики, Державна служба з питань праці, НКРЕКП і Міністерство енергетики), зокрема щодо впливу на довкілля та даних, що стосуються трудових відносин, які використовуються у зведеній звітності та оцінці. Подібним чином звіти в рамках ОВД розміщують на порталі, яким керує Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, і використовують для моніторингу проектів, які реалізують енергетичні компанії. Крім того, може існувати обов'язок розкривати деяку інформацію таким органам, як Національне агентство з питань запобігання корупції.

Проте конкретні механізми, що використовуються для систематичного моніторингу, різняться залежно від операційної діяльності компанії та її впливу. Наприклад, під час моніторингу пом'якшення наслідків для довкілля «Енергоатом» відстежує свої заходи та контролює накопичення відходів, одночасно проводячи гідробіологічний моніторинг систем водопостачання та використовуючи хімічні лабораторії для оцінювання нерадіоактивного сліду в водоймах, охолоджувальних водосховищах і ґрунтових умовах (Energoatom, 2019_[52]). Компанії, що працюють у секторі вуглеводнів (включно з «Нафтогазом» і ДТЕК), здійснюють моніторинг свого впливу на ґрунтові умови, на викиди в повітря та воду, а також забруднення (Naftogaz, 2020_[30]; ДТЕК, 2020_[41]). Компанії, що займаються транспортуванням енергоресурсів (такі як «RGC»), також проводять інспектування та моніторинг витоків у межах своїх мереж (RGC, 2020_[47]). Крім

модернізації, ОГТСУ також удосконалив моніторинг та оцінювання несприятливих впливів на основі стандартів Партнерства у боротьбі з викидами метану від нафтогазового сектору OGMP 2.0.¹⁵ Крім того, «Укргідроенерго» здійснює систематичний моніторинг якості води, обсягів та результатів виробництва електроенергії, експлуатаційних потужностей та використання гідроенергетичних ресурсів (Ukrhydroenergo, 2020_[65]).

Окрім впливу на довкілля, більшість ключових учасників ринку здійснюють моніторинг своїх заходів щодо зменшення частоти виникнення надзвичайних ситуацій, травматизму та смертності серед працівників. Наприклад, «Нафтогаз» запровадив політику щодо моніторингу діяльності та прагнення до нульових показників смертності, травматизму та втрати часу внаслідок надзвичайних ситуацій. Аналогічну політику запровадив і ДТЕК (Naftogaz, 2020_[30]). З огляду на провадження операційної діяльності в секторі атомної енергетики «Енергоатом» продовжує здійснювати регулярний моніторинг стану здоров'я та безпеки працівників на всіх своїх об'єктах, оскільки вони стикаються з високим рівнем ризику через можливе радіаційне опромінення та поводження з ядерними відходами, які мають тривалий період напіврозпаду та залишаються леткими. Компанія також щотижня та щомісяця звітує про інспекції з питань гігієни та безпеки праці відповідно до міжнародної практики (включно з настановами та стандартами МАГАТЕ), а також інших регламентів і директив (IAEA, 2018_[66]; European Commission, 2014_[67]) (Energoatom, 2020_[39]).¹⁶ На додаток до моніторингу екологічних і соціальних ризиків, ключові учасники ринку, які запровадили антикорупційні програми, також почали вживати заходів для контролю їх ефективності. До таких заходів належать вивчення електронних баз даних і автоматизованих систем закупівель, а також проведення опитувань для оцінювання рівня розуміння працівниками антикорупційних практик (Energoatom, 2020_[39]) (Ukrenerg, 2020_[42]).

... проте спостерігаються проблеми з відстеженням реалізації, а також результатів заходів із пом'якшення ризиків.

Наприклад, мораторій та відкладення інспекцій, особливо через COVID-19, а також у деяких підсекторах енергетики (зокрема у вугільному) створили перешкоди для збору інформації. У деяких випадках інформацію може бути складно зібрати, і вона може не давати можливості оцінити зусилля компанії щодо пом'якшення ризиків, пов'язаних із ВББ. Наприклад, з огляду на відмінності в якості внутрішнього контролю та антикорупційних програмах різних енергетичних компаній, їхня здатність проводити моніторинг пом'якшення ризиків також може різнитися. Зокрема, корпоративне управління ще знаходиться на стадії становлення, і передові практики переважно запроваджують компанії, що мають ради директорів (із незалежними членами правління), та за умови, що ризики для ВББ розглядають на рівні правління та керівництва компанії. У ширшому сенсі, оскільки сфера дії внутрішніх політик щодо ВББ часто обмежена тільки операційною діяльністю компанії, можуть виникати сумніви щодо здатності таких політик пом'якшувати ризики для ВББ, а також вирішувати проблеми з моніторингом їх застосування на всіх етапах ланцюга постачання та ділових відносин.

Крок 5. Поширювати інформацію про заходи, вжиті щодо такого впливу

Енергетичні компанії покращують свою комунікацію щодо усунення впливу ВББ...

Більшість опитаних компаній здійснюють інформаційно-роз'яснювальну роботу через свої вебсайти, соціальні медіа та пресрелізи. Великі енергетичні компанії також почали публікувати нефінансові звіти та огляди ефективності, в яких повідомляється про їхні практики ВББ та заходи з пом'якшення ризиків відповідно до загальних принципів Глобальної ініціативи звітності (GRI) та які часто охоплюють навіть більше, ніж вимагається чинними правилами щодо розкриття інформації (вставка 7).¹⁷ Індекс прозорості українських компаній 2019, розроблений Професійною асоціацією

корпоративного управління і Центром «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» («КСВ Україна»), демонструє, що ключові представники енергетичного сектору, у тому числі «Нафтогаз», ДТЕК, «Укренерго», «Енергоатом» та «Укргідроенерго», входять до перших десяти позицій індексу на основі їхніх показників щодо розкриття інформації про корпоративне управління, захисту довкілля, включення елементів КСВ, відносин із працівниками та громадою, і прав людини. Аналогічно, індекс прозорості за 2018 рік «КСВ Україна» проаналізував рівень розкриття інформації, що стосується КСВ, на вебсайтах компаній, також віддавши більшості із зазначених компаній місця у «першій десятці» індексу (CGPA, CSR Ukraine & CIPE, 2020^[68]) (CSR Ukraine, 2018^[69]).¹⁸ Оскільки енергетичні компанії часто чинять значний вплив на довкілля, також варто розглянути інші інструменти сприяння розкриттю інформації, що стосується клімату, хоча стандарти та показники, які повинні використовуватися для цього, ще лише розглядаються (див. вставку 8). У ширшому сенсі енергетичні компанії також розкривають звіти в рамках ОВД та подають інформацію про свою діяльність урядовим установам для використання у зведеній звітності. Додаткові вимоги до розкриття інформації в рамках ІПВГ застосовні до компаній, які працюють у секторі видобування.

Вставка 7. Вимоги до нефінансового звітування в Україні

Відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», компанії, які зобов'язані подавати консолідовану фінансову звітність, також повинні розкривати нефінансову інформацію у своїх річних звітах. Такі вимоги, як правило, застосовні до підприємств, що становлять суспільний інтерес (таких як публічні акціонерні товариства, а також інші фінансові та великі підприємства), і компаній, що працюють у секторі видобування (з додатковими вимогами до розкриття інформації, що встановлюють на підставі закону про приєднання України до ІПВГ), хоча малі та середні компанії, як правило, звільнені від таких вимог. Відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та рекомендацій, виданих Міністерством фінансів, рекомендовано включати до нефінансових звітів таку інформацію:

- Організаційна структура та опис підприємства
- Результати діяльності підприємства
- Ліквідність і зобов'язання
- Екологічні аспекти
- Соціальні аспекти та кадрова політика
- Ризики
- Дослідження та інновації
- Фінансові інвестиції
- Перспективи розвитку
- Структура корпоративного управління

Більше того, великим підприємствам (з 500 і більше працівниками) рекомендовано включати до звітів нефінансові ключові показники ефективності (КПЕ) для моніторингу впливу їхньої операційної діяльності, включно з соціальними (зокрема правами людини, трудовими правами і відносинами з громадою), екологічними та антикорупційними аспектами. Ключові показники ефективності щодо екологічних аспектів можуть залежати від сектору операційної діяльності. Проте деякі КПЕ можуть стосуватися використання води, управління відходами, викидів парникових газів, забруднення та споживання енергії. Соціальні показники можуть охоплювати такі сфери, як загальна кількість працівників, рівні можливості працевлаштування, різноманітність, а також навчання та освіта персоналу.

Джерело: (Verkhovna Rada, 2018^[26]) (OECD, 2021^[11]) (Verkhovna Rada, 1999^[70])

Крім того, ключові представники енергетичного сектору розробили політику комунікації та взаємодії із зацікавленими сторонами. Такі зацікавлені сторони включають, зокрема, споживачів, учасників ринку, організації громадянського суспільства, представників місцевих і центральних органів влади та міжнародного співтовариства (детальнішу інформацію див. у додатку С). Компанії, які тісно співпрацюють із міжнародними партнерами, також регулярно повідомляють їм інформацію. Наприклад, керівництво «Укренерго» регулярно надає МФО інформацію про ситуацію на ринку електроенергії, у тому числі про можливі ризики та кроки щодо розроблення проєктів. Його керівництво також тісно співпрацює з USAID щодо реалізації проєкту з енергетичної безпеки, під час якого обговорюються антикризові заходи та сценарії запобігання ризикам (Ukrenergо, 2020^[32]).

Вставка 8. Стандарти розкриття інформації про клімат і TCFD

Уряди вже давно визнали важливість взаємодії з приватним сектором для забезпечення успішного проєктування, фінансування та реалізації заходів щодо розв'язання проблеми зміни клімату. У результаті зростає очікування, що компанії надаватимуть інформацію стосовно ризиків, пов'язаних із кліматом, механізмів пом'якшення їх наслідків і своїх можливостей. У 2015 році G20 звернулася до Ради з фінансової стабільності (FSB) з проханням скликати як приватних, так і державних суб'єктів і переглянути механізм врахування кліматичних ризиків у фінансовому секторі. FSB створила Робочу групу з питань розкриття інформації про клімат (TCFD), яку очолювали представники галузі та яка включала 29 членів різних організацій, таких як банки, страхові компанії та нефінансові організації. Робоча група мала на меті узгодити існуючі режими розкриття інформації та вдосконалити фінансову звітність, пов'язану з кліматом, у рамках надання інвесторам та іншим зацікавленим сторонам чіткої, порівнянної та послідовної інформації щодо ризиків і можливостей, які створює зміна клімату.

У 2017 році було ухвалено «Фінансове звітування: Рекомендації Робочої групи з питань розкриття інформації про клімат», в якому було визначено, як компанії повинні виявляти фінансові ризики, пов'язані з кліматом, визначати їх вплив, оцінювати такі ризики та управляти ними. Ці рекомендації були структуровані за чотирма компонентами, а саме: управління, стратегія, управління ризиками та показники/цілі, як зазначено нижче.

Рекомендації та додаткова інформація, яку рекомендовано розкривати

Управління	Стратегія	Управління ризиками	Показники та цілі
Розкриття інформації про управління в організації ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом	Розкриття інформації про фактичний і потенційний вплив ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, на бізнес, стратегію та фінансове планування організації, для цілей яких така інформація є суттєвою	Розкриття механізму, який організації застосовує для виявлення, оцінювання пов'язаних із кліматом ризиків та управління ними	Розкриття показників і цілей, використовуваних для оцінювання ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, та управління ними, якщо така інформація є суттєвою
а) Опис здійснюваного управління наглядом за ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом	а) Опис виявлених організацією ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі	а) Опис процесів організації для виявлення та оцінювання ризиків, пов'язаних із кліматом	а) Розкриття показників, використовуваних організацією для оцінювання ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, згідно зі своєю стратегією та процесом управління ризиками
б) Опис ролі керівництва в оцінюванні ризиків і	б) Опис впливу ризиків і можливостей, пов'язаних із	б) Опис процесів організації для управління	б) Розкриття інформації про викиди парникових

можливостей, пов'язаних із кліматом, та управлінні ними	кліматом, на бізнес, стратегію та фінансове планування організації	ризиками, пов'язаними з кліматом	газів категорії 1, категорії 2 та, у відповідних випадках, категорії 3, а також про відповідні ризики
	с) Опис стійкості стратегії організації з урахуванням різних пов'язаних із кліматом сценаріїв, включно зі сценарієм «2°C» або менше	с) Опис механізму інтеграції процесів виявлення, оцінювання пов'язаних із кліматом ризиків та управління ними в загальну систему управління ризиками організації	с) Опис цілей, використовуваних організацією для управління ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом, та розкриття інформації про досягнення таких цілей

Розробляючи ці рекомендації, TCFD спиралася на різні наявні практики добровільного та обов'язкового звітування інформації, пов'язаної з кліматом, у тому числі, між іншим, розроблені Проектом розкриття інформації про викиди вуглецю, Глобальною ініціативою звітності, Радою з міжнародної інтегрованої звітності, Радою зі стандартів стійкого обліку, Радою зі стандартів розкриття інформації про клімат та на основі Принципів відповідального інвестування. Окрім фінансового сектору, рекомендації TCFD широко використовуються енергетичними компаніями країн ОЕСР, у тому числі Іспанією, Італією, Францією та Великою Британією.

Джерело: (TCFD, 2019^[71]) (OECD, 2017^[72]) (OECD, 2018^[73]) (Nelson, 2020^[74])

... проте практика більшості енергетичних компаній щодо розкриття нефінансової інформації залишається обмеженою.

Попри зростання популярності практики публікування нефінансових звітів потрібно, щоб така практика в Україні була запроваджена в ширшому масштабі. За даними Центру «КСВ Україна» у 2018 році їх видали лише 13% компаній в Україні. Водночас звіти переважно готувалися бухгалтеріями компаній, а інформація від керівництва, працівників і зацікавлених сторін залишалася обмеженою (Saprykina, 2019^[75]). Навіть у компаніях, де таке звітування було запроваджене, часом публікація затримується. Крім того, хоча Україна запровадила закон щодо ІПВГ задля вдосконалення збору та розкриття інформації у секторі видобування, часто спостерігаються прогалини в інформації, особливо щодо діяльності державних вугільних шахт. У ширшому розумінні бракує інформації про практики та зусилля компаній стосовно пом'якшення ризиків для ВББ на всіх етапах ланцюга постачання та ділових відносин.

Крок 6. Забезпечити власними силами або у взаємодії з партнерами усунення наслідків у відповідних випадках

Більшість опитаних компаній прагнули усунути наслідки, хоча практика різниться...

Великі енергетичні компанії запровадили механізми розгляду скарг, у тому числі «гарячі лінії», кол-центри та комісії для вирішення конфліктів, а за необхідності залучають посередників (включно з профспілками). Деякі компанії, такі як «Укргазвидобування», встановили детальні процедури (включно з комунікацією та створенням комітетів зі врегулювання конфліктів) у загальнодоступних політиках компаній (UGV, 2020^[76]; UGV, 2021^[48]). Інші, наприклад, «Укренерго», повідомили, що розробляють систему управління зверненнями для розгляду та опрацювання скарг (Ukrenergo, 2020^[32]). Менші енергетичні компанії зазвичай не мають формальних механізмів розгляду скарг, хоча і пропонують альтернативні рішення. Зокрема, деякі покладаються на державні органи і процеси (включно з ОВД) при розгляді скарг, тоді як інші можуть неформально залучати зацікавлених сторін. Інші засоби включають досудове врегулювання та врегулювання конфліктів і, у деяких випадках, судовий розгляд. Наприклад, у 2020 році одна з гірничодобувних компаній

сплатила штраф (10 млн грн) у рамках досудового врегулювання, оскільки порушила законодавство щодо поводження з промисловими відходами (Economic Truth, 2020^[77]). Нещодавно також теплову електростанцію оштрафували на суму понад 2 млн грн за збитки, спричинені несанкціонованим водокористуванням (Ukrainian Energy, 2021^[78]).

Однак у ширшому масштабі усунення несприятливого впливу на ВВП суттєво різниться або залишається обмеженим, тоді як проблеми залишаються. Наприклад, заборгованість із виплати заробітної плати та погані умови праці змусили шахтарів вдатися до протесту. За інформацією від профспілки гірників, заборгованість перед працівниками державних вуглевидобувних підприємств склала понад 1,5 млрд грн, хоча у травні 2021 року було виплачено 237 млн грн (Ukrinform, 2021^[79]). Тим часом слідчі порушили кримінальну справу за невиконання заробітної плати в деяких регіонах України (Ukrinform, 2021^[80]). Інші виклики у секторі пов'язані з корупцією, включно з підозрами, що енергогенеруючі компанії були залучені до розроблення формули, що призвела до завищення цін на вугілля, а також перешкоджанням у проведенні антикорупційних інспекцій на місцях (Radio Svoboda, 2020^[81]) (Oil Point, 2020^[82]) (OECD, 2019^[2]).

Примітки

¹ Наприклад, ДТЕК запровадила стратегію розвитку у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління на період до 2030 року, в якій основна увага присвячена цілям захисту клімату, розвитку відновлюваних джерел енергії, переробленню промислових відходів, підтримуванию біорізноманіття, сприянню високим соціальним стандартам і досягненню статусу соціально відповідальної корпорації, що забезпечує безпечні умови праці та просування практик корпоративного управління, управління ризиками та комплаєнсу (ДТЕК, 2020^[35]).

² Однак після того, як у квітні 2021 року уряд звільнив генерального директора «Нафтогазу», члени наглядової ради подали у відставку, хоча в подальшому контракти деяких із них були продовжені. Усе ж ці події можуть призвести до змін у політиці компанії.

³ Піраміда охорони довкілля, здоров'я та безпеки «Нафтогазу» охоплює багато різних елементів, у тому числі прагнення звести до нуля смертність і втрати часу внаслідок надзвичайних ситуацій і травмування працівників, а також шкоду довкіллю.

⁴ У 2015 році Україна ухвалила новий закон про державні закупівлі, який набув чинності через рік, і створила електронну платформу закупівель «ProZorro». Закупівлі через цю платформу є обов'язковими для суб'єктів господарювання, включно з державними органами та деякими ДП (Verkhovna Rada, 2015^[117]). Ця платформа не тільки мінімізувала витрати та можливості для корупції та змов під час публічних закупівель, але й дала змогу енергетичним компаніям удосконалити свої практики, зокрема щодо визначення організацій, із якими вони взаємодіють, та видів товарів і послуг, які вони закуповують.

⁵ Басейн річки Дніпро займає найбільшу площу серед інших річок України і становить 80% від її водних ресурсів. Водосховищам властивий обмежений доступ кисню до глибших рівнів, що призводить до небажаних наслідків для довкілля, включно з розкладанням та антропогенними скидами, які поглинають кисень і зменшують біорізноманіття. Заходи з аерації води, яких вживає «Укргідроенерго», націлені на збереження підводного життя та збільшення здатності річки Дніпро до самовідновлення (Ukrhydroenergo, 2019^[109]).

⁶ У 2019 році викиди забруднюючих речовин компанії ДТЕК в атмосферу склали 723,1 тис. тонн, а «Нафтогазу» — 50,8 тис. тонн, порівняно з 136,74 тис. тонн «Енергоатому».

⁷ Інформацію про колективні трудові договори та виплати, а також про сприяння навчанню та підвищенню обізнаності серед працівників детально викладено у щорічних звітах компаній: (Naftogaz, 2020^[30]) (ДТЕК, 2020^[41]) (Energoatom, 2020^[39]) (Ukrhydroenergo, 2020^[65]) (Ukrenergo, 2020^[42]).

⁸ Проте деякі компанії відзначають, що в деяких громадах часто не призначають посадових осіб, і це перешкоджає комунікації.

⁹ Наприклад, у 2019 році «Нафтогаз» запустив проєкт «Доступне тепло» у Харківській області та встановив індивідуальні системи опалення на 500 об'єктах (Naftogaz, 2020^[30]). У 2017 році ДТЕК співпрацював з USAID, у рамках проєкту «Муниципальна енергетична реформа в Україні», щодо проєктів енергоефективності у Запорізькій, Вінницькій та Львівській областях (ДТЕК, 2018^[36]). Крім того, деякі енергетичні компанії співпрацювали з міжнародними партнерами (включно зі Світовим банком) для зменшення викидів парникових газів. Інші зусилля в цьому напрямку включали співпрацю з міжнародним співтовариством для пом'якшення наслідків, у тому числі для вирішення проблем, пов'язаних із корупцією.

¹⁰ Заборгованість із виплати заробітної плати у вугільному секторі, що у 2019 році складала 1,3 млрд грн, а в 2018 році — 930 млн грн, упродовж багатьох років продовжує становити значну проблему. У липні 2020 року Незалежна профспілка гірників організувала акцію протесту шахтарів. Було досягнуто попередньої домовленості про забезпечення своєчасної виплати заробітної плати шахтарям, хоча проблеми залишаються. Варто зазначити, що з початку 2021 року заборгованість із виплати заробітної плати у вугільному секторі ще більше зросла, оскільки певні категорії шахтарів на деяких державних підприємствах не отримували виплат (OHCHR, 2020^[61]; Industrial Global Union, 2020^[62]). За даними Профспілки працівників вугільної промисловості України, наразі держава заборгувала працівникам вугільних шахт державної форми власності понад 1,5 млрд грн (Ukrinform, 2021^[118]).

¹¹ ОЕСР планує опублікувати до кінця 2021 року огляд, що міститиме Типологію корупційних схем в енергетичному секторі України із документуванням випадків (імовірної) корупції в зазначеному секторі (OECD, 2020^[17]).

¹² Відповідно до Закону «Про запобігання корупції», антикорупційні програми повинні запроваджуватися на підприємствах з мажоритарною власністю держави, в яких працює в середньому більше 50 працівників, а сума валового доходу за роботи та послуги перевищує 70 млн грн. Така програма також повинна бути запроваджена юридичними особами, які беруть участь у закупівлях, якщо вартість придбаних товарів, послуг і робіт дорівнює або перевищує 20 млн грн (Verkhovna Rada, 2014^[116]).

¹³ Деякі недоліки пов'язані з відсутністю узгодження між антикорупційними законами та підзаконними нормативно-правовими актами, що може призвести до труднощів у зменшенні ризиків. Наприклад, у державних компаніях генеральний директор відповідає за призначення та звільнення (останнє підлягає схваленню Національним агентством з питань запобігання корупції) посадової особи, відповідальної за здійснення антикорупційних заходів, що може призводити до потенційного конфлікту інтересів (OECD, 2021^[11]).

¹⁴ Незважаючи на відсутність даних про те, скільки аудитів було проведено, Держенергоефективності вказала, що в цілому було проведено 60 енергетичних аудитів та здійснено 350 заходів стосовно енергоефективності. Більше того, проведення аудиту часто є передумовою надання позик або сертифікації систем енергоменеджменту (SAEE, 2020^[53]).

¹⁵ Партнерство у боротьбі з викидами метану від нафтогазового сектору (OGMP), започатковане на саміті, скликаному у 2014 році Генеральним секретарем ООН, було створено Коаліцією з питань клімату та чистого повітря (CCAC) та Програмою ООН з довкілля (UNEP) як добровільна ініціатива з допомоги компаніям у зменшенні викидів метану в нафтогазовому секторі. Уряди, міжнародні організації, неурядові організації та нафтогазова промисловість співпрацюють через OGMP з метою підвищення обізнаності та відповідального розв'язання проблем викидів метану. OGMP розробило протокол, який допомагає компаніям систематично керувати своїми викидами метану, що утворюються у процесі видобутку нафти і газу, а також пропонує надійну платформу, яка допомагає компаніям-учасникам демонструвати зацікавленим сторонам галузі фактичне скорочення викидів. OGMP 2.0 — це нова система звітності золотого стандарту, яка покращить точність та прозорість звітності щодо антропогенних викидів метану в нафтогазовому секторі (Global Methane, n.d.^[123]) (OGM Partnership, n.d.^[124]).

¹⁶ Варто зазначити, що згідно з річними звітами ДТЕК, у 2019 році на підприємствах компанії сталося 286 не смертельних травм (коефіцієнт частоти травматизму становив 0,516) та 6 смертельних випадків (коефіцієнт частоти смертельного травматизму становив 0,011). У

«Нафтогазі» в тому ж році відбулося 36 нещасних випадків та 1 смертельний випадок, спричинені передусім рухомими предметами, падінням постраждалої особи та дорожньо-транспортними пригодами, причому відповідні показники були вищими на його дочірньому підприємстві «Укргазвидобування» (залученому до видобувної діяльності). Для порівняння, в «Енергоатомі» сталося 5 випадків травмування та 0 смертельних випадків.

¹⁷ Глобальна ініціатива звітності (GPI) — це міжнародна організація зі стандартизації, яка дає змогу компаніям та урядам усвідомлювати свій вплив на проблеми, що включають зміни довкілля та клімату, соціальні проблеми (у тому числі права людини), хабарництво та корупцію, і повідомляти про нього. Це дає змогу компаніям виявляти виклики, пов'язані з ВВБ, звітувати про них і здійснювати їх моніторинг.

¹⁸ Варто зазначити, що практики в основному порівнювалися в контексті українських компаній, і рівні розкриття інформації та обізнаності щодо ризиків, порівняно з країнами ОЕСР, можуть бути іншими. Більше того, чутливість до ризиків може знизитися через виклики, пов'язані з верховенством права чи неупередженим правосуддям.

4 Висновки та рекомендації

Незважаючи на брак обізнаності щодо відповідальної поведінки в ширшому масштабі, в останні роки низка компаній в енергетичному секторі України почала працювати над виявленням, вирішенням та пом'якшенням ризиків для ВВБ. Запроваджуючи відповідні політики та стандарти, ці компанії також розробляють внутрішні механізми та практики для реагування на екологічні, соціальні та управлінські виклики. Хоча в цій сфері все ще необхідно вдосконалити політичні рамки, потрібно, щоб компанії продовжували сприяти відповідальній поведінці та проведенню належної перевірки, щоб передбачати та пом'якшувати несприятливий вплив, пов'язаний із ВВБ, і забезпечувати позитивний внесок у становлення сталого розвитку. Міркування щодо потреби для енергетичних компаній вдосконалювати практики належної перевірки ВВБ включають такі аспекти (але не обмежуються ними):

Продовжувати інтегрування політик щодо ВВБ на всіх етапах операційної діяльності компанії, її ланцюгів постачання та ділових відносин. Хоча деякі енергетичні компанії почали впроваджувати політики та стандарти щодо ВВБ, це потрібно робити ширше — на рівні сектору. У цьому питанні корисними посиланнями є такі міжнародні стандарти, як Керівні принципи ОЕСР для транснаціональних підприємств і Настанови ОЕСР стосовно процедур належної перевірки у практиці відповідального ведення бізнесу. Для досягнення цієї цілі енергетичним компаніям також може бути корисним звернутися до Національного контактного пункту в Україні.

Вдосконалити умови моніторингу ризиків на всіх етапах ланцюгів постачання та ділових відносин. Враховуючи, що діяльність енергетичних компаній часто взаємозалежна, компанії можуть стикатися з ризиками, які пов'язані з несприятливим впливом на процеси розвідування, видобування та збуту, або посилюють такий вплив. В Україні все ще обмежене застосування належної перевірки ВВБ до ланцюга постачання та ділових відносин, що може означати, що дійсний ступінь впливу на населення та планету не враховується.

Посилити та централізувати загальні принципи належної перевірки. Надзвичайно важливим є забезпечення нагляду за управлінням ризиками для ВВБ на рівні правління та керівництва компанії. Хоча в Україні спостерігається певний прогрес у впровадженні політик ВВБ, більшість компаній розглядають ризики для ВВБ у децентралізований спосіб, в окремих випадках або так, ніби їх взагалі не існує. Для компаній може бути корисним створення відповідних підрозділів та виділення їм достатніх ресурсів, а також забезпечення нагляду за діяльністю на рівні правління та керівництва, оскільки це сприятиме підвищенню їх ефективності.

Вдосконалити механізми виявлення та пом'якшення ризиків. Деякі енергетичні компанії, що ухвалили політики ВВБ та впровадили загальні принципи належної перевірки, також запровадили механізми виявлення та пом'якшення ризиків із використанням показників ефективності. У цьому їм допомагає низка інструментів (наприклад, ОВД) і залучення зацікавлених сторін. Однак при цьому часто бракує таких механізмів виявлення та визначення пріоритетності, а пом'якшення несприятливого впливу здійснюється за рахунок планів дій у надзвичайних ситуаціях, що не усуває ризику продовження такого впливу чи його повторної появи. Паралельно компаніям варто також розробити або, якщо вони вже існують, вдосконалити внутрішні механізми пом'якшення ризиків. До них належить посилення систем внутрішнього контролю та управління, проведення зовнішніх аудитів та інспекцій, забезпечення взаємодії з ключовими зацікавленими сторонами (включно з

громадами, які зазнають впливу, організаціями громадянського суспільства та органами влади) на всіх етапах процесу.

Посилити механізми моніторингу та поширення інформації про його результати в частині пом'якшення та усунення ризиків для ВВБ. Незважаючи на зусилля щодо вдосконалення моніторингу та оцінювання, компанії часто стикаються з труднощами зі збором інформації та даних щодо ВВБ, що створює перешкоди для виявлення та пом'якшення несприятливого впливу. Енергетичним компаніям запропоновано ретельно контролювати та оцінювати свою діяльність, що корисно для формулювання висновків на основі досвіду, вдосконалення механізмів належної перевірки та усунення наслідків у відповідних випадках. Хоча деякі ключові представники енергетичного сектору вже почали надавати інформацію щодо своєї нефінансової діяльності та реагування на несприятливий вплив, усе ж більшості компаній (як державним, так і приватним) ще варто працювати в напрямі кращого розкриття інформації.

Удосконалити механізми подання і розгляду скарг. Великі енергетичні компанії переважно покладаються на внутрішні системи та взаємодію з відповідними контрагентами. Така практика менш формалізована в менших енергетичних компаніях, і її варто додатково посилити та стандартизувати в ширшому масштабі. Окрім усунення наслідків, компаніям варто докласти зусиль для оцінювання рівня задоволеності тих, хто подавав скарги щодо процесу та результатів. Енергетичним компаніям також варто розглянути можливість звернення до Національного контактного пункту як механізму позасудового розгляду скарг, одночасно продовжуючи співпрацю з громадянським суспільством для вдосконалення процесу усунення наслідків.

Annex A. Перелік ключових енергетичних компаній в Україні

Ключові учасники	Сектор/вид діяльності	Опис і зміст ключових функцій	Тип власності
«Нафтогаз»	Нафта і газ	<ul style="list-style-type: none"> Практична діяльність, у тому числі розвідка, перероблення та очищення нафти та природного газу. Його ключові дочірні підприємства включають «Укргазвидобування» (розвідка природного газу) і «Укрнафту» (видобування нафти та природного газу, «Нафтогаз» володіє 50%+1 акцією). Інші дочірні підприємства включають «Укртрансгаз» (у минулому оператор системи передачі газу, але був відокремлений) і «Укртранснафта», відповідальне за транспортування нафти. З 20,7 млрд куб. м природного газу, вироблених в Україні, 14,9 млрд куб. м були вироблені «Укргазвидобуванням» і 1,2 млрд куб. м — «Укрнафтою». 	На 100% державна, функції власності виконує Кабінет Міністрів України
«Burisma Group»	Нафта і газ	<ul style="list-style-type: none"> Холдингова компанія, що займається повним циклом ланцюга постачання вуглеводнів, включно з розвідкою, видобутком, переробленням, транспортуванням і продажем, ринкова частка якої становить 21% серед приватних виробників газу. Компанія виробляє приблизно 1,3 млрд куб. м природного газу. 	Приватна
«Гео Альянс»	Нафта і газ	<ul style="list-style-type: none"> Займається розвідкою, розробленням і видобутком нафти та природного газу, у тому числі 210 млн куб. м природного газу, 39 000 тонн нафти та конденсату і 19 600 тонн скрапленого нафтового газу. 	Приватна
Група ДТЕК	Газ, вугілля, електроенергія, тепла енергія, відновлювані джерела енергії	<ul style="list-style-type: none"> Найбільша вертикально інтегрована компанія в Україні, залучена до ланцюгів постачання вуглеводнів, електроенергії, тепла та відновлюваних джерел енергії, включно з їх виробництвом, продажем і розподілом. 	Приватна компанія, що перебуває у власності System Capital Management
«Smart Energy»	Нафта і газ	<ul style="list-style-type: none"> Частина нафтогазового бізнесу компанії «Smart Holding», яка є частиною британської публічної компанії «Enwell Energy», що володіє активами в Україні. Займається виробництвом вуглеводнів і скрапленого газу, а також постачанням природного газу У січні 2019 року виробила 368,8 млн куб. м природного газу в Україні. 	Приватна
«Оператор газотранспортної системи України (ГТС)»	Транспортування газу	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за транспортування природного газу в межах України, а також в ЄС та Молдові. 	100% пакета акцій належить Магістральним газопроводам України, що перебуває у власності Міністерства фінансів (у 2021 році повинні бути передані Міністерству

			енергетики)
«Укренерго»	Транспортування електроенергії	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за здійснення передачі електроенергії та диспетчерського управління, а також за управління роботою балансуєного ринку та ринку допоміжних послуг. Також діє як адміністратор комерційного обліку, адміністратор розрахунків і реєструє двосторонні договори. Контролює 21 300 кілометрів магістральних електромереж. 	На 100% державна, функції власності виконує Міністерство фінансів (у 2021 році повинні бути передані Міністерству енергетики)
«Енергоатом»	Атомна енергетика (виробництво електроенергії)	<ul style="list-style-type: none"> Управляє чотирма атомними електростанціями, в яких разом налічується п'ятнадцять енергоблоків, і виробляє більше половини електроенергії в Україні. 	На 100% державна, функції власності виконує КМУ (у 2021 році передані Міністерству енергетики)
«Укргідроенерго»	Гідроенергетика (виробництво електроенергії)	<ul style="list-style-type: none"> Гідроенергетична компанія управляє 10 електростанціями на річках Дністер і Дніпро, що виробляють близько 8% електроенергії в Україні. 	На 100% державна, функції власності виконує КМУ (у 2021 році передані Міністерству енергетики)
«Центренерго»	Вугільний сектор (виробництво електроенергії)	<ul style="list-style-type: none"> Виробляє теплову енергію та генерує приблизно 4–8% електроенергії в Україні. Керує роботою 18 вугільних електростанцій та 5 електростанцій, які працюють на нафті та газі. Компанія підлягає приватизації. 	На 78% державна власність
Вугільні компанії	Вугільний сектор	<ul style="list-style-type: none"> Україна має приблизно 41,5 млрд тонн запасів вугілля, водночас найбільші родовища розташовані в Донецькій та Луганській областях (32% і 35% від загальних запасів відповідно). Іншими ключовими регіонами є Львівська, Харківська та Дніпропетровська області. У 2019 році Україна виробила 31,2 млн тонн вугілля, з яких 3,5 млн тонн виробили ДП. Україна має 148 вугільних шахт усіх форм власності, у тому числі 102 шахти у власності Міністерства енергетики (з яких 67 шахт розташовані на не підконтрольних уряду територіях). Лише дві шахти («Надія» та «Краснолиманська») є прибутковими, дев'ять суб'єктів господарювання (з 30 шахтами) є неприбутковими, і три — перебувають на стадії ліквідації. До державних вугільних шахт належать «Мирноградвугілля», «Львіввугілля» та «Селидіввугілля». Група ДТЕК є найбільшим власником вугільних шахт, включно з ПРАТ «Павлоградвугілля» та «ДТЕК Добропіллявугілля». 	Зі 148 вугільних шахт 102 шахти є державними, і більшість із них перебуває у власності Міністерства енергетики. Приватними вугільними шахтами переважно управляє ДТЕК.
Компанії постачання та розподілу газу (облгази)	Комунальні послуги (розподіл газу)	<ul style="list-style-type: none"> Регіональні розподільчі компанії відповідають за доставку природного газу споживачам. У минулому перебували у власності «Нафтогазу», але були приватизовані у 2012 році. Більшість регіональних газопостачальних компаній контролює низка учасників ринку, у тому числі «RGC». 	Державна та приватна власність
Компанії постачання та розподілу електроенергії (обленерго)	Комунальні послуги (розподіл електроенергії)	<ul style="list-style-type: none"> У минулому були створені як обленерго (компанії постачання та розподілу електроенергії), але в подальшому ці функції були відокремлені. Наразі існує 32 оператори системи розподілу (ОСР) (по одному для кожної з 24 областей та додаткові, зумовлені окремими потребами), відповідальні за надання електроенергії споживачам, та понад 500 постачальників електроенергії, відповідальних за продаж 	Державна та приватна власність

		електроенергії споживачам. Одним із ключових постачальників електроенергії є ТОВ «СК-Моноліт», який є частиною мобільного оператора «Ocean Group of Companies».	
Компанії централізованого теплопостачання	Комунальні послуги (розподіл тепла)	<ul style="list-style-type: none"> В Україні існує понад 1 000 компаній-постачальників тепла з мережею транспортування протяжністю 3 500 км, мережею розподілу — 20 800 км та промисловою мережею — 12 400 км. Природний газ є основним паливом, що використовують для виробництва тепла, хоча також використовують біомасу та вугілля. 	Державна та комунальна власність

Джерело: Складено автором на основі джерел, у тому числі (OECD, 2019^[2]; IEA, 2020^[1]; USAID/DiXi Group, n.d.^[8])

Апнех В. Перелік питань проведеного опитування

	Політики
1	Чи має ваша компанія політику щодо належної перевірки у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління для оцінювання своєї операційної діяльності та ділових відносин? Якщо так, то яких етапів ланцюга постачання вона стосується?
2	Чи визначає ваша політика зобов'язання щодо дотримання міжнародних стандартів, норм або загальних принципів? (напр.: Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств і Настанов ОЕСР стосовно процедур належної перевірки, стандартів діяльності МФК)?
	Управлінські системи / управління ресурсами
3	Як застосовується політика у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління (за наявності) на різних напрямках роботи, в операційній діяльності та ділових відносинах вашої компанії? Чи існує механізм пріоритетизації ризиків?
4	Чи існують різні політики у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління, що застосовуються до різних бізнес-функцій, операцій, філій чи дочірніх компаній?
5	Чи заохочує керівництво компанії застосування політики у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління, а також управління ризиками до всіх напрямів роботи (у тому числі до операційної діяльності та ділових відносин) та дочірніх компаній? Чи існують інші стимули для такого застосування?
6	Наскільки великий ваш підрозділ із управління ризиками у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління? Яке місце займає цей підрозділ у структурі компанії? Яким чином організований / структурований такий підрозділ? Чи входять до його складу представники з інших структурних підрозділів? Чи плануєте ви збільшувати розмір такого підрозділу чи його ресурси?
	Виявлення
7	Яким чином ви виявляєте проблеми у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління в різних напрямках роботи (включно з дочірніми компаніями, напрямками роботи, виробничими процесами тощо) і наскільки детально ви це робите (у корпоративному управлінні, конкретних сферах ризику тощо)?
8	Яким чином здійснюються консультації із зацікавленими сторонами (включно з громадами, які зазнали впливу, працівниками, державними органами тощо)? А саме: на якому етапі проекту здійснюються консультації з зацікавленими сторонами; як часто проводиться виявлення ризиків; який підрозділ відповідальний за це; як здійснюється залучення зовнішніх зацікавлених сторін?
9	Якими є загальні зони ризиків у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління, з якими може зіткнутися компанія та її дочірні компанії?
	Запобігання та пом'якшення
10	У разі виявлення впливу / ризиків у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління яким чином ви зазвичай реагуєте на них?
11	Чи співпрацює компанія із зацікавленими сторонами (у тому числі з посадовими особами, організаціями громадянського суспільства, місцевими громадами) для сприяння практикам у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління на національному рівні (шляхом лобювання законодавчих змін)?
	Відстеження
12	Яким чином компанія (включно з її дочірніми компаніями у відповідних випадках) залучена до моніторингу ефективності у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління?
13	Чи проводяться енергетичні аудити? Якщо так, то яким чином?
	Комунікація
14	Якими є чинні вимоги до звітування у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління?
15	Чи складає ваша компанія звіти у сфері сталого розвитку чи нефінансові звіти? Якщо так, то як часто? Чи є вони загальнодоступними? Якщо так, то яким чином можна отримати доступ до них?
16	Чи звітуєте ви про політики та процеси, пов'язані з належною перевіркою, або про діяльність із виявлення та реагування на фактичний / потенційний несприятливий вплив? Чи є ця інформація загальнодоступною?
	Усунення наслідків
17	У разі виявлення впливу в сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління яких заходів вживає компанія для

	реагування на такий вплив шляхом усунення наслідків?
18	Чи має компанія власні механізми розгляду скарг, відповідно до яких зацікавлені сторони чи інші особи можуть подавати свої скарги та повідомлення? Чи залучається вона до інших механізмів усунення наслідків?
	Тенденції / умови
19	Чи існують урядові нормативно-правові акти, які заохочують застосування політики у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління, а також управління ризиками в операційній діяльності та ділових відносинах?
20	Яким чином застосування вашою компанією управління ризиками у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління розвивалося / змінювалося протягом останніх 10 років (у тому числі щодо напрямів роботи, операційної діяльності, ділових відносин тощо)?
21	Які ви бачите основні рушії, виклики та можливості для застосування належної перевірки у сфері захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління в енергетичному секторі?
	Інші відгуки / зауваження
22	Чи є ще щось, чим ви могли / хотіли би поділитися з нами, що би допомогло зрозуміти, яким чином вирішуються питання щодо сфери захисту довкілля, соціальної відповідальності та управління в енергетичному секторі України?

Annex C. Ризики для ВВБ в енергетичному секторі України

У подальших розділах міститься додаткова інформація щодо ризиків для ВВБ, з якими стикаються українські енергетичні компанії, в тому числі опитані. Хоча конкретні проблеми різняться залежно від виду діяльності та конкретних операцій, ризики, як правило, пов'язані з екологічними, соціальними та управлінськими проблемами.

С.1. Екологічні проблеми

Україна має добре розвинений ланцюг енергопостачання, і компанії працюють одночасно в різних секторах, включно з секторами вуглеводнів, атомної енергетики та відновлюваних джерел енергії.¹ Проте їхня діяльність може призводити до несприятливого впливу на земельні та водні ресурси і біорізноманіття, хоча такий вплив різниться залежно від виду діяльності. Одним із аспектів таких ризиків є використання важких хімікатів, забрудників і небезпечних матеріалів у діяльності таких компаній. Наприклад, скиди та відходи з атомних електростанцій та водойм-охолоджувачів можуть забруднювати місцеві водні ресурси та ґрунти. Окрім небезпечних скидів, будівництво та експлуатація гідроелектростанцій може негативно впливати на водні ресурси, біорізноманіття та місцеві громади, а також потребувати додаткових зусиль для забезпечення стійкості водосховищ.

Шкода для біорізноманіття є ще одним ризиком, із яким стикаються компанії, що працюють у секторі видобування. Згідно з оцінкою, проведеною «Нафтогазом», 38% площі, на якій працює його дочірнє підприємство з видобутку природного газу займає велика кількість біологічних видів, а 61,4% площі (включно з орними землями) можуть бути вразливими до потенційно негативного екологічного впливу. Неправильне поводженням з компресорними трубами, неконтрольовані скиди та забруднення підземних вод і гірських порід можуть становити додаткові екологічні виклики. Україна продовжує стикатися зі значними екологічними ризиками внаслідок функціонування вугільних шахт, до яких належать забруднення водних ресурсів і очищення стічних вод, а також високий рівень викидів через спалення породних відвалів.

Забруднення атмосферного повітря також є важливою проблемою для України, причому майже третина такого забруднення спричинена виробництвом енергії з використанням вугільного палива (SSSU, 2019^[83]). Україна входить до трійки країн, що найбільше забруднюють повітря в Європі за всіма типами забруднення атмосферного повітря. При цьому на Україну припадає 72% викидів зольного пилу, 27% діоксиду сірки та 16% оксиду азоту на континенті. Основна частина забруднення твердими частками розміром PM10 у країні припадає на 8 електростанцій, що працюють на вугіллі, частина з яких пов'язана з приватними інтересами (Economic Truth, 2021^[84]) (Alparlan, 2021^[85]) (CREA, 2020^[86]). За даними ВООЗ, станом на 2016 рік Україна щороку втрачала 2 538 років життя, скоригованого на інвалідність (DALY), на 100 000 населення через забруднення атмосферного повітря, що є найвищим показником у Європі (Pehchevski, 2020^[87]). На додаток до операцій та діяльності в секторі видобування, речовини-забрудники також можуть продукуватися через відсутність модернізації інфраструктури, корозію трубопроводів, пошкодження обладнання

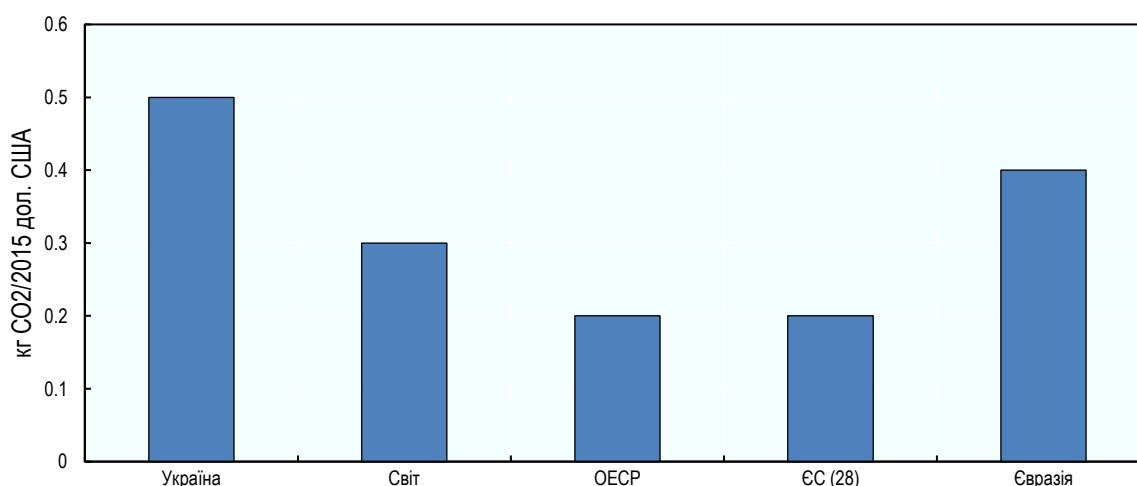
та незаконні врізки. Окрім труднощів із розв'язанням проблем із забрудненням, також виникають проблеми зі збором даних та звітуванням, зокрема щодо точності вимірювання якості повітря (Pehchevski, 2020^[87]).

С.2. Рівні викидів та енергоємності

Енергетичні компанії можуть зіткнутися з ризиками для ВББ через неефективність використання ресурсів та операційної діяльності (OECD, 2011^[19]). У той час як надмірні викиди негативно впливають на зміну клімату, високий рівень енергоємності може призвести до надмірного споживання ресурсів та порушення ланцюга постачання. Незабезпеченість енергопостачанням може призводити до зростання енергетичних витрат, які часто компенсуються субсидіями та спричиняють фінансові збитки для держави (OECD, 2007^[88]).

Викиди парникових газів в Україні суттєво скоротилися з 1990-х років, хоча цей процес відбувався поступово, досягнувши 341 МтСО₂е у 2018 році (що складало третину від викидів парникових газів України у 1990 році та на 39% менше, ніж у 1995 році). Скорочення викидів парникових газів в Україні продовжувалося у періоди як економічного зростання, так і спаду, і наразі в країні фіксують меншу інтенсивність викидів парникових газів, ніж до здобуття незалежності. Якщо в 1990 році Україна викидала 4,6 кгСО₂е на 1 дол. США продукції (у постійних цінах за курсом долара 2010 року), то у 2018 році — лише 2,6 кгСО₂е на 1 дол. США для виготовлення такої самої кількості продукції (OECD, 2021^[57]). Проте серед країн Східного партнерства на Україну припадає найбільша частина викидів парникових газів у регіоні, які майже вдвічі перевищують показники для п'яти інших країн сукупно. Крім того, незважаючи на зниження загального рівня викидів СО₂ з 1990-х років, в Україні він залишається вищим порівняно із середнім показником для ОЕСР та ЄС на одиницю ВВП (за ПКС) (схема 4).

Схема 4. Викиди СО₂ на одиницю ВВП (за ПКС) (2018 рік)

Джерело: Складено автором на основі даних МЕА (IEA, 2020^[3]).

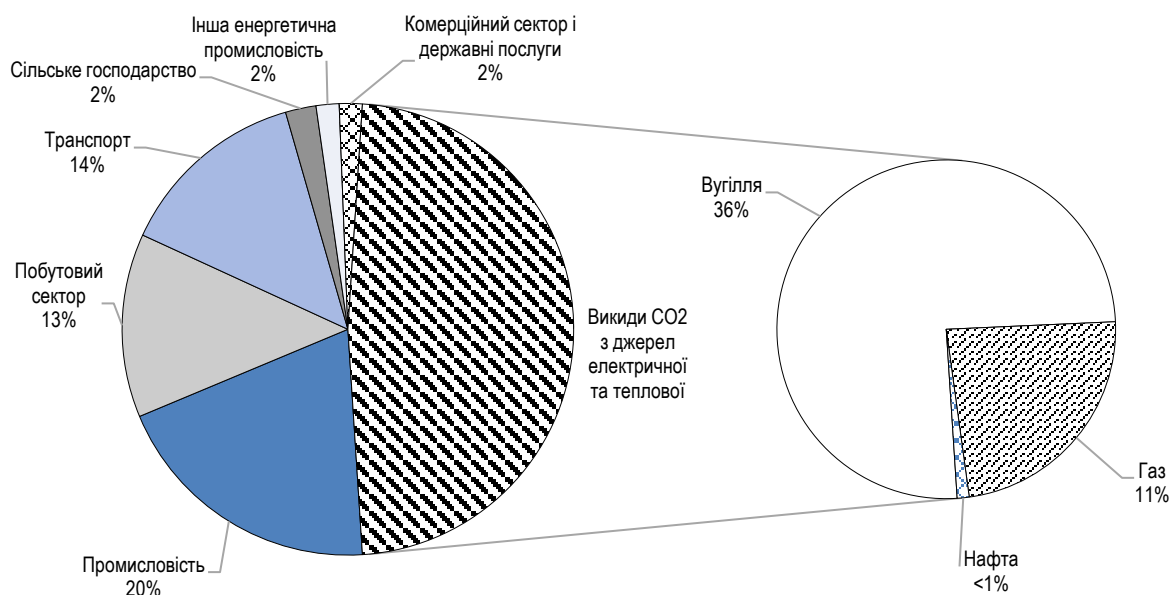
Крім того, високі рівні викидів та енергоємності негативно вплинули на зміну клімату, яка почала проявлятися в Україні. Зокрема, середньорічна температура в країні зросла на 0,4°C у період 1970–2012 років, тоді як середня кількість опадів незначно знизилася. Відповідно до кліматичних моделей середньорічна температура в країні може зрости ще на 1,5–2°C у період 2010–2017 років,

що супроводжуватиметься зміною характеру опадів. Це може мати більший вплив на урожайність озимої пшениці (ключової культури для експорту та внутрішнього споживання), яка може знизитися на 6–11% до 2027 року. Більше того, підвищення температури, частота та інтенсивність посухи, а також подальші зміни погодних умов можуть мати негативні наслідки для економіки України. До них належать ризики виходу водойм із берегів і зростання інтенсивності лісових пожеж, а також більша смертність від серцево-судинних і легеневих хвороб, пов'язана з вищими температурами та низькою якістю повітря (OECD, 2021^[57]).

Для вирішення цих проблем нещодавно була ухвалена Національна економічна стратегія на період до 2030 року, яка наголошує на необхідності вдосконалення державної політики у сфері екологічного менеджменту та охорони довкілля, адаптації до кліматичних змін і переходу до принципів зеленої економіки. Крім того, компанії почали інвестувати в заходи з підвищення енергоефективності та декарбонізації, одночасно докладаючи зусиль для пом'якшення кліматичних ризиків.

Однак зусилля щодо пом'якшення деяких із зазначених ризиків даються в Україні досить складно. Частково це можна пояснити високим рівнем енергоємності та неефективністю використання викопного палива, що досі властиві Україні (певною мірою через значні енергетичні субсидії) (OECD, 2018^[89]) (IEA, 2020^[3]). Хоча зниження викидів парникових газів після 1990-х років, в абсолютних показниках, було найбільш різким в енергетичному секторі, пов'язані з енергією викиди (у тому числі від транспорту та спалювання палива) все ще становлять 66% від загальних викидів парникових газів у країні. Енергетична промисловість безпосередньо відповідальна за 45% викидів, пов'язаних із енергією, тоді як на спонтанні викиди та транспорт припадає більша частина від решти викидів (OECD, 2021^[57]). Крім того, викиди CO₂ в Україні значною мірою зумовлені спалюванням вугілля (54%), меншою мірою — природного газу (31%) та нафти (15%), що відображено в показниках компаній, що працюють у відповідних секторах (IEA, 2020^[3]). У 2019 році викиди «Нафтогазу» та ДТЕК склали відповідно 7,4 млн тонн і 35,4 млн тонн еквівалента CO₂ (Naftogaz, 2020^[30]; ДТЕК, 2018^[36]). Теплоелектроцентралям також властивий високий рівень викидів CO₂, оскільки в основному вони використовують вугілля та газ під час процесів трансформації (схема 5) (IEA, 2020^[3]). Україна також втрачає в середньому 14% від виробленої електроенергії та тепла, що вище, ніж відповідні показники для країн ОЕСР (IEA, 2020^[3]). Проте рівень втрат може варіювати залежно від регіону: деякі регіони повідомляють про втрати в секторі тепlopостачання до 40%.

Схема 5. Викиди CO₂ у загальному кінцевому споживанні в Україні за секторами (2018 рік)

Джерело: Складено автором на основі даних МЕА (IEA, 2020^[3]).

Окрім того, наразі більшості енергетичних компаній бракує засобів і ресурсів для впровадження відповідних заходів модернізації. Особливо це стосується мережі централізованого тепlopостачання, яка складається з понад 1 000 компаній-постачальників тепла та централізованих підрозділів, які постачають тепло до 5,5 млн домогосподарств. За деякими оцінками, на модернізацію мережі централізованого тепlopостачання потрібно 6–10 млрд дол. США, що потенційно дасть можливість заощаджувати 4,1 млрд кубометрів природного газу щороку. Приблизно 40% котлів потрібно замінити, а на модернізацію 9 400 кілометрів трубопроводів потрібно 1,9 млрд євро (KT-Energy LLC, 2020^[90]) (KeepWarm, n.d.^[91]). Хоча частка будівель із лічильниками тепла протягом 2014–2018 років зросла з 40% до 94%, у більшості з них встановлено лише один прилад обліку тепла на рівні будинку без обліку витрат окремих домогосподарств. В останні роки зусилля зі сприяння енергоефективності в компаніях централізованого тепlopостачання підтримували партнери, у тому числі НЕФКО, МФК, ЄС, ЄІБ та USAID.

Більше того, стимули та можливості для модернізації можуть бути обмежені внаслідок надмірного регулювання та субсидій в енергетичному секторі (вставка 9). Зокрема, підтримання тарифів на рівнях, нижчих за ринкові, поставило під сумнів можливість енергетичних компаній отримувати достатні доходи та сприяло накопиченню значних боргів перед іншими учасниками ринку, які складають понад 30 млрд грн лише в секторі електроенергетики. Додаткові виклики, пов'язані з надмірним регулюванням енергетики та ДП, суперечливими положеннями правової та нормативної бази та наявністю приватних інтересів, часто призводять до фінансової та операційної неефективності (особливо у вугільному секторі), що відображається на використанні ресурсів та споживанні (OECD, 2019^[2]).

Вставка 9. Спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів (спецобов'язки)

Додатково до контролю за цінами та програм субсидій, уряд України може покласти спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів (спецобов'язки), що передбачають зниження вартості комунальних послуг для деяких прошарків населення (переважно домогосподарств). Спецобов'язки застосовуються до державних компаній у високорегульованих секторах, що включають сектори природного газу, теплової та електричної енергії. Вони вимагають від таких компаній продавати енергію за цінами нижче ринкового рівня. Незважаючи на запровадження ринкового ціноутворення у 2015 році, «Нафтогаз» продовжує постачати природний газ домогосподарствам за цінами нижче ринкових. Хоча термін дії спецобов'язків щодо домогосподарств закінчився у серпні 2020 року, зберігається регульоване ціноутворення щодо природного газу, що продається компаніям-теплопостачальникам. Подібним чином, незважаючи на запуск нового ринку електроенергії у 2019 році, на «Енергоатом» і «Укргідроенерго» накладаються жорсткі вимоги щодо підтримання низьких цін на електроенергію для споживачів, постачання яким здійснюється за регульованими цінами. Варто зазначити, що «Енергоатом» продав 90% виробленої електроенергії, а «Укргідроенерго» — 35% електроенергії за цінами нижче рівня відшкодування витрат, хоча згодом ставки були переглянуті. У квітні 2021 року були ухвалені подальші зміни, відповідно до яких «Енергоатом» та «Укргідроенерго» зможуть укласти з постачальниками безпосередні двосторонні договори про продаж електроенергії домогосподарствам за субсидованими цінами. Також триває розроблення нової моделі спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів. Спецобов'язки та інші субсидії не тільки зменшують ефективність функціонування ринку та унеможливають рівні умови для приватних та державних компаній — вони також тягнуть за собою надмірне споживання енергії, водночас зменшуючи як фінансові ресурси, так і стимули до заходів із підвищення ефективності.

Джерело: (OECD, 2019^[2]) (OECD, 2019^[7]) (Interfax, 2020^[92]) (OECD, 2020^[17]) (СМУ, 2019^[93]).

Одним із ключових заходів для сприяння підвищенню енергоефективності в Україні були інвестиції у відновлювані джерела енергії, які з 2010 року експоненційно зростали, частково завдяки великому стимулюючому тарифу. За даними Міністерства енергетики, станом на квітень 2021 року у країні встановлено понад 8 700 МВт генеруючих установок відновлюваної енергії (за винятком великих гідроелектростанцій), більшість з яких є сонячними (79,9%) і вітровими (16,3%) (Ministry of Energy, 2021^[9]). Окрім традиційних учасників ринку, які збільшили інвестиції у сектор відновлюваних джерел енергії, з'явилися нові компанії та міжнародні інвестори з Норвегії, Китаю, Великої Британії, Франції, Канади та інших країн. Однак враховуючи виклики, з якими стикається уряд при виконанні фінансових зобов'язань за своєю програмою стимулюючих тарифів, на шляху до розвитку відновлюваної енергетики в Україні постають серйозні проблеми, як це додатково описано у вставці 10.

Вставка 10. Проблеми сектору відновлюваних джерел енергії в Україні

Задля сприяння енергоефективності та безпеці, а також залучення інвестицій Україна прагнула збільшити частку відновлюваних джерел у загальному енергопостачанні. Саме тому Україна запровадила стимулюючий («зелений») тариф для виробників відновлюваної енергії, хоча тарифи варіювали залежно від обладнання (у тому числі передбачені бонуси за використання українського обладнання) та джерела енергії (див. таблицю тарифів нижче). Зелений тариф компенсується державним «гарантованим покупцем» і «Укренерго», оскільки до повноважень «Укренерго» належить збільшення частки відновлюваних джерел енергії в електромережі. Крім того, хоча механізм спецобов'язків, який покладається на компанії, у тому числі на «Енергоатом» та «Укргідроенерго», знизив їхні оптові ціни на електроенергію, надлишки зборів із

кінцевих споживачів були використані для часткового покриття витрат гарантованого покупця при компенсації зеленого тарифу.

Стимулюючі тарифи в Україні (тарифи зафіксовані до 2030 року в євроцентах на кВт/год)

	Технологія	2021	2022	2023–2024	2025–2029
Виробник	Вітрова > 2МВт		8,82		7,72
	Сонячна установка (наземна) > 1МВт	4,35	4,20	4,05	3,9
	Сонячна установка (наземна) < 1МВт	10,61	10,24	9,87	9,51
	Біомаса і біогаз		12,39		
	Геотермальна		13,52		12,01
	Мала гідроелектростанція, 0,2–1 МВт	12,55			11,15
Просьюмер	Сонячна установка		16,27		14,48
	Вітрова		10,45		9,32
	Комбінована сонячна та вітрова установка		12,28		10,67

Беручи до уваги високі ставки стимулюючого тарифу, з 1991 року Україна отримала 49 млрд євро прямих іноземних інвестицій, а в останні роки спостерігала збільшення обсягів виробництва енергії з відновлюваних джерел, що перевищили 8% від загального виробництва електроенергії. Проте високі тарифи також призвели до труднощів із виплатами за зобов'язаннями, оскільки гарантований покупець заборгував понад 780 млн дол. США виробникам зеленої енергії. Більше того, через економічні та бюджетні проблеми, спричинені Covid-19, уряд тимчасово припинив виплати виробникам відновлюваної енергії та запропонував знизити тарифи (на 15% для виробників сонячної енергії та на 7,5% — для вітрової енергії), що було виконано шляхом укладення Меморандуму про взаєморозуміння з виробниками відновлюваної енергії в середині 2020 року.

За допомогою Меморандуму український уряд намагався уникнути подальшого зниження стимулюючого тарифу чи інших заходів, що призвело би до призупинення проєктів відновлюваної енергетики. Влада намагалася реструктурувати існуючі борги через державні банки та забезпечити своєчасні та повні виплати з боку гарантованого покупця, одночасно організовуючи зелені аукціони для проєктів відновлюваної енергетики. Меморандум встановлює чіткі строки погашення боргів, 40% із яких будуть виплачені до кінця 2020 року, а решта — у 2021 році. Ці умови також були офіційно затверджені парламентом у липні 2020 року. Незважаючи на зазначені кроки, влада зіткнулася з проблемами у виконанні вимог Меморандуму. До кінця 2020 року виплати гарантованого покупця виробникам відновлюваної енергії відставали від графіка, і передбачені показники погашення не були досягнуті.

Враховуючи такі затримки, сподівання інвесторів, які виникли після підписання Меморандуму та ухвалення відповідного законодавства, не виправдалися, і вони вирішили домагатися врегулювання шляхом арбітражу. Зокрема, було подано низку позовів до гарантованого покупця із загальним обсягом позовних вимог близько 1,1 млрд грн. Влада намагалася компенсувати деякі з цих проблем шляхом підвищення тарифів на електроенергію для споживачів та надання «Укренерго» державних гарантій для залучення позик у державних банках, проте це не допомагає вирішити існуючі виклики. Міністерство енергетики також оголосило про можливість випуску державних облігацій для отримання фінансування для гарантованого покупця та планує фінансувати відновлювану енергетику за рахунок збільшення податку на викиди CO₂. Однак ці варіанти політики залишаються неоднозначними, і шанси на їх реалізацію залишаються низькими, тоді як країна стикається з ризиком багатомільйонних виплат у рамках врегулювання, якщо арбітражні вимоги будуть задоволені. У ширшому контексті для забезпечення сталого зростання відновлюваних джерел енергії Україна потребуватиме подальшого впровадження різноманітних змін, у тому числі заходів зі створення рівних умов для їх розвитку та реформування системи субсидій на викопне паливо.

Джерело: (OECD, 2019^[21]) (Datskevych, 2020^[94]) (Guaranteed Buyer, 2020^[95]) (Bondarchuk, 2021^[96]) (OECD, 2020^[17]) (OECD, 2018^[99])

С.3. Права людини та трудові права, а також виробничі відносини

Україна визначила права людини та трудові права в широкому розумінні у своїй Конституції, яка стала основою для розроблення відповідних законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також ратифікувала основні документи з прав людини та стандарти МОП. Правовою основою відносин між роботодавцем і найманим працівником є Трудовий кодекс 1971 року (зі змінами), а також розпорядження та накази Державної служби з питань праці. Україна також ухвалила закони про охорону праці, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, охорону здоров'я та професійні спілки, а також про роботу об'єктів підвищеної небезпеки та забезпечення санітарного благополуччя (OECD, 2016^[20]; ILO, 2018^[97]). Деякі з провідних компаній в енергетичному секторі вже почали вживати заходів щодо впровадження цих норм у свою операційну діяльність. Проте гігієна та безпека праці досі залишається проблемою для деяких підсекторів енергетики, тоді як виклики щодо прав людини в Україні в широкому розумінні становлять додаткові ризики для учасників енергетичного ринку на всіх етапах операційної діяльності та ланцюгів постачання (вставка 11).

Вставка 11. Огляд ситуації з правами людини в Україні

Уже багато років тому Україна ратифікувала основні міжнародні документи з прав людини, передусім Загальну декларацію прав людини та стандарти МОП. Також було запроваджено посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини для забезпечення дотримання прав і свобод людини та надання громадянам можливості оскарження їх порушень. У 2015 році Україна ухвалила свою першу національну стратегію з прав людини та закликала зацікавлених сторін (у тому числі представників парламенту, громадянське суспільство та міжнародні організації) забезпечити її виконання. Стратегія визначила цілі у двадцяти чотирьох сферах, зосереджуючи увагу на попередженні жорстокого поводження та катувань, забезпеченні рівних прав жінок, боротьбі з насильством і торгівлею людьми, підвищенні обізнаності та захисті прав внутрішньо переміщених осіб. В березні 2021 року Україна запровадила Національну стратегію у сфері прав людини, в якій містилися розділи стосовно господарської діяльності та прав людини.

І хоча це все позитивні зрушення, в Україні зберігаються проблеми із захистом прав людини. Хоча Конституція гарантує свободу слова та вираження поглядів, журналісти та активісти громадянського суспільства продовжують стикатися з погрозами, залякуванням та насильством. Крім того, жінки, ЛГБТ+ і меншини часто стають жертвами дискримінації та насильства, а їх захист здійснюється непослідовно. Заходи, в тому числі мітинги та марші, скасовували через погрози, правоохоронні органи в багатьох випадках не втручалися та не надавали захисту жінкам, ЛГБТ+ і меншинам, спостерігалася безкарність порушників. Більше того, ситуація з правами людини продовжує погіршуватися через ситуацію в Криму та на Донбасі, оскільки ці регіони залишаються недосяжними для громадянського суспільства та гуманітарних організацій. На не підконтрольних уряду територіях залишаються обмеженими численні права людини, у тому числі свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань. Відверті критики та меншини (у тому числі представники кримськотатарського народу) зазнають залякування, переслідування та політично вмотивованих арештів, а доля зниклих у регіоні часто залишається невідомою. Додаткові виклики стосуються внутрішньо переміщених осіб, які характеризуються вразливістю до примусової праці та експлуатації.

Джерело: (OECD, 2016^[20]; UNDP, 2020^[98]; Freedom House, 2020^[99]; Human Rights Watch, 2019^[100]; Schlein, 2020^[101]; Amnesty International, 2019^[102])

Деякі з найбільших викликів, з якими стикаються українські енергетичні компанії, пов'язані з питаннями гігієни та безпеки праці. Працівники, що працюють на таких об'єктах, як електростанції,

установки перероблення відходів, сховища та виробничі потужності, часто залучені до небезпечних процесів, оскільки працюють із агресивними хімічними речовинами, рідинами під тиском і гарячою парою. Робітники можуть стикатися з небезпеками через можливий контакт із токсичними хімічними речовинами та інші виробничі нещасні випадки, у тому числі ковзання, падіння та інші механічні небезпеки. Крім того, у деяких секторах залишається більша імовірність ризиків для здоров'я та безпеки порівняно з іншими секторами. Зокрема, компанії, що працюють у секторі видобування в Україні, мають вищі показники аварій порівняно з іншими енергетичними підсекторами. При пом'якшенні деяких із зазначених ризиків енергетичні компанії продовжували проводити оцінювання для забезпечення експлуатаційної безпеки та ухвалили відповідні стандарти, а також здійснювали перевірки стану здоров'я працівників, проводили для них тренування, інструктажі та кампанії з підвищення обізнаності. У деяких випадках, особливо в секторі атомної енергетики, для мінімізації ризиків необхідні подальші зусилля, включно з дотриманням настанов і стандартів МАГАТЕ.

Проте у вугільному секторі України залишаються значні проблеми з гігієною та безпекою праці, особливо на державних шахтах. Гірничі підприємства країни застарівають, оскільки 40% шахт працювали протягом 70 років, а 96% вже понад 20 років не реконструювалися. Велика кількість шахт також працює в складних геологічних умовах. Із 7 000 одиниць обладнання дві третини амортизовані. У 2017 році 18,1% нещасних випадків на робочому місці та 6,3% смертельних випадків в Україні сталися на вугільних шахтах. У роботі шахтарів спостерігається високий рівень аварійності та травматизму, у тому числі високий рівень нещасних випадків на робочому місці та смертельних випадків у результаті вибухів газу, ураження електричним струмом та спалахів полум'я. Низка вугільних компаній також не дотримуються відповідних санітарно-гігієнічних стандартів, у їхніх шахтах спостерігаються підвищений рівень пилу, шуму, вібрації та впливу шкідливих хімічних речовин. У поєднанні з високим рівнем травматизму та нещасних випадків професійні небезпеки часто призводять до викликів, пов'язаних зі здоров'ям, включно із захворюваннями органів дихання, легень і опорно-рухового апарату (ILO, 2018^[58]). Крім того, у вуглевидобувному секторі також спостерігалось недофінансування та мораторій на інспекції, що ще більше підірвало зусилля щодо пом'якшення ризиків у діяльності гірничодобувних компаній (ILO, 2018^[103]). Додаткові виклики включали невиплату заробітної плати, а також порушення прав людини та трудових прав на не підконтрольних уряду територіях, як це було детально охарактеризовано у попередніх розділах (Kazansky et al., 2017^[60]; OHCHR, 2020^[61]; Industrial Global Union, 2020^[62]).

С.4. Відносини з громадою та зацікавленими сторонами

Підприємства, які займаються розвідкою та видобутком нафти, газу та корисних копалин, мають потенціал до забезпечення засобів до існування, сприяння місцевому розвитку та створення значних прибутків у районах, в яких вони працюють. Такі підприємства часто працюють у віддалених районах і можуть бути першим контактом місцевих громад із сектором видобування, що відкриває шлях для майбутніх відносин. Однак діяльність енергетичних компаній може лишати значний відбиток на соціальній сфері та стані довкілля, а отже, часто пов'язана з ризиком спричинення або сприяння несприятливому впливу, такому як порушення прав людини, економічний регрес і погіршення стану довкілля (OECD, 2017^[104]).

Підприємства, що займаються розвідкою та видобутком природних ресурсів, здійснюють діяльність у рамках законів та нормативно-правових актів, що надають підприємствам та іншим зацікавленим сторонам права, але й покладають на них певні обов'язки. Положення таких актів можуть передбачати, щоб певні види взаємодії здійснювалися або підприємствами, або урядом. Незалежно від вимог законів, конструктивна участь зацікавлених сторін має вирішальне значення для уникнення певного потенційного несприятливого впливу внаслідок видобувних операцій, а

також для оптимізації потенційних внесків. Взаємодія із зацікавленими сторонами також є обґрунтованою з підприємницької точки зору, оскільки це може сприяти:

- отриманню та збереженню «соціальної ліцензії на діяльність», що сприяє поточним та потенційним майбутнім операціям та розширенню
- ранньому виявленню ризиків несприятливого впливу в місці здійснення видобувних операцій або на внутрішньодержавних ланцюгах постачання
- уникненню репутаційних ризиків для підприємства та витрат шляхом виявлення проблем громади на стадії виникнення та їх проактивного, а не реактивного, розв'язання
- скороченню часу на отримання погоджень і ведення переговорів щодо угод
- уникненню витрат у зв'язку з конфліктами, що виникають внаслідок втрати продуктивності через тимчасові відключення, та втрат часу керівного персоналу через необхідність опрацювання скарг
- поліпшенню профілю корпоративного ризику, що використовується інвесторами, і, можливо, здатності забезпечувати доступ до капіталу на вигідніших умовах
- залученню та збереженню працівників, особливо в умовах постійного дефіциту кваліфікації.

Компанії можуть забезпечувати конструктивну участь зацікавлених сторін у двосторонній, добросовісний, адаптивний та безперервний спосіб. Залучення зацікавлених сторін є очікуваним від компанії, прихильної до відповідального ведення бізнесу, і стає ефективним способом виявлення та уникнення потенційного несприятливого впливу операційної діяльності компанії в енергетичному секторі. До зацікавлених сторін належать будь-які особи чи групи, на яких проєкт чи діяльність може вплинути прямо чи опосередковано, у тому числі місцеві громади, робітники, фермери, уряд приймаючої країни та громадянське суспільство. Додатковими зацікавленими сторонами можуть вважатися НУО, колеги, ділові партнери та засоби масової інформації (OECD, 2017₍₁₀₄₎). В останні роки енергетичні компанії України вживали заходів для поліпшення відносин із зацікавленими сторонами та громадами для пом'якшення несприятливого впливу та залучення до спільних проєктів. Ключові зацікавлені сторони, визначені деякими основними українськими енергетичними компаніями, наведені в таблиці 4.

Таблиця 4. Огляд зацікавлених сторін, із якими взаємодіють ключові енергетичні компанії

	«Нафтогаз»	«Укренерго»	«Енергоатом»	«Укрідроенерго»	ДТЕК
Акціонери та інвестори	✓	✓	✓	✓	✓
Працівники	✓	✓	✓	✓	✓
Профспілки	✓	(✓)	(✓)	(✓)	✓
Центральні органи державної влади	✓	✓	✓	✓	✓
Регуляторні органи	✓	✓	✓	✓	✓
Місцеві органи влади	✓	✓	✓	✓	✓
Місцеві громади	✓	✓	✓	✓	✓
Місцевий бізнес		✓			✓
Постачальники	✓	✓	(✓)	✓	✓
Споживачі	✓	✓			✓
Підрядники	✓	✓	✓	✓	✓
Учасники ринку		✓			(✓)
ЗМІ	✓	✓	✓	✓	✓
Кредитні та фінансові установи	✓	(✓)		(✓)	✓
Міжнародні фінансові організації	(✓)	✓	(✓)	✓	✓
Міжнародні організації та асоціації	(✓)	(✓)	✓	✓	✓
НУО, КСВ і благодійні організації	✓	✓	✓	✓	✓
Експерти, наукові установи та академічні кола	✓	(✓)	✓	✓	✓
Інші організаційні партнери	✓	✓		✓	✓

Інше		Посольства, ОСП	Широка громадськість	Широка громадськість	Широка громадськість
------	--	--------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------

Примітка: (✓) означає, що взаємодія є тільки припущенням, оскільки інформація про неї наявна не у стратегіях взаємодії із зацікавленими сторонами чи нефінансових звітах, а в інших джерелах. Варто зазначити, що ця таблиця не є вичерпною, оскільки інші енергетичні компанії (в тому числі ОГТСУ) також вказали про свою взаємодію з вищезгаданими зацікавленими сторонами. Однак на момент доопрацювання їхні політики та нефінансові звіти (у тому числі на основі стандартів Глобальної ініціативи звітності (GRI)) перебували у процесі розроблення.

Джерело: Складено автором на основі підсумкових нефінансових звітів і стратегій взаємодії із зацікавленими сторонами, які оприлюднені цими компаніями (Naftogaz, 2020^[30]; Energoatom, 2020^[39]; Ukrhydroenergo, 2020^[40]; DTEK, 2020^[41]; Ukrenergo, 2020^[42]; Naftogaz, n.d.^[105])

С.5. Корупція

Українські енергетичні компанії продовжують стикатися зі значними викликами, спричиненими корупцією, що завдають збитків на мільярди гривень. Національне антикорупційне бюро провело розслідування щодо багатьох представників енергетичного сектору та розкрило схеми, які негативно впливають на учасників ринку на всіх етапах ланцюга постачання.² Найчастішими випадками корупції є система «відкатів», коли ціни на товари та послуги завищують задля підкупу чиновників та осіб із політичними зв'язками, змови під час публічних закупівель і закупівлі за необумовленими або завищеними цінами на товари та послуги (OECD, 2020^[17]). Також розслідувалися деякі політичні рішення, у тому числі запровадження формули ціноутворення на вугілля, яка сприяла штучному завищенню цін на вугілля в Україні, що відповідало певним приватним інтересам (NABU, 2020^[106]) (OECD, 2019^[2]).

Для пом'якшення викликів, пов'язаних із корупцією, Україна створила антикорупційні інституції³ та почала запроваджувати відповідні нормативно-правові вимоги як щодо державних, так і щодо приватних компаній. В інших законах окреслюються очікування щодо вироблення кодексів етики для врегулювання питань, що включають конфлікт інтересів і забезпечення чесної ділової поведінки. Також вживаються кроки для підвищення прозорості та розкриття інформації в енергетичному секторі. Варто відзначити, що компанії, які працюють у секторі видобування, повинні надавати інформацію Міністерству енергетики в рамках ІПВГ. Така інформація оприлюднюється та включає дані про діяльність компанії, аудиторські звіти, перелік спеціальних дозволів щодо користування надрами та корисних копалин, які видобуваються. Для виконання відповідних вимог ключові енергетичні компанії розпочали впровадження відповідних антикорупційних програм і міжнародних стандартів, включно зі стандартами ISO щодо систем управління з урахуванням антикорупційних положень. Водночас вони організовують тренінги, видають сертифікати та проводять опитування для оцінювання рівня корупції. Однак, як зазначено у попередніх розділах, їх ефективність часто є неоднозначною. Крім того, державним антикорупційним інституціям часто бракує необхідних ресурсів, спроможностей та повноважень для виконання своїх функцій.⁴

С.6. Ланцюг постачання

При пом'якшенні деяких із зазначених вище ризиків, пов'язаних із ВВБ, українські енергетичні компанії часто зосереджувалися переважно на своїй операційній діяльності. Це певною мірою може бути пов'язано з тим, що деякі види діяльності залишаються зосередженими в руках окремих учасників ринку. Наприклад, «Нафтогаз» та його дочірні компанії були задіяні на всіх етапах ланцюга постачання природного газу, хоча нещодавно функцію транспортування газу було відокремлено. Проте ланцюг постачання енергії в Україні взаємозалежний і охоплює велику кількість суб'єктів і процесів на всіх етапах видобутку, транспортування, поводження, перероблення, торгівлі та продажу кінцевого продукту для кінцевого споживання. Крім того,

перетворення первинної енергії у продукти, такі як тепло та електроенергія, вимагає залучення багатьох суб'єктів господарювання (включно з тепловими електростанціями, перетворювальними установками та котельними), а також мережі передавання та розподілення. Більше того, з огляду на просування реформ в енергетичному секторі, часткову дерегуляцію ринків газу та електроенергії та появу нових учасників у деяких секторах (зокрема в секторі відновлюваних джерел енергії) зросли можливості подальшої взаємодії між різними суб'єктами у різних підсекторах. Незалежно від фрагментованих виробничих процесів у ланцюгах постачання, компанії не можуть почуватися захищеними від ризиків сприяння чи зв'язку з несприятливим впливом, що виникає в різних ланках ланцюга постачання, як описано у вставці 12.

Вставка 12. Ризики ланцюга постачання у вуглевидобувному секторі

Хоча енергетичні компанії мають потенціал для отримання доходу та сприяння місцевому розвитку, вони також можуть зіткнутися з ризиками на всіх етапах ланцюга постачання. Зокрема, видобуток, торгівля чи поводження з корисними копалинами за своєю природою пов'язані з більшими ризиками несприятливого впливу, а в зонах конфлікту та районах з високими ризиками така діяльність також може сприяти фінансуванню конфліктів або погіршувати стан конфлікту. Деякі ключові ризики можуть бути пов'язані з такими аспектами:

- Серйозними зловживаннями, пов'язаними з видобутком, транспортуванням або торгівлею корисними копалинами
- Прямою чи непрямою підтримкою недержавних збройних формувань
- Державними чи приватними силами безпеки
- Підкупом і введенням в оману щодо походження корисних копалин
- Відмиванням грошей
- Податками, зборами та рентою, які повинні бути сплачені уряду

Компанії очікувано повинні вживати обґрунтованих заходів і здійснювати належну перевірку для виявлення, запобігання чи пом'якшення будь-яких ризиків або несприятливого впливу, які пов'язані з видобуванням і взаємовідносинами між постачальниками, що працюють у районах з високим ризиком. Окрім сектору корисних копалин, подібні ризики можуть бути потенційно екстрапольовані на інші підсектори ланцюга постачання енергії.

Примітка: Детальніша інформація доступна в додатку II «Ризики» ОЕСР: <http://www.responsiblemineralsinitiative.org/minerals-due-diligence/issues/oecd-annex-ii-risks>

Джерело: (OECD, 2016^[107])

Крім того, компаніям варто враховувати також потенційний негативний вплив, пов'язаний із «енергетичним переходом». Зокрема, Ресурсний центр з питань бізнесу та прав людини (BHRRC) здійснює моніторинг політики у галузі прав людини та практик, пов'язаних із ВББ, у компаніях, які видобувають цінні ресурси, зокрема кобальт, мідь, літій, марганець, нікель і цинк. Зазначені корисні копалини використовують для виготовлення основних компонентів для відновлюваних джерел енергії (таких як сонячні батареї), і очікується, що їх використання різко зросте протягом найближчих років. Хоча майже половина з 103 компаній, які підлягали моніторингу, ухвалили політики щодо прав людини, 51 із них зіткнулася зі звинуваченнями в порушеннях прав людини. Компанії також стикалися з додатковими викликами, пов'язаними з негативним впливом на довкілля та громади, а також із проблемами щодо трудових прав, управління та прозорості (BHRRC, 2021^[108]).

Примітки

¹ На деякі екологічні ризики, викладені в цій главі, також містяться посилання в річних звітах енергетичних компаній. Наприклад, див.: (Energoatom, 2019_[52]) (Ukrhydroenergo, 2020_[65]) (Naftogaz, 2020_[30]) (DTEK, 2018_[36]).

² Наприклад, «Центренерго», контрольований державою виробник теплової електроенергії, був звинувачений в участі у схемі, яка дала змогу йому штучно знизити ринкову ціну на електроенергію на 20–50% та придбавати її у державних підприємств (включно з «Енергоатомом»). Після цього компанія або перепродавала електроенергію на ринку за вищою ставкою, або постачала недорогу електроенергію компаніям, пов'язаним із приватними інтересами (Kossov, 2020_[111]).

³ В Україні створені спеціальні органи, які займаються питаннями корупції та підтримують державне обвинувачення. У 2015 році в Україні було сформовано Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), відповідальне за розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією, скоєних українськими посадовими особами. У тому ж році була створена Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) як незалежний структурний підрозділ прокуратури, який здійснює нагляд за діяльністю НАБУ. Також було створено Вищий антикорупційний суд, який здійснює розгляд справ, пов'язаних із корупцією. Серед інших органів: Державне бюро розслідувань для боротьби зі злочинами, що вчиняються високопосадовцями, і Національне агентство з питань запобігання корупції для реалізації антикорупційної політики в країні (OECD, 2021_[111]).

⁴ Наприклад, у жовтні 2020 року Конституційний Суд визнав неконституційними повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції, пов'язані з поданням електронних декларацій. Внаслідок рішення суду існуючу систему покарань було скасовано та закрито понад 100 корупційних справ, що розслідувалися НАБУ, у тому числі за участі посадових осіб. Хоча закон був відновлений, він був послаблений порівняно з попереднім законодавством, а справи, які вже були закриті, не можуть бути повторно відкриті на основі вже зібраних доказів (OECD, 2021_[111]).

Список використаної літератури

- Alparslan, U. (2021), *Turkey, Ukraine and Western Balkan countries compete for top spot in coal power air pollution in Europe*, Ember Climate, <https://ember-climate.org/commentary/2021/05/25/coal-power-air-pollution/>. [85]
- Amnesty International (2019), *Ukraine 2019*, Amnesty International, <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/ukraine/report-ukraine/>. [102]
- BHRRRC (2021), *Transition Minerals Tracker: Global Analysis of Human Rights Policies and Practices*, Business and Human Rights Resource Centre, https://media.business-humanrights.org/media/documents/2021_Transition_Minerals_Tracker_Monday_w_numbers_updated.pdf. [108]
- Bondarchuk, I. (2021), *Ukraine must address the country's mounting renewable energy sector crisis*, Business Ukraine, http://bunews.com.ua/investment/item/ukraine-must-address-the-countrys-mounting-renewable-energy-sector-crisis?category_id=22. [96]
- BSR (n.d.), *10 Human Rights Priorities for the Power and Utilities Sector*, Business for Social Responsibility, <https://www.bsr.org/en/our-insights/primers/10-human-rights-priorities-power-and-utilities-sector>. [113]
- CGPA, CSR Ukraine & CIPE (2020), *Company Transparency Index 2019 - Ukraine*, Corporate Governance Professional Association, https://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/Transp_index_2019_en_web.pdf. [68]
- CMU (2021), *Some issues of state property management, No. 50-r*, Cabinet of Ministers of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2021-%D1%80#Text>. [15]
- CMU (2021), *The Cabinet of Ministers has appointed a new Chairman of the Board of NJSC Naftogaz of Ukraine (updated)*, Cabinet of Ministers of Ukraine, <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-priznachiv-novogo-golovu-pravlinnya-nak-naftogaz-ukrayini>. [121]
- CMU (2020), *Order on approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030 (No. 66-r)*, Cabinet of Ministers of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>. [27]
- CMU (2019), *About the statement of the Situation on assignment of special duties on participants* [93]

of the electricity market for maintenance of general public interests in the course of functioning of the electricity market, No. 483, Cabinet of Ministers of Ukraine, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-pokladennya-specialnih-obovyazkiv-na-uchasnikiv-rinku-t050619>.

- CREA (2020), *Ranking the World's Sulfur Dioxide Hotspots: 2019-2020*, Center for Research on Energy and Clean Air & Greenpeace India, <https://energyandcleanair.org/wp/wp-content/uploads/2020/10/SO2report-1.pdf>. [86]
- CSR Ukraine (2018), *Transparency index of Ukrainian companies' websites 2017*, CSR Ukraine, http://old.csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/10/Transp_Index_2018_preview-.pdf?fbclid=IwAR3t8Twai7_wBdLHAsFTZEZnjI3D4L6yOc3rOtF48UnMloCbGh8iVHwNZIs. [69]
- Datskevych, N. (2020), *Renewable energy producers demand state pay off USD 780 million debt, ensure stability*, Kyiv Post, <https://www.kyivpost.com/business/renewable-energy-producers-demand-state-pay-off-780-million-debt-ensure-stability.html>. [94]
- DTEK (2020), *Annual Report 2019*, DTEK Group, https://dtek.com/content/announces/dtek_annual-report-2019_pdf_s226_t3112.pdf. [41]
- DTEK (2020), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [35]
- DTEK (2018), *Integrated Report 2017*, DTEK Group, https://dtek.com/content/files/111-dtek_ar_2017_eng.pdf. [36]
- DTEK (n.d.), *DTEK Renewables*, DTEK, <https://renewables.dtek.com/en/>. [55]
- Economic Truth (2021), *Ukrainian heating plants are the main polluters in Europe - research*, Economic Truth, <https://www.epravda.com.ua/news/2021/05/25/674216/>. [84]
- Economic Truth (2020), *Akhmetov's Metinvest paid a 10 million fine for environmental damage*, Economic Truth, <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/20/657271/>. [77]
- Energoatom (2021), *Questionnaire responses to a case study on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [38]
- Energoatom (2020), *Annual Report, 2019*, Energoatom, <http://nfr2019.energoatom.kiev.ua/en/>. [39]
- Energoatom (2019), *Energoatom: Nonfinancial Report 2018*, Energoatom, http://nfr2018.energoatom.kiev.ua/download/nfr_EA_2018_ENG.pdf. [52]
- Energy Community (n.d.), *About us: Who we are*, Energy Community, <https://www.energy-community.org/aboutus/howweare.html>. [115]
- European Commission (2014), *Nuclear safety*, European Commission, https://ec.europa.eu/energy/topics/nuclear-energy/nuclear-safety/overview_en. [67]
- European Commission (n.d.), *Corporate social responsibility & Responsible business conduct*, European Commission, https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/corporate-social-responsibility_en. [22]
- European Union (2014), *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*, Official Journal of the European Union, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf. [28]

- Fitch Ratings (2020), *Fitch Downgrades DTEK Renewables to 'B-'; Places on Watch Negative*, Fitch Ratings, <https://www.fitchratings.com/research/corporate-finance/fitch-downgrades-dtek-renewables-to-b-places-on-watch-negative-12-06-2020#:~:text=DTEK%20Renewables%20is%20one%20of%20the%20largest%20renewable%20energy%20producers,with%20a%20capacity%20of%20950MW.> [54]
- Forro, T., M. Potocki and C. Buckeye Pohorzelska (2019), *Slovak second journalist Tomas Forro, together with Polish colleagues Carolyn Buck-Pohorzelska th and Michal Potocki, investigated as coal , which is extracted tion in the occupied territory of Ukraine , enters the EU, NV*, <https://biz.nv.ua/ukr/economics/kak-ugol-iz-okkupirovannogo-donbassa-popadaet-v-strany-v-polshu-slovakiyu-chehiyu-logi-50047451.html>. [63]
- Freedom House (2020), *Freedom in the World 2020*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>. [99]
- Global Investment Hub (n.d.), *Global Infrastructure Outlook: Energy*, Global Investment Hub, <https://outlook.gihub.org/sectors/energy>. [112]
- Global Methane (n.d.), *UNEP: Oil and Gas Methane Partnership*, <https://globalmethane.org/challenge/ogmp.html>. [123]
- GTSO (2020), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [29]
- Guaranteed Buyer (2020), *Updated information on calculations for electricity producers*, Guaranteed Buyer, <https://www.gpee.com.ua/main/news?id=342>. [95]
- Human Rights Watch (2019), *Ukraine: Events of 2019*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/ukraine>. [100]
- IAEA (2018), *Industrial Safety Guidelines for Nuclear Facilities*, International Atomic Energy Agency, https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/PUB1774_web.pdf. [66]
- IEA (2020), *Data and statistics*, <https://www.iea.org/data-and-statistics?country=UKRAINE&fuel=Energy%20supply&indicator=TPESbySource>. [3]
- IEA (2020), *Ukraine energy profile*, International Energy Agency, <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile>. [1]
- IEA (n.d.), *EU4Energy*, International Energy Agency, <https://www.iea.org/programmes/eu4energy>. [114]
- ILO (2018), *How the ILO helps prevent mining accidents in Ukraine*, International Labour Organization, https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/features/WCMS_633923/lang--en/index.htm. [103]
- ILO (2018), *National Occupational Safety and Health Profile: Ukraine 2018*, International Labour Organization, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/meetingdocument/wcms_625415.pdf. [97]
- ILO (2018), *Occupational safety and health in the mining industry in Ukraine*, International Labour Organization, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_670764.pdf. [58]
- IMF (2020), *World Economic and Financial Surveys: World Economic Outlook Database*, [12]

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/index.aspx>.

- Industrial Global Union (2020), *Ukrainian coal miners win after 11-day protest*, Industrial Global Union, <http://www.industrial-union.org/ukrainian-coal-miners-win-after-11-day-protest>. [62]
- Interfax (2020), *The price of gas for heating plants under PSO in October will be 5.374 thousand UAH / thousand. cube. m - "Naftogaz"*, Interfax Ukraine, <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/698792.html>. [92]
- KAS (2020), *Consequences of the Covid-19 epidemic and quarantine measures for leading sectors of the economy*, Konrad Adenauer Stiftung, https://www.kas.de/documents/270026/8703904/ENG+2020+covid-19_economics_ukraine.pdf/c67aec2c-07b3-23df-78f5-ae605e21cdb5?version=1.0&t=1609238321655. [56]
- Kazansky, D. et al. (2017), *The real price of coal in the wartime Donbas: a human rights perspective*, Heinrich Boell Foundation, https://www.boell.de/sites/default/files/real_price_of_coal_in_wartime_donbas_eng_summary.pdf?dimension1=division_osoe. [60]
- KeepWarm (n.d.), *Ukraine*, KeepWarm EU, <https://keepwarmeurope.eu/countries-in-focus/ukraine/english/>. [91]
- Kossov, I. (2020), *Schemes: Centrenergy accused of manipulating energy market*, Kyiv Post, <https://www.kyivpost.com/business/schemes-centrenergy-accused-of-manipulating-energy-market.html>. [111]
- KT-Energy LLC (2020), *Improving the performance of district heating systems in Central and Eastern Europe: district heating in Ukraine*, KeepWarm EU, https://keepwarmeurope.eu/fileadmin/user_upload/country-pages/Ukraine/KeepWarm_DH_in_Ukraine.pdf. [90]
- Ministry of Energy (2021), *Renewable energy sector in Ukraine*, Electricity Markets Department, Ministry of Energy. [9]
- Mylenka, T. and B. Novyk (2020), *Impact of Covid-19 on the Ukrainian energy sector*, <https://www.pv-magazine.com/2020/04/28/impact-of-covid-19-on-the-ukranian-energy-sector/>. [14]
- NABU (2020), *"Why authorities are trying to kill key Rotterdam+ investigation"* - Article KyivPost, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, <https://nabu.gov.ua/en/novyny/why-authorities-are-trying-kill-key-rotterdam-investigation-article-kyivpost>. [106]
- NABU (2020), *Report: the first half of 2020*, https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/report_i_2020_site.pdf. [64]
- Naftogaz (2021), *Consolidated Financial Statement, 2020*, Naftogaz Group, https://www.naftogaz.com/files/Zvity/Naftogaz_20fs_Consolidated_ENG.pdf. [13]
- Naftogaz (2020), *Annual Report 2019*, Naftogaz Group, http://www.naftogaz.com/files/Zvity/Naftogaz_2019_EN.pdf. [30]
- Naftogaz (2020), *Questionnaire responses to a case study on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [31]
- Naftogaz (n.d.), *Procedure for Interaction with Stakeholders*, Naftogaz Group, [105]

https://naftogaz.com/files/official_documents/Procedure_for_Interaction_with_Stakeholders.pdf.

- Naftogaz Group (2021), *A loss making year due to provisions for bad debts, with robust underlying profits and resilient cash flow performance*, Naftogaz Group, [120]
<https://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/4DD61481C6783B98C22586C40047A11B?OpenDocument&year=2021&month=04&nt=News&>.
- Naftogaz Group (2021), *Notification from the Supervisory Board of Naftogaz*, Naftogaz Group, [122]
<https://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/45A1488220CF1EDCC22586C7006802F9?OpenDocument&year=2021&month=04&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.
- Nelson, M. (2020), *How the energy industry is leading on climate-related disclosures*, Ernst & Young, [74]
https://www.ey.com/en_gl/climate-change-sustainability-services/how-the-energy-industry-is-leading-on-climate-related-disclosures.
- NEURC (2019), *National Energy and Utilities Regulatory Commission: Annual Report*, National Energy and Utilities Regulatory Commission, [6]
https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2019.pdf.
- Ocean Group (2021), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [43]
- OECD (2021), *OECD Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Ukraine*, OECD Publishing, [11]
<https://www.oecd.org/corporate/soe-review-ukraine.htm>.
- OECD (2021), *Sustainable Infrastructure for Low-carbon Development in the EU Eastern Partnership*, OECD Publishing, [57]
<https://www.oecd.org/fr/pays/moldova/sustainable-infrastructure-for-low-carbon-development-in-the-eu-eastern-partnership-c1b2b68d-en.htm>.
- OECD (2020), *Monitoring the Energy Strategy of Ukraine 2035*, OECD Publishing, [110]
<https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Monitoring-the-energy-strategy-Ukraine-2035-EN-.pdf>.
- OECD (2020), *State-Owned Enterprise Reform in the Electricity Sector in Ukraine*, OECD Publishing, [17]
<https://www.oecd.org/corporate/SOE-Reform-Electricity-Sector-Ukraine-ENG.pdf>.
- OECD (2019), *Snapshot of Ukraine's Energy Sector: Institutions, Governance and Policy Framework*, [2]
<https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Snapshot-of-Ukraines-Energy-Sector-EN.pdf>.
- OECD (2019), *State-Owned Enterprise Reform in the Hydrocarbons Sector in Ukraine*, OECD Publishing, [7]
<http://www.oecd.org/corporate/SOE-Reform-in-the-Hydrocarbons-Sector-in-Ukraine-ENG.pdf>.
- OECD (2018), *Climate-Related Financial Disclosures and Corporate Board Practices: Taking Stock of the TCFD Recommendations*, OECD Publishing, [73]
<http://www.oecd.org/corporate/ca/TCFD-Climate-Report.pdf>.
- OECD (2018), *Inventory of Energy Subsidies in the EU's Eastern Partnership Countries*, OECD Publishing, [89]
<https://doi.org/10.1787/9789264284319-en>.
- OECD (2018), *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*, OECD [21]

- Publishing, <http://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>.
- OECD (2017), *Corporate Climate Disclosure Schemes in G20 Countries after COP 21*, [72]
Organisation for Economic Development, Trade and Agriculture,
<https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Climate-Disclosure-Standards-Board-climate-disclosure.pdf>.
- OECD (2017), *OECD Due Diligence Guidance for Meaningful Stakeholder Engagement in the Extractive Sector*, OECD Publishing, [104]
<https://doi.org/10.1787/9789264252462-en>.
- OECD (2016), *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas*, OECD Publishing, [107]
<https://doi.org/10.1787/9789264252479-en>.
- OECD (2016), *OECD Investment Policy Reviews: Ukraine 2016*, OECD Publishing, [20]
<https://doi.org/10.1787/19900910>.
- OECD (2011), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2011 Edition*, OECD Publishing, [19]
<https://doi.org/10.1787/9789264115415-en>.
- OECD (2007), *OECD Contribution to the United Nations Commission on Sustainable Development 15: Energy for Sustainable Development*, OECD Publishing, [88]
<https://www.oecd.org/greengrowth/38509686.pdf>.
- OECD (n.d.), *EU4Environment: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Republic of Moldova, Ukraine*, Organisation for Economic Co-operation and Development, [46]
<https://www.oecd.org/environment/outreach/EU4ENV%20leaflet.pdf>.
- OECD (2021), *OECD Energy Investment Policy Review of Ukraine*, [16]
<https://www.oecd.org/publications/oecd-energy-investment-policy-review-of-ukraine-6e6e58c6-en.htm>.
- OGM Partnership (n.d.), *Oil & Gas Methane Partnership 2.0*, <https://www.ogmpartnership.com/>. [124]
- OHCHR (2020), *Report on the human rights situation in Ukraine, 16 February - 31 July 2020*, [61]
United Nations Human Rights: Office of the High Commissioner,
https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/30thReportUkraine_EN.pdf.
- Oil Point (2020), *Energoatom blocked the NAPC's anti-corruption inspection*, Oil Point, [82]
<https://oilpoint.com.ua/energoatom-zablokuvav-antikorupcijnu-perevirku-nazk/?lang=uk>.
- OSCE (2017), *Assessment of environmental damage in Eastern Ukraine and recovery priorities*, [59]
Organization for Security and Co-operation in Europe,
https://www.osce.org/files/f/documents/4/3/362566_0.pdf.
- Pehchevski, D. (2020), , Bankwatch Network, <https://bankwatch.org/blog/ukraine-s-dangerous-air-pollution-problem-in-desperate-need-of-solutions#:~:text=The%20World%20Health%20Organisation%20ranks,dealing%20with%20the%20health%20hazard>. [87]
- Query, A. (2021), *Naftogaz loses \$684 million in 2020, blames pandemic, regulation, debtors*, [119]
Kyiv Post, <https://www.kyivpost.com/business/naftogaz-loses-684-million-in-2020-blames-pandemic-regulation-debtors.html>.

- Radio Svoboda (2020), *Anti-corruption court decided not to remove NABU detectives from the Rotterdam + case*, <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rotterdam-plus/30976988.html>. [81]
- RGC (2020), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [47]
- SAEE (2020), *Questionnaire responses regarding case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [53]
- Saprykina, M. (2019), *Business Sustainability Reports*, Economic Truth, <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/10/31/653160/>. [75]
- Schlein, L. (2020), *Rights Violations Rampant in Parts of Ukraine, UN Report Says*, VOX Ukraine, <https://www.voanews.com/europe/rights-violations-rampant-parts-ukraine-un-report-says#:~:text=The%20report%20highlights%20widespread%20human,of%20torture%20and%20coerced%20confessions.> [101]
- SK-Monolit LLC (n.d.), *About Us*, <https://monolit-energy.com.ua/o-kompanii/>. [18]
- Smart Energy (2021), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*. [44]
- SSSU (2019), *Energy Balance of Ukraine*, State Statistics Service of Ukraine, https://ukrstat.org/en/operativ/operativ2012/energ/en_bal/arh_2012_e.htm. [4]
- SSSU (2019), *Energy consumption from renewable sources*, State Statistics Service of Ukraine, https://ukrstat.org/en/operativ/operativ2020/energ/energospog/esp_vg_ue.xls. [5]
- SSSU (2019), *Statistical Yearbook, 2018*, State Statistics Service of Ukraine, http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/Zb_dovk_2018.pdf. [83]
- TCFD (2019), *Task Force on Climate-related Financial Disclosures: Status Report 2019*, Task Force on Climate-related Financial Disclosures, <https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2020/10/2019-TCFD-Status-Report-FINAL-0531191.pdf>. [71]
- UA Energy (2020), *In Ukraine, there are no standards for key stages of Environment Impact Assessment (EIA) – DiXi Group*, UA Energy, <https://ua-energy.org/en/posts/11-04-2020-f3b2403d-d86a-4191-b7e3-ac65e2d7a609>. [45]
- UGV (2021), *Questionnaire responses to case studies on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector*, Ukgasvydobuvannya. [48]
- UGV (2020), *Corporate policysocial responsibilityJSC "Ukgazvydobuvannya" in relation with communities and public organisations*, Ukgasvydobuvannya, <https://ugv.com.ua/uploads/CSR%20Policy%2015.04.2020.pdf>. [76]
- Ukrainian Energy (2021), *Ladyzhynska TPP is required to pay a fine of 2 million hryvnias*, <https://ua-energy.org/uk/posts/vid-ladyzhynskoi-tes-vymahaiut-splatyty-shtraf-2-mln-hryven>. [78]
- Ukrenergo (2020), *Corporate Social Responsibility Policy of Ukrenergo*, Ukrenergo, https://ua.energy/wp-content/uploads/2020/10/KCD_09.pdf. [33]
- Ukrenergo (2020), *Management Report for 2019*, Ukrenergo, https://ua.energy/wp-content/uploads/2020/04/ZPUE_eng_2019_30.pdf. [34]

- Ukrenergo (2020), *Questionnaire responses to a case study on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector.* [32]
- Ukrenergo (2020), *Ukrenergo Sustainability Report for 2019*, https://ua.energy/wp-content/uploads/2020/09/Ukrenergo_Sustainability-Report_2019.pdf. [42]
- Ukrhydroenergo (2020), *How do reservoirs protect against floods?*, Ukrhydroenergo, https://uhe.gov.ua/media_tsentr/novyny/yak-vodoskhovischa-zakhischayut-vid-pavodku. [51]
- Ukrhydroenergo (2020), *Management Report, 2019*, Ukrhydroenergo, https://www.uhe.gov.ua/sites/default/files/public_awareness/2020-08/UGE_19_eng_web_s_0.pdf. [65]
- Ukrhydroenergo (2020), *Management Report: 2019*, Ukrhydroenergo, https://www.uhe.gov.ua/sites/default/files/public_awareness/2020-08/UGE_19_eng_web_s_0.pdf. [40]
- Ukrhydroenergo (2020), *Questionnaire responses to a case study on social and environmental due diligence in Ukraine's energy sector.* [37]
- Ukrhydroenergo (2019), , Ukrhydroenergo, https://uhe.gov.ua/stalyy_rozvytok/korporatyvna-sotsialna-vidpovidalnist/okhorona_dovkilliya/proekty/vprovadzhennya. [109]
- Ukrhydroenergo (2019), *Development of cross-border cooperation in the Dniester river basin*, Ukrhydroenergo, https://uhe.gov.ua/stalyy_rozvytok/korporatyvna-sotsialna-vidpovidalnist/okhorona_dovkilliya/proekty/rozvitok-1. [50]
- Ukrhydroenergo (2018), *Environmental project "Clean Energy of Life"*, Ukrhydroenergo, https://uhe.gov.ua/stalyy_rozvytok/korporatyvna-sotsialna-vidpovidalnist/okhorona_dovkilliya/proekty/ekologicnii-0. [49]
- Ukrinform (2021), *Denisova called for repayment of salary debts to miners in Luhansk region*, Ukrinform, <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3241838-denisova-zaklikala-pogasiti-zarplatni-borgi-girnikam-na-lugansini.html>. [80]
- Ukrinform (2021), *Miners were paid 237 million salary debts*, Ukrinform, <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3241936-sahtaram-pererahuvali-237-miljoniv-zarplatnih-borgiv.html>. [79]
- Ukrinform (2021), *Wage arrears to coal workers have doubled since the beginning of this year*, Ukrinform, <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3232690-borgi-pered-sahtarami-zrosli-vidvici-z-pocatku-roku-profspilka.html>. [118]
- UN; OECD; EU; ILO; SJDW (2019), *Responsible business: key messages from international instruments*, United Nations, OECD, European Union, International Labour Organization, Social Justice Decent Work, <https://mneguidelines.oecd.org/Brochure-responsible-business-key-messages-from-international-instruments.pdf>. [23]
- UNDP (2020), *Public online discussion on the state of implementation of the National Strategy in the field of human rights*, UNDP Ukraine, <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2020/public-forum-convenes-online-to-discuss-ukraines-progress-with-h.html>. [98]
- USAID/DiXi Group (n.d.), *Map: Energy Sector Transparency*, <http://map.ua-energy.org/en>. [8]

- Verkhovna Rada (2018), *About strategic ecological assessment*, No. 2354-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>. [24]
- Verkhovna Rada (2018), *Law of Ukraine on ensuring transparency in the extractive industries (2545-VIII)*, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2545-19#Text>. [26]
- Verkhovna Rada (2017), *Law of Ukraine on environmental impact assessment (2059-VIII)*, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>. [25]
- Verkhovna Rada (2015), *Law of Ukraine about Public Procurement*, No. 922-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>. [117]
- Verkhovna Rada (2014), *Law of Ukraine on the Prevention of Corruption*, No. 1700-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>. [116]
- Verkhovna Rada (1999), *Law on Accounting and Financial Reporting*, 996-XIV, Verkhovna Rada of Ukraine, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>. [70]
- World Bank (2020), *Investment in energy with private participation (current US\$)*, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/IE.PPI.ENG.Y.CD?locations=UA&view=chart>. [10]

**Належні перевірки у практиці
відповідального ведення бізнесу в
енергетичному секторі України**

<https://mneguidelines.oecd.org/>

